

TAMPEREEN YLIOPISTO

Marika Vakkala

**TEEMAT JA MOTIIVIT
PIRKANMAAN KIRJOITUSKILPAILUN
NOVELLEISSA 1950-LUVULTA 1990-LUVULLE**

Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma

Tampere 2003

Tampereen yliopisto
Taideaineiden laitos

VAKKALA, MARIKA: Teemat ja motiivit Pirkanmaan kirjoituskilpailun novelleissa
1950-luvulta 1990-luvulle

Pro gradu -tutkielma, 152 sivua + 8 sivua liitteitä

Suomen kirjallisuus

Maaliskuu 2003

Tutkielmassa tarkastellaan Pirkanmaan kirjoituskilpailun novellisarjaan vuosina 1952-1958, 1968, 1978, 1988 ja 1998 osallistuneita ei-palkittuja tekstejä. Tutkimuksessa pohditaan ensinnäkin sitä, millainen teksti on novelli ja täyttävätkö aineiston tekstit tämän novellin määritelmän. Toiseksi novellien tarinoista tulkitaan niiden käsittelemät teemat ja motiivit, joiden avulla voidaan tarkastella sitä, millainen tematiikka eri vuosikymmenten harrastajakirjoittajia on kiinnostanut. Tutkimuksessa luodaan silmäys myös siihen, millaisessa suhteessa aineiston novellien tematiikka on maailmankirjallisuuden novelleille tyypillisiin aiheisiin ja suomalaisen kirjallisuuden tendensseihin.

Pirkanmaan kirjoituskilpailua on järjestetty vuodesta 1952 lähtien. Sen tarkoituksena on ollut alusta asti nostaa harrastajakirjoittajareservistä vuosittain ainakin yksi kirjoittaja julkisuuteen. Tutkielman innoittajana on halu kiinnittää huomiota siihen valtavaan joukkoon harrastajakirjoittajien tekstejä, joka vuosittain kirjoitetaan kuitenkin ainoastaan kirjoituskilpailun tuomariston luettavaksi. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sitä, millaiset teemat ovat eri vuosikymmenien harrastajakirjoittajille yhteisiä ja millaiset teemat taas ominaisia juuri tietyille vuosikymmenelle. Myös se, millaisista eri näkökulmista eri teemoja ja motiiveja käsitellään, on mielenkiinnon kohteena.

Tutkimusmetodina tutkielmassa käytetään teeman tutkimusta. Sekä tutkimusote että käytetyt menetelmät ovat suurelta osin kvalitatiivisia, sillä teemojen ja motiivien määrittely ja analyysi perustuvat pitkälti subjektiiviseen tulkintaan. Kvantitatiivista analyysia käytetään lähinnä motiivien tilastoinnissa. Tutkielmassa katsotaan teeman tulkinnan olevan sidoksissa tekstin tulkitsijan henkilökohtaisiin intresseihin ja lukemisen konventioihin, jotka tässä nimenomaisessa tulkintayhteisössä vallitsevat. Teksti rajaa ja ohjaa tulkintaa jossain määrin, mutta teema muodostuu siitä, miten lukija yhdistelee, yleistää, luokittelee ja tekee valintoja tekstin eri elementeistä.

Tutkielman novellimääritelmien tarkastelun yhteydessä käy ilmi, että aineiston novellien taso on hyvin vaihteleva. Kymmenestä eri teemasta kolme (tunteet, kriisikokemukset ja elämäkokemukset) on kiinnostanut kaikilla vuosikymmenillä ylivoimaisesti eniten, mistä johtuen eri vuosikymmenten profiilit ovat melko lailla toistensa kaltaisia. 1960- ja 1970-luvut ovat eniten toisista vuosikymmenistä poikkeavia. Tutkielma osoittaa myös sen, ettei tutkimusaineistosta löydy kahta samanlaista motiivia tai aihetta.

Asiasanat: harrastajakirjoittajat, kirjallisuudentutkimus, kirjoituskilpailut, motiivit, novellit, teemat

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaineisto ja -tehtävä	1
1.2. Pirkanmaan kirjoituskilpailu	4
1.3. Harrastuskirjoittaminen	5
2. TUTKIMUKSEN PERUSKÄSITTEITÄ	13
2.1. Teema, motiivi ja niiden tulkinta	13
2.2. Novelli	17
2.3. Tekstin määrittely novelliksi	19
3. TUTKIMUSAINIISTO NOVELLEINA	24
4. TEEMOJEN TARKASTELUA	37
4.1. Teemojen määrittely ja tulkinta	37
4.2. Teemat ja niiden motiivit	38
5. MOTIIVIEN ANALYYSIA	51
5.1. Tunteisiin liittyvät motiivit	52
5.2. Elämäkokemuksiin liittyvät motiivit	79
5.3. Kriiseihin liittyvät motiivit	97
6. NOVELLIT OSANA MAAILMANKIRJALLISUUTTA	119
6.1. Aineiston suhde maailmankirjallisuuden aiheisiin	119
6.2. Suomalaisen kirjallisuuden tendenssit aineistossa	132

7. LOPUKSI	142
LÄHTEET	147
LIITTEET	153
I 1950-luvun novellit	
II Vuoden 1968 novellit	
III Vuoden 1978 novellit	
IV Vuoden 1988 novellit	
V Vuoden 1998 novellit	
VI Yksittäisten motiivien esiintyminen eri vuosikymmenillä	
VII Teemojen esiintyminen eri vuosikymmenillä	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaineisto ja -tehtävä

Eri tahot, kuten aikakaus- ja sanomalehdet, koulut, järjestöt, yhteisöt sekä kirjastot, järjestävät Suomessa vuosittain useita kymmeniä kirjoituskilpailuja. Näihin kilpailuihin osallistuu suuri määrä tekstejä, joista suurin osa jää vain palkintolautakuntien luettaviksi – yleensä ainoastaan palkitut kirjoitukset julkaistaan, jos edes niitä. Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa ei jostain syystä juurikaan ole oltu kiinnostuneita kirjoituskilpailuista eikä varsinkaan tuosta unohduksiin jäävästä tekstimäärästä.

Viime vuosina on tehty ainoastaan muutama tutkimus, joissa käsitellään kaikkia kirjoituskilpailuun yhtenä vuonna osallistuneita kirjoituksia. Yksi näistä tutkimuksista on Päivi Junntila-Csonkan (2000) laudatur-tutkielma *Novellien teemoja Pirkanmaan kirjoituskilpailussa 1999*. Toinen myöskin Pirkanmaan kirjoituskilpailuun liittyvä tutkimus on Inka Nousiaisen (2002) pro gradu -tutkielma *Halkeillut kirsikkapuu – Henkilöhahmojen minäkokeuksia Pirkanmaan kirjoituskilpailun novelleissa vuosina 1959, 1979 ja 1999*. Veikko Haunio on vuoden 1973 pro gradu -tutkielmassaan *Tampereen kaupunginkirjaston kirjoituskilpailut vuosina 1952-1971* tutkinut Pirkanmaan kirjoituskilpailussa kyseisinä vuosina palkittuja tekstejä ja niiden kirjoittajien ammatteja. Näiden lisäksi harrastuskirjoittamisesta ovat tehneet tutkimusta mm. Liisa Enwald (artikkeli ”Miksi harrastaja kirjoittaa” *Parnassossa* 1/1984), Terttu Nupponen (artikkeli ”Kirjoittaminen harrastuksena” teoksessa *Kirjallisuus Suomessa*, 1974) sekä Annamaija Leinonen (pro gradu -tutkielma *Kirjoittaminen harrastajan elämässä*, 1990).

Kun Tampereen kaupunginkirjasto tarjosi järjestämänsä Pirkanmaan kirjoituskilpailun tekstejä aineistoksi tutkielmiin, kiinnostuin heti mahdolli-

suudesta tarkastella, millaisista erilaisista teemoista viiden vuosikymmenen aikana on kirjoitettu ja millaisista motiiveista nämä teemat rakentuvat. Tekstien teemoja on mielenkiintoista verrata toisaalta suomalaisen kirjallisuuden tendensseihin ja toisaalta laajemmin niihin aihevalintoihin, jotka maailmankirjallisuuden novelleja ovat kiinnostaneet. Aineistoon tutustumisen myötä kiinnostuin selvittämään myös sitä, miten novellikilpailuun osallistuneet tekstit täyttävät kyseisen genren vaatimukset.

Tässä pro gradu -tutkielmassa käytän tutkimuskohteenani Pirkanmaan kirjoituskilpailun novellisarjaan vuosina 1952-1958 (338 tekstiä), 1968 (35 tekstiä), 1978 (21 tekstiä), 1988 (263 tekstiä) ja 1998 (284 tekstiä) osallistuneita tekstejä. Kirjoituskilpailussa palkitut tekstit puuttuvat aineiston joukosta, sillä niitä ei oltu arkistoitu muiden tekstien joukkoon. Valitsin kyseiset vuodet siksi, että ne ovat sopivasti omien vuosikymmeniensä lopulla ja edustavat täten hyvin omaa vuosikymmentään, kurottamatta kuitenkaan vielä leimallisesti seuraaville vuosikymmenille. Käytän jatkossa yleistäviä nimityksiä 1950-luku, 1960-luku jne. viitattessani edellä mainittujen vuosien teksteihin. Kirjoituksista olen valinnut satunnaisotannalla 176 tekstiä lähiluvun kohteeksi siten, että kaikilta muilta vuosilta tekstejä on 40 kappaletta, mutta 1968 vuodelta 35 ja 1978 vuodelta 21 kappaletta, koska enempää tekstejä ei näiltä vuosilta löytynyt. Niiden novellien, joita olen tarkemmin analysoinut lähiluvun avulla, tunnistetiedot eli kirjoittajan nimimerkki ja novellin nimi löytyvät liitteistä. Esimerkkeinä käyttämäni lainaukset ovat suoraan novelleista ilman, että niiden kirjoitus- tai kielivirheitä olisi korjattu. Esimerkeissä esiintyvä symboli -- tarkoittaa sitä, että olen jättänyt jonkin kohdan keskeltä lainausta kirjoittamatta, koska se ei ole ollut oleellinen esimerkin luonteen kannalta. Tästä eroaa muutamissa esimerkeissä esiintyvä symboli ---, joka puolestaan tarkoittaa novellin kirjoittajan tapaa päättää virke tai ajatus kesken.

1950-luvun novellien valinnassa oli kaksi hankaluutta: Ensinnäkin se, että kirjoituksia ei ole arkistoitu vuosittain vaan koko vuosikymmen yhteen. Tästä syystä en voi yksilöidä näiden novellien kirjoitusvuotta vuoden tarkkuudella. Toiseksi tekstien arkistointi on kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana hoidettu huolimattomasti niin, että 1950-luvun tekstejä sisältävistä kansioita löytyi myös seuraavan vuosikymmenen tekstejä. Tämän ongelman ratkaisin siten, että karsin tekstien joukosta ne, jotka päiväyksen merkinnän tai jonkin tekstissä selvästi ilmenneen asian (esimerkiksi Vietnamin sota tai ensimmäinen avaruuskävely) takia osoittautuivat ”väärän” vuosikymmenen teksteiksi. 1978 vuoden kilpailuun tekstejä on todennäköisesti (päättellen tekstien numeroinnista) osallistunut enemmän kuin 21, mutta huolimattoman arkistoinnin vuoksi ainoastaan tämä määrä on säilynyt.

Tutkimusmetodinä käytän teeman tutkimusta, jonka avulla pyrin selvittämään millaisista teemoista ja motiiveista eri vuosikymmenillä on kirjoitettu. Sekä tutkimusotteeni että käyttämäni menetelmät ovat laadullisia, sillä teemojen ja motiivien määrittely ja analyysi perustuvat pitkälti subjektiiviseen tulkintaan. Kvantitatiivista analyysia käytän hyväkseni lähinnä teemojen ja motiivien tilastoinnissa. Tutkielmani toisessa luvussa esittelen tutkimukseni peruskäsitteitä novellia, teemaa ja motiivia. Kolmannessa luvussa pohdiskelen sitä, millä perusteella aineistoni kirjoitukset voidaan katsoa novelleiksi. Neljännessä luvussa analysoin sitä, millaisia teemoja ja motiiveja novelleista löytyy. Viidennessä luvussa tarkastelen sitä, millaisia räkökulmia suosituimpien teemojen yksittäiset motiivit ovat saaneet. Kuu-dennessa luvussa pohdin aineiston suhdetta sekä novellien aiheisiin maailmankirjallisuudessa että suomalaisen kirjallisuuden tendensseihin.

1.2. Pirkanmaan kirjoituskilpailu

Tampereen kaupunginkirjasto on järjestänyt kirjoituskilpailua vuodesta 1952 lähtien. Kilpailun ideoi kirjastonjohtaja Mikko Mäkelä yhdessä kirjailija Eino Arohongan kanssa, koska ns. Mäkelän piirin keskusteluissa oli jo pitkään pohdittu keinoja aktivoida tamperelaista kirjallista toimintaa. Mäkelän piiri vaikutti Tampereen kirjallisessa elämässä vuodesta 1946 1950-luvun puoliväliin. Sen keskushahmona toimi kirjastonhoitaja Mikko Mäkelä, jonka aloittamien uutuuskirjojen maanantaiesittelyjen ympärille kerääntyi nuori kirjoittajajoukko (esimerkiksi Lauri Viita ja Väinö Linna). Mäkelän piiri on vaikuttanut osaltaan uudenlaisen kirjallisuuskäsityksen syntyneeseen suomalaisen kirjallisuuden kentällä. Monien piiriin kuuluneiden kirjailijoiden teoksissa näkyy 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa sekä esteettinen että yhteiskunnallinen protesti. (Varpio 1994: 16-20.)

Ensimmäisenä vuonna 1952 Tampereen kaupunginkirjaston kirjoituskilpailussa oli kaksi novellisarjaa, teinisarja ja yleinen sarja, joihin saattoivat osallistua kaikki tamperelaiset, jotka eivät olleet julkaisseet omaa painettua ja julkisesti myynnissä olevaa teosta. Tähän ensimmäiseen kilpailuun osallistui 84 kirjoittajaa. Jo seuraavana vuonna kilpailuun tuli oma sarja runoilille. Vuonna 1973 kilpailu laajeni Pirkanmaan kirjoituskilpailuksi, johon voivat osallistua paitsi kaikki Pirkanmaalla asuvat myös kaikki siellä opiskelevat ja työskentelevät. (Martikainen 1992: 7-8.) Kirjoituskilpailu on vuosikymmenestä toiseen kasvattanut suosiotaan suuresti, sillä yksistään vuoden 1998 kilpailun novellisarjaan osallistui yli 250 eri kirjoittajaa.

Alussa kilpailun tavoitteena oli nostaa edes yksi palkittu kirjailija julkisuuteen. Ajan myötä on kuitenkin käynyt selväksi, että kilpailulla on ollut suuri vaikutus hyvin monille harrastajakirjoittajille. Kilpailuun osallistuneet ovat kuvanneet kilpailun merkitystä mm. koko kirjallisen toimintansa peruskiveksi, itseluottamuksen lähteeksi, jatkamisen motivoijaksi ja tavoittei-

den korottajaksi. Monille 1950-luvun alun harrastajakirjoittajille kilpailu oli ponnahduslauta Mäkelän piiriin. Vuoteen 1992 mennessä 37 kilpailuun osallistunutta, esimerkiksi Jaakko Syrjä ja Kari Aronpuro, oli julkaissut oman teoksen. (Martikainen 1992: 8.)

1.3. Harrastuskirjoittaminen

Harrastajakirjoittaja voidaan määritellä henkilöksi, joka harrastaa ilman ulkopuolista pakkoa omasta kiinnostuksestaan lähinnä kaunokirjallisuuden, mutta myös muiden tekstien, kirjoittelua (Hosiaislouma 1973: 4 ja Lovio 1987: 81). Jokainen harrastajakirjoittaja on potentiaalinen kirjailija, sillä jokainen kirjailija on ollut aikanaan harrastajakirjoittaja. Kirjailijuuden saavuttaminen ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys (Hosiaislouma 1973: 4).

Erilaisten kirjoittajatutkimusten, mm. Hosiaislouma 1973 (tutkimuskohteena Nuoren Voiman Liiton Nuorison taidetapahtumaan osallistujat), Nupponen 1974 (tutkimuskohteena Nuoren Voiman Liiton kirjallista arvostelupalvelua vuosina 1969-1970 käyttäneet), Lovio 1978 (tutkimuskohteena Oriveden opiston kirjoittajakursseille 1970-1980 osallistuneet), mukaan tyypillinen harrastajakirjoittaja on pitkälle koulutettu, naimaton, kaupunkilainen nainen. Suurin osa harrastajakirjoittajista on näiden tutkimusten mukaan naisia. (Hämäläinen 1994.) Varsinaisista kirjailijoista naisia on nykyään noin puolet. Tätä epäsuhtaa on selitetty esimerkiksi sillä, että naisten kirjoittaminen olisi miehiin nähden lyhytjännitteisempää ja päämäärättömämpää erilaisten kasvatuksellisten tekijöiden ja sukupuolirooli-odotusten takia (Hämäläinen 1994: 167 ja Lovio 1987: 66). Vaikka kirjoittaminen näyttäisi olevan ennen kaikkea nuorten harrastus, on esimerkiksi Katarina Eskolan kulttuuriharrastustutkimuksessa todettu, ettei ikä ole kirjoittami-

selle este. Harrastajakirjoittajat näyttävät tutkimusten valossa joka tapauksessa olevan nuorempia kuin kirjailijat keskimäärin. (Lovio 1987: 64-65.) Monilla nuorilla murrosiässä alkanut intensiivinen kirjoittelu unohtuu (joko kiinnostuksen loppumisen vuoksi tai esimerkiksi perheenperustamisen, työn tms. rajoitteen vuoksi) välillä ja palaa harrastukseksi jonkin myöhemmän elämänvaiheen mukana. Näillä kirjoittajilla harrastus monesti vakiintuu satunnaisesta päämäärään tähtääväksi ja säännölliseksi, mistä usein seuraa myös koulutukseen tai harrastuspiiriin etsiytyminen. Joillakin nuorilla kirjoittelu saattaa jatkua intensiivisenä läpi elämän ilman katkoksia, toisilla se taas saattaa unohtua kokonaan. (Leinonen 1990: 62, 73-74.)

Harrastajakirjoittajia yhdistää yleensä keskimääräistä korkeampi koulutus ja ammattien puolella niin sanottuihin ylempien sosiaaliryhmien ammattiryhmiin kuuluminen. Naiset ovat tutkimuksissa osoittautuneet korkeammin koulutetuiksi kuin miehet, mikä voi johtua siitä, että miehet ovat osallistuneet erilaisten tutkimusten kohderyhminä olleisiin kirjoittajakoulutuksiin nuorempina kuin naiset ja eivät näin ollen ole vielä olleet koulutuksensa huipulla. (Lovio 1987: 65-69.) Kirjoittajia yhdistävät tutkimusten mukaan usein myös heidän muut harrastuksensa kirjoittamisen lisäksi. Suurin osa kirjoittajista harrastaa myöskin aktiivista lukemista. Erilaiset taideharrastukset ovat myös suosittuja kirjoittajien parissa, mikä omalta osaltaan todistaa sekä vastaanottavien että luovien taideharrastusten kasautumista samoille ihmisille. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että harrastajakirjoittajille on ominaista hyvin aktiivinen elämäntapa. (Lovio 1987: 71.) Monille harrastajakirjoittajille on yhteistä myös nuiva suhtautuminen ”harrastaja”-nimitystä kohtaan. Nimityksellä nähdään olevan vähättelevä sivumerkitys, jota saatetaan pitää loukkaavana. Kirjailija Väinö Kirstinä on ehdottanut paremmaksi erotteluksi nimityksiä ”omaksi ilokseen kirjoittavat pöytälaatikkokirjoittajat” ja ”tekstejään määrätietoisesti julkaisemaan pyrkivät, usein koulutukseen hakeutuvat puoliammatillaiset” (Lovio 1987: 83). Nämä

nimitykset eivät ”harrastaja”-nimityksestä poiketen kuitenkaan kata kaikkia harrastajakirjoittajia.

Suuri osa aikuisista harrastajakirjoittajista pitää kaunokirjallisten tekstiensä vastaanottajina toisia aikuisia. Vain pieni osa heistä näyttäisi kirjoittavan ainoastaan lapsille. Noin puolet kirjoittajista kokee olevansa monipuolisia, useamman kuin yhden kirjallisuuden lajin taitajia. He kirjoittavat lyriikkaa, lyhyttä proosaa (novelleja, pakinoita, satuja), näytelmiä, kuunnelmia, romaaneja ja lehtiartikkeleita. (Lovio 1987: 76.) Vaikka monet harrastajakirjoittajat tähtäävät tekstiensä julkaisemiseen, vain hyvin pieni osa heistä on saanut tekstejään julki kustantamojen kautta. Oman teoksen julkaiseminen (vaikkapa omakustanteena) on harrastajakirjoittajien parissa harvinaista. Yleisempi väylä tekstien julkaisemiselle ovat erilaisten kirjoittajayhdistysten, -piirien, tms. antologioihin osallistuminen tai sanoma- ja aikakauslehtiin kirjoittaminen. Muita tekstien julkaisukanavia voivat olla esimerkiksi radio, televisio, teatterit, harrastajateatterit, lausuntaillat, työpaikkalehdet ja rocklyriikka. Harrastajakirjoittajista löytyy myös niitä, jotka eivät koskaan ole tarjonneet tekstejään julkaistaviksi sekä niitä, joiden tekstit eivät ole kelvanneet yrityksistä huolimatta. (Lovio 1987: 77-78.) Monille kirjoittaminen on enemmän kuin vain hyvä harrastus: sitä tehdään säännöllisesti, aktiivisesti, monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti. Kun tähän lisätään tekstien mahdollinen julkaiseminen, kysymykseksi nousee, missä menee harrastelijamaisuuden ja ammattilaisuuden raja? (Lovio 1987: 82.) Tähän kysymykseen voisi vastausta etsiä esimerkiksi Suomen kirjailijaliiton jäseneksi hyväksymisen ehdoista: ”Suomen kirjailijaliiton jäseneksi hyväksyminen edellyttää, että pyrkijä on julkaissut sellaisia, alkuperäisiä, taiteellisesti korkeatasoisia suomenkielisiä teoksia, että häntä niiden perusteella voidaan pitää varsinaisena kirjailijana.” (Kirjailijaliitto 2003.)

Ritva Haavikko (1984) on tarkastellut luovuutta osana kirjailijan toimintaa. Hän on koornut tutkimuksensa perusteella kirjoittamisen välittömiä edellytyksiä: Kirjoittajan persoonallisuuden rakenteen tulee olla sellainen,

jossa tietoinen ja tiedostamaton toimivat yhteistyössä. Kirjoittajalla pitää olla kielellistä lahjakkuutta, yleistä älykkyyttä sekä herkkyyttä esteettisille arvoille. Kirjoittajan edellytyksiin kuuluvat myös itsenäisyys, kyky kestää eristyneisyyttä sekä jokin hänen elämässään vaikuttava luova ristiriita. (Haavikko 1984: 246.) Nämä edellytykset kuten Pirkko Saarisen (1976) kirjailijoiden motivaatiota tutkiessaan muotoilemat kirjoittamisen motiivitkin lienevät sovellettavissa myös harrastajakirjoittajiin. Jos kirjoittajille määritellyjä edellytyksiä sovelletaan suoraan harrastajakirjoittajiin, tulisi niiden riittävydestä tai välttämättömyydestä kuitenkin keskustella. Voisiko harrastajakirjoittajalta edellyttää esimerkiksi kielellistä lahjakkuutta, jonkin tietyn tasoista älykkyyttä tai kykyä kestää eristyneisyyttä? Mielestäni ei voida ainakaan niissä tapauksissa, joissa kirjoittamisen motiivina on esimerkiksi omien kokemusten jäsentely terapialuonteisesti tms. Toisaalta taas mainitut edellytykset eivät välttämättä ole riittäviä sellaiselle harrastajakirjoittajalle, jonka vakaana pyrkimyksenä on kirjailijuus.

Saarinen on haastattelujensa perusteella löytänyt 16 erilaista motiivia, joita kirjailijat ovat nimenneet kirjoittamisensa vaikuttimiksi: 1) Suoritusmotiivit ja pätemisentarve motiivina pohjautuvat kunniahimoon, maineen, kiitoksen, huomion ja tunnustuksen saavuttamiseen sekä haluun osoittaa pätevyytensä kirjoittamisen alalla. 2) Dominointi ja vallanhalu motiiveina perustuvat haluun herättää lukijoissa tunnetiloja ja saada aikaan aktiivista ajattelua, hetken unohdusta, entisten asenteiden vahvistumista tai romahtamista. 3) Kirjoittamisen kognitiivisia tarpeita ovat esimerkiksi kokeilunhalu, erilaisten tapahtumien ja syy-yhteyksien selvittely ja analysointi, kiinnostus erilaisiin ilmiöihin sekä todellisuuden ja maailmankuvan hahmottaminen. Näillä motiiveilla pyritään saavuttamaan älyllistä tyydytystä. 4) Tiedostettu leikkimieli on harvoin yksinään kirjoittamisen motiivi, mutta se liittyy monien tarpeiden tyydyttämiseen. Leikkimielessä on kysymys leikkimisestä mielikuvituksella, ja kielellä ja tämän kautta ilon ja tyydytyksen saavuttamisesta. 5) Sosiaaliset tarpeet eli kontaktin tarve tarkoittaa sekä

seurustelua lukijan kanssa että oman maailmankuvan, asenteiden ym. välittämistä muille. Tästä näkökulmasta katsottuna kirjoittaminen voi olla kirjoittajalle tapa paeta yksinäisyyttä, eristyneisyyttä ja depressiota. Tämä on erityisesti harrastajakirjoittajia innoittava motiivi. 6) Taloudelliset syyt eivät useinkaan ole harrastajakirjoittajilla ensiarvoisia kirjoittamisen motiiveita. Kirjoittajat tekevät selvän eron pakko- ja hyötykirjoittamisen sekä taiteellisen luomistyön kesken. 7) Havaintojen ja elämysten kuvaus motiivina tarkoittaa omien ajatusten, tunteiden ja havaintojen tallettamista ja kielellistä kuvailua. Myös tämä motiivi on ennen kaikkea harrastajakirjoittajille ominainen. 8) Yksi tärkeimmistä kirjoittajien motiiveista on itsensä ilmaiseminen, toteuttaminen ja identiteetin luominen/vahvistaminen. Tyydytystä saadaan esimerkiksi tunteiden ilmaisusta, kirjallisten tavoitteiden saavuttamisesta ja ajatuksesta, että elämäntyö säilyy. 9) Itsensä kehittäminen perustuu kirjoittajan tarpeeseen saada tietoja omasta itsestään kirjoittamisen kautta. Kirjoittamisella voidaan tähdätä esimerkiksi itsenäistymiseen tai nousuun sosiaalisella arvoasteikolla. 10) Mielentasapainon säilyttämisen pohjana on tarve sekä päästä irti painostavista asioista että hallita vaikeuksia. Kirjoittaminen voi toimia ympäristön taholta tulevien paineiden lomassa ikään kuin psykoterapiana, jolla asiat ja ristiriitatilanteet saadaan hallintaan. 11) Joidenkin kirjoittajien motiivina voi olla puhtaasti lukijan viihdyttäminen, rentoutushetkien ja ilon tuottaminen. 12) Toisaalta joidenkin kirjoittajien motiivina voi olla lukijan aktivoiminen ja muuttaminen. Tämä tapahtuu näyttämällä lukijalle uusia puolia elämästä arvioimalla ja vertailemalla tai kasvattamalla ja opettamalla. 13) Vielä pidemmälle menevät ne kirjoittajat, joiden motiivina on yhteiskunnallisten uudistusten aikaansaaminen. Tämä motiivi perustuu tarpeeseen muuttaa maailma paremmaksi osoittamalla epäkohtia ja puuttumalla niihin. 14) Yhtenä motiivina voidaan nähdä maailmankatsomuksellisiin ja moraalikysymyksiin puuttuminen esittelemällä tärkeitä arvoja ja unelmia paremmasta maailmasta. 15) Ennustaminen, edelläkävijänä toimiminen, totuuden puhuminen ja kansakunnan

omanatuntona toimiminen ovat myös joidenkin kirjoittajien motiiveina. 16) Pieni osa kirjoittajista katsoo toimivansa jonkin yliluonnollisen voiman tai Jumalan välikappaleena kirjoittaessaan. (Nupponen 1974: 271-281.)

Harrastajakirjoittajien aihevalintoihin vaikuttavat kirjoittamisen motiivien lisäksi myös esimerkiksi heidän koulutuksensa, ammattinsa ja työnsä, jotka liittävät heidät osaksi ympäröivää yhteiskuntaa (Nupponen 1974: 79). Harrastajakirjoittajien proosan teemoiksi nousivat Yrjö Hosiailuoman (1973) tutkimuksessa mm. rakkaus, sosiaalinen lähiympäristö eli koti, koulu, työelämä ja kaverit sekä yhteiskunnan ongelmat eli alueelliset ongelmat, sosiaalinen eriarvoisuus, politiikka, kirkko, uskonnollinen käyttäytyminen ja sosiaalinen muutos. Terttu Nupposen (1974) tutkimuksen mukaan harrastajakirjoittajien kirjoittamalla saavutettuja tuloksia ovat mm. työn tai ammatin edistäminen, lisätulojen saaminen, kirjoitusten julkisaaminen, todennäköisen kirjailijuuden saavuttaminen sekä mielenkiintoisten tuttavien löytäminen. Tärkeimpänä saavutuksena kuitenkin pidetään ilmaisullisten tarpeiden tyydyttymistä. (s. 84.)

Harrastuskirjoittamisella katsotaan olevan kaksi funktiota. Ensinnäkin harrastuskirjoittamisella on merkitystä kirjallisen instituution kannalta kirjoittajareservinä, josta kirjailijoita löydetään. Toiseksi kirjoittamisella on merkitystä kirjoittajan itsensä kannalta erilaisten tarpeiden ja motiivien täyttäjänä. (Hosiailuoma 1974: 4.) Kirjoituskilpailuja ja palkintoja pidetään yhtenä kirjoittamisen motivaatiota lisäävänä tekijänä (Hämäläinen 1994: 175). Kirjallisuuspalkinto nähdään selvänä kannanottona kirjallisuuteen: palkinnon saanut teos on hyvä – on siis hyviä ja vähemmän hyviä teoksia (Kuittinen 1994: 201). Tätä soveltaen voisi ajatella, että sijoittuminen tai palkinnon saaminen erilaisissa kirjoituskilpailuissa merkitsisi harrastajakirjoittajalle samaa arvon nousua kuin kirjallisuuspalkinto kirjailijalle. Suomessa on noin sata erilaista kirjallisuuspalkintoa (Lukukeskus 2003). Kuittisen mukaan suurin osa kirjoituskilpailuista ei ylitä joukkotiedotusvälineiden uutiskynnystä. Merkittävin Suomessa järjestettävä kirjoituskil-

pailu harrastajakirjoittajille on J. H. Erkon runo- ja novellikilpailu, johon voivat osallistua alle 30-vuotiaat kirjoittajat, joilta ei ole julkaistu omaa teosta. (Kuittinen 1994: 201.) Osa harrastajakirjoittajista pyrkii aktiivisesti kirjailijoiksi mm. osallistumalla kirjoittajakoulutukseen. Koulutus nähdään merkityksellisenä kirjailijaksi kehittymisen sekä omaan tekstiin suhtautumisen kannalta. Suurin osa esikoiskirjailijoista on myös osallistunut erilaisiin kirjoituskilpailuihin vaihtelevalla menestyksellä. Kilpailuissa menestymisen sanotaan kohottavan kirjoittajan itsetuntoa ja rohkaisevan yrittämään uudelleen. (Tuominen 1998: 15, 21, 23-24.)

Kirjoituskilpailut voidaankin nähdä yhtenä harrastajakirjoittajien keinona selvittää kirjoitusten julkaisukelpoisuus, sillä kilpailuissa palkitut kirjoitukset julkaistaan usein jossakin muodossa. Tampereen kaupunginkirjasto kokoaa joka vuosi palkitut runot ja novellit monisteeksi, joka on luettavissa kirjastossa (Martikainen 1992: 9). Pirkanmaan kirjoituskilpailuun osallistuneita tekstejä on julkaistu myös esimerkiksi antologiassa *Paperin avaruus*. Kirjoituskilpailuilla on siis eräänlaista välinearvoa harrastajakirjoittajille: kilpailussa menestyminen saattaa helpottaa kirjoittajan taistelua pääsystä kirjalliselle kentälle¹. Tälle kentälle päästäkseen jonkin kustantajan on hyväksyttävä kirjoittaja tai kirjoittajan on kustannettava itse teoksensa. Kummassakin tapauksessa kentällä edullisen aseman saavuttaminen eli kirjailijana menestyminen edellyttää vielä monien kirjallisuusinstituution portinvartijoiden (mm. kustantajat, kirjakerhojen valitsijat, tavaratalo- ja kirja-kauppaketjujen sisäänostajat) ja suodattajien (mm. kritiikki ja kirjallisuudentutkimus) hyväksyntää (Niemi 1991: 94-95 ja 144-154). Tutkimusten mukaan vain yhdestä viiteen prosenttia kustantajille tarjotuista käsikirjoituksista hyväksytään julkaistaviksi (Niemi 1991: 86-87), joten tunnetussa ja

¹ Kirjallisuuden kenttä on, Pierre Bourdieun määrittelemänä, ”intellektuaalisen toiminnan vyöhyke, jossa tietyt kirjalliset taidot muuttuvat institutionaalisen vallankäytön välineiksi”. Kentällä kirjailijat taistelevat edullisesta sijainnista kulttuurisen pääoman ja habituksen avulla. (Niemi 1991: 162.)

kustantajien arvostamassa kirjoituskilpailussa menestyminen on yksi tapa ainakin herättää kustantajien huomio.

2. TUTKIMUKSEN PERUSKÄSITTEITÄ

2.1. Teema, motiivi ja niiden tulkinta

'Teemasta' on kirjallisuuden kentällä olemassa hyvinkin monimuotoisia määritelmiä, jotka ovat osoitus käsitteen väljyydestä ja tietynasteisesta semanttisesta hämäryydestä. Kaikkien näiden määritelmien ytimenä on kuitenkin ajatus siitä, että teema on se, mistä tekstissä on kyse. (Suomela 2001: 142.) Käsitteen suomenkielinen perussanakirjamääritelmä "johtoajatus, aihe" (USKS: 1087) on jossain määrin harhaanjohtava, sillä 'aihe' on teemaa konkreettisempi käsite, vaikka vastaakin samaan kysymykseen "mistä teksti kertoo" (Suomela 2001: 143-144). Kirjallisuustieteellisissä sanakirjoissa tämä määritelmien moninaisuus käy hyvin ilmi. Yhden määritelmän mukaan teema on aina teoksen aihe, mutta aihe ei ole aina teema. Teemaa ei yleensä mielletä miksiäkään taideteoksen konkreettiseksi tilanteeksi vaan mieluummin aihetta abstraktimmaksi ideaksi, joka esitetään epäsuorasti joidenkin tapahtumien, mielikuvien tai symbolien avulla. Teemaa voi ajatella linjana tai lankana, joka kulkee läpi työn luoden suhteen teoksen erilaisten piirteiden välille. (Sage 1987: 248-249.) Toisen määritelmän mukaan teema ei ole tekstin aihe vaan paremminkin sen keskeinen idea, joka voidaan esittää suoraan tai epäsuorasti (Cuddon 1993: 969). Teeman ja aiheen eroa voi havainnollistaa esimerkiksi seuraavanlaisella esimerkillä: novelli 1/50 "Matkalla pois" kertoo pojasta, joka matkustaa junassa kohti armeijaa – tämä on tarinan aihe; tarinan teemana on kaipuu, mikä on luettavissa tarinassa kuvatuista päähenkilön ajatuksista.

Teemaa pidetään näkökulman ohella yhtenä novellin tärkeimmistä rakennepiirteistä (Palmgren 1986: 267). Teema on tekstin implisiittinen tai sille ulkoapäin asetettu väite tai oppi, joka mielikuvitukseen vetoavan työn

on määrä esittää ja tehdä ymmärrettäväksi lukijalle. Joidenkin kriitikoiden mielestä kaikilla kirjallisuuden kentän merkittävillä teksteillä on jokin implisiittinen käsitteellinen teema, joka on esitetty ja dramatisoitu kehittyvien merkitysten ja mielikuvien avulla. (Abrams 1981: 111.) Teemaa voi tutkimuksessa lähestyä kolmestakin eri näkökulmasta: joko tekstin ja sen rakenteiden, lukijan ja hänen tulkintansa tai tekstien ryhmittelyn näkökulmasta (Suomela 2001: 146-152). Tässä tutkielmassa käytän hyväkseni kahta jälkimmäistä näkökulmaa, sillä aineistoni moninaisuuden kannalta ei ole järkevää etsiä teksteistä yhteisiä rakennepiirteitä, joiden kautta teemoja voisi tulkita.

Tekstien ryhmittelyn näkökulma ilmenee tutkielmassani siten, että en etsi yhdestä tekstistä ainoastaan sille ominaista teemaa vaan etsin kaikista aineistoni teksteistä sellaisia teemoja, jotka jollain tapaa yhdistävät ja ryhmittelevät tekstejä. Näin ollen määrittelen teeman työssäni myös erilaisten tekstien semanttiseksi kohtauspaikaksi, jolloin ”viitataan mahdollisuuteen identifioida teema tekstin ulkopuolelta” (Suomela 2001: 152).

Teeman tulkitsemisen apuna käytän ’motiivin’ käsitettä, joka on teemaa paikallisempi, konkreettisempi ja uusiutuva temaattinen elementti tekstissä (Sage 1987: 248). Erilaisten kirjallisuustieteellisten sanakirjojen määritelmät motiivista vaihtelevat jonkin verran. Motiivia voidaan ajatella tekstin rakenteellisena elementtinä silloin, kun motiivin muodostamat mielikuvat nähdään ketjuna. Toisaalta motiivia voidaan ajatella tekstuaalisena elementtinä niin kauan kuin mielikuvat ovat ymmärrettävissä aistien avulla. Kolmanneksi motiivi voidaan nähdä tekstin sisällöllisenä elementtinä silloin, kun motiivin muodostamien mielikuvien ketju kantaa sellaisia merkityksiä, joita yksi linkki, toistamaton mielikuva, ei voisi sisältää. (Rodway 1987: 99-100.)

Motiivi on osa tekstin pääteemaa, yksi kirjallisen työn johtoideoista. Se voi rakentua erillisistä tunnusmerkeistä, paikallisista mielikuvista tai ver-

baalisesta kaavasta. (Cuddon 1993: 558.) Motiiviksi voidaan katsoa kirjallisuudessa usein esiintyvä elementti: tapahtuma, väline tai kaava. Suppeammassa mittakaavassa motiivina pidetään myös usein toistuvaa merkityksellistä fraasia, kuvausta ja kuvien kokoelmaa yhdessä teoksessa (Abrams 1981: 111). Englantilais-ranskalaisen määrittelyn mukaan motiivit ovat konkreettisia tekstuaalisia elementtejä, joiden kautta teema voidaan abstrahoida. (Suomela 2001: 144-145).

Tutkielmassa käyttämäni motiivin käsite vastaa enemmän J. A. Cuddonin kuvailemaa kirjallisen työn johtoideaa kuin perinteistä käsitystä konkreettisesti ilmenevästä toistuvasta tekstin elementistä. Aineistossani motiivit rakentuvat kyllä teemaa paikallisemmista, konkreettisemmista ja uusiutuvista elementeistä (Sagen määritelmää mukaillen), mutta en tulkitse motiiviksi käsin kosketeltavia esineitä tai konkreettisia asioita ja tapahtumia. Määrittelen motiivin näistä perinteisistä elementeistä koostuviksi abstraktimmiksi kokonaisuuksiksi, jotka toistuvat samantyyppisinä eri novelleissa niiden teemoja rakentaen. Eräs esimerkki motiivista on lapsuus kuten novellissa 3/50 ”Olli on eläinrakas”, jonka teemana on erään yksilön elämänvaiheen kuvaus. Elämänvaiheet-teemaa rakentavia motiiveja ovat lapsuuden lisäksi aikuisuus, vanhuus, matka läpi yksilön elämänvaiheiden sekä sukupolvien välinen ero. Tässä tutkielmassa käytän teeman ja motiivin käsitteitä rinnakkain siten, että katson yksittäisten teemojen rakentuvan toistuvista motiiveista. Olen pyrkinyt määrittelemään jokaisesta aineiston novellista kaikki sen sisältämät motiivit.

Teemaa käytetään myös viittaamaan yksittäisen teoksen ulkopuolelle siten, että teeman katsotaan olevan olemassa ennen yksittäistä tekstiä ja lähenevän siten arkkityyppejä tai jopa myyttejä. (Sage 1987: 248-249.) Sovellan tätä ajatusta tutkielmassani vertaamalla aineistosta löytämiäni teemoja ja motiiveja Valerie Shawn (1983) esittelemiin novelleille maailmankirjallisuudessa tyypillisiin aiheisiin. Aiheet eivät välttämättä ole arkkityyppejä, mutta ne ovat niin yleisiä novellin genrelle, että kirjallisuustieteen

kentällä on pohdittu myös mahdollisuutta aiheiden rajallisuuteen. Vertailulla pyrin selvittämään lähinnä sitä, missä määrin tutkimusaineisto käsittelee näitä maailmankirjallisuudessa yleisiä temaattisia kokonaisuuksia.

Tutkimusmetodini perustuu aineistona olevien tekstien subjektiiviseen tulkintaan. J. Margolixen mukaan tulkinta tarkoittaa tekstin kuvailun sijasta tulkitsijan omin keinoin löytämää tulkintamahdollisuutta, joka riippuu tulkitsijan kulttuurisista sekä henkilökohtaisista taustatekijöistä (Rantala 1991: 61.) Teoksen merkityksen tulkintaa voidaan lähestyä useista eri lähtökohdista ja teorioista. Yksi lähtökohdista on lukijan tarkoitukset, lähestymistavat ja näkökulmat. Tulkinnan lähtökohtana voivat olla myös sellaiset tulkinnalle asetetut normit, jotka määräävät, miten teos tulisi lukea. Teosta voidaan tulkita myös sen aiheen historiallisen taustan näkökulmasta. Vallitseva historiallinen tilanne ja traditiot vaikuttavat omalta osaltaan tulkinnan teoriaan. Myös tekijän intentiot voivat olla tulkinnan lähtökohtana. (Rantala 1991: 66.)

Veikko Rantalan (1991: 65-66) mukaan tutkimuksessa ei ole välttämättä perusteltua sitoutua vain yhteen tulkinnan teoriaan vaan käyttää hyväkseen tulkinnallisten metodien moninaisuutta. Yhteistä eri käsityksille tulkinnasta on ajatus siitä, että tulkinta on tulkittavan kohteen merkityksen etsimistä. Tulkinta edellyttää aina käsitteellisiä ja kognitiivisia viitekehyksiä ja taustaoletuksia, sosiaalisia konventioita ja käytäntöjä sekä yksilöllisiä intentioita. (Rantala 1991: 59.) Näitä käsityksiä tulkinnan teoriasta sovellan tutkielmassani siten, että katson teeman tulkinnan olevan sidoksissa tekstin tulkitsijan henkilökohtaisiin intresseihin (erilaisten teemojen ja motiivien löytäminen) ja lukemisen konventioihin (hermeneuttinen lukutapa²), jotka tässä nimenomaisessa tulkintayhteisössä (2000-luvun alun Suomi) vallitse-

² Hermeneuttisessa lukutavassa huomioidaan se, että teksti on kirjoitettu tietyssä historiallisessa kontekstissa. Tekstiä itseään pidetään riippumattomana lukijasta ja lukutavasta. Tekstin merkitykset ovat löydettävissä tekstistä itsestään eivätkä sen ulkopuolelta. Lukija antaa tekstille merkityk-

vat. Teksti rajaa ja ohjaa tulkintaa jossain määrin, mutta teema muodostuu siitä, miten lukija yhdistelee, yleistää, luokittelee ja tekee valintoja tekstin eri elementeistä. (Suomela 2001: 150.)

2.2. Novelli

Novellin käsite ei ole yksiselitteinen, sillä se on aikojen kuluessa muuttunut: sen määritelmät ovat vaihdelleet tyylikaudesta ja kulttuurista toiseen (Palmgren 1986: 261-263). Tämä on helppo ymmärtää, kun muistaa, että novellin esihistoria ulottuu suullisen kertomisen eri muotoihin, itämaiseen tarustoon, luostarilaitoksen parodioivaan kertomustuotantoon, kreikkalaiseen lyhyeen epiikkaan ja kansanomaiseen anekdootti- ja tarinaperinteeseen. Nykyaikainen eurooppalainen novelli on syntynyt Italian keskiajan ja renessanssin murroksessa ennen romaanin syntyä. Tältä ajalta on peräisin toinen klassillisen novellin päätyypeistä eli boccacciolainen novelli, jonka rakennetta voisi kuvata keskitetyksi, suljetuksi juoninovelliksi. Novellityyppi on saanut nimensä *Decameronen* (1353) kirjoittajan ja novellin uranuurtajan Boccaccion mukaan. Nykypäivänä tätä novellityyppiä edustaa ennen kaikkea ranskalainen 'conte'³. (Palmgren 1986: 261-263, 267.)

Toista novellin päätyypeistä kutsutaan tšehovilaiseksi novelliksi. Sitä on kutsuttu myös draamalliseksi novelliksi muun muassa siksi, että siltä puuttuu selvä loppuratkaisu. Tällainen novelli rakentuu yleensä tunnelmille ja henkilökuvauksen psykologiselle jännitteelle, minkä takia sitä pidetäänkin modernimpana novellimuotona kuin käännekohdan varaan rakentuvaa boc-

sen omassa merkitysmaailmassaan, omissa rajoissaan, ja pyrkii näin täydellisen tulkinnan sijasta mahdollisuuksien rajoissa olevaan tulkintaan. (Varto 1991: 32-41.)

³ Conte on anekdootille eli lyhyelle ja huvittavalle jutulle perustuva kertomus, jolla on keskitetty ja suljettu juonirakenne (Palmgren 1986: 263, Koskimies 1958: 17)

cacciolaista. Tšehovilaista novellia muistuttaa hajakeskitetty avoin novelli, joka esittää jo alkaneen ja yhä jatkuvan prosessin osasen. Nykypäivänä tällaista novellityyppiä edustaa esimerkiksi anglosaksinen 'short story'⁴. (Palmgren 1986: 262, 267, 269-270; Koskimies 1958: 29-30.)

Nykyinen suomalainen novelli vastaa lähinnä germaanista 'Kurzgeschichte' eli lyhytkertomusta, joka on muodoltaan vapaa ja fragmentaarinen. Sillä on avoin loppu, ja se on saanut piirteitä sekä anekdootilta että muilta vanhoilta proosamuodoilta. Tälle novellityypille ominaista on se, että ajan ja paikan suhteet hajotetaan sekä se, että tarinan merkitykset ovat kerrostuneet. (Palmgren 1986: 268-269.) Tällainen novellityyppi on Suomessa vielä melko nuori – vasta naturalismin vuosikymmenillä, lähestyttäessä 1900-lukua alettiin tuntea mielenkiintoa luonnosmaista, harjoittelman-tapaista lyhyttä kertomamuotoa kohtaan. Kirjailijat pyrkivät näinä aikoina myös muualla maailmassa rikkomaan klassillisen novellin säännöt ja sen poetiikan. Tätä ennen suomalainen novellin käsite tarkoitti aluksi *Decameronen* tapaista kehyskertomuksella yhdistettyä kertomuskokoelmaa ja myöhemmin suppean romaanin kokoista kertomusta (kuten Minna Canthin *Salakari* ja Juhani Ahon *Papin tytär*). (Koskimies 1958: 13, 34-36.)

⁴ Short story on lyhyt vapaamuotoinen kertomus tai rakenteeltaan hajakeskitetty novelli. Sille ominaista on johdanto-osa eli ekspositio, joka johdattelee tapahtumiin. (Palmgren 1986: 269-270.)

2.3. Tekstin määrittely novelliksi

Kirjallisuustiede ei ole onnistunut luomaan yhtä kokoavaa määritelmää kuvaamaan sitä, mikä on novelli, vaikka sopivien kriteerien löytämiseksi on tehty lukuisia yrityksiä. Novellin määrittelyn kaksi suurinta ongelmaa ovat olleet toisaalta liian harvojen tuntomerkkien määrittely, jolloin kuvaus on liian suurpiirteinen ja yleinen ja toisaalta taas liian runsaiden tuntomerkkien määrittely, jolloin genren ulkopuolelle jää runsaasti traditionaalisesti novelleiksi katsottuja proosakertomuksia. (Lilja 1985: 11-12.) Eri kielialueilla, esimerkiksi Saksassa ja Englannissa, novelli on määritelty hivenen eri näkökulmista.

Ian Reid esittelee ja kritisoi teoksessaan *The short story* (1977) Edgar Allan Poen kolmijakoon perustuvaa tapaa määritellä novelli. Tämän määritelmän mukaan novelli on teksti, joka perustuu käännekohtaan ympärille huolella etukäteen suunniteltuun juoneen, jonka luomisessa on käytetty suunnitelmallisesti joko jotakin tiettyä kaavaa tai ainakin vakuuttavia ja taiteellisia keinoja. (Reid 1977: 54-65.) 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä Amerikassa kirjallisuustieteessä alettiin päästä yksimielisyyteen novelli-genren erillisyydestä ja ainutlaatuisuudesta, joka perustuu juuri Poen hahmottelemaan kolmijakoon: vaikutelman yhtenäisyys, käännekohta ja muodon symmetria. (Reid 1977: 54.)

Reidin mielestä määritelmä ei ole kuitenkaan kaikenkattava, sillä hänen mukaansa läheskään kaikki novellit eivät mahdu määritelmän rajoihin. Vaikutelman yhtenäisyyttä hän kritisoi huomauttamalla, että monetkaan ”suuret” novellistit, esimerkiksi Kafka, eivät suunnittele tekstejään huolellisesti etukäteen. Hänen mielestään läheskään kaikki novellit eivät myöskään perustu vain yhden vaikutelman varaan, eikä näin ollen tekstin lyhyydestä voi suoraan johtaa sen yhtenäisyyttä. (Reid 1977: 55.)

Käännekohtan vaatimusta Reid kritisoi esimerkiksi sillä, että monet 1800- ja 1900-lukujen novellit pyrkivät hahmon kehityksen sijasta kuvaamaan hänet juuri tietyssä hetkessä tai tapahtumassa. Theodore Srtoutin mukaan tässä nimenomaisessa hetkessä kuitenkin usein tapahtuu ns. henkilökohtainen käännekohta, jossa hahmo kokee ratkaisevan muutoksen asenteessaan tai ymmärryksessään. Tällaista käännekohtaa ei Reidin mukaan kuitenkaan tarvitse novellissa olla, sillä usein kyseisenlainen paljastuksen hetki tarjotaan vain tekstinulkoiselle lukijalle tekstinsisäisen hahmon sijasta. Joidenkin novellien tarinan vaikuttavuus taas voi juontaa siitä, että lukijallekin jää epäselväksi hahmon henkilökohtaisen käännekohtan tai hahmosta tehtävän paljastuksen luonne ja laajuus. Osa kirjailijoista näyttääkin tukeutuvan käännekohtamalliin vain murtaakseen sen lopulta. (Reid 1977: 56-58.)

Muodon symmetrian vaatimuksen Reid katsoo olevan peräisin yksinomaan Poelta, eikä se näin ollen olisi novelli-genren sisäinen ominaisuus. Reidin mukaan monissa hyvissä tarinoissa ei ole lainkaan muodon symmetriaa: Novellissa ei hänen mukaansa tarvitse olla varsinaista alkua tai loppua eikä sitä tarvitse rakentaa minkään kaavan mukaan. Novelli voi hyvinkin olla juoneton ja esittää vain asioiden tilan. (Reid 1977: 59, 62, 65.)

Saksalaisissa novellin määritelmässä hedelmällisimmät teoriat ovat rakentuneet novellien sisäisen rakenteen varaan. Pekka Lilja esittelee kirjassaan *Novellin teoriasta ja tulkinnasta* (1985) esimerkiksi seuraavia saksalaisia novellin määritelmiä: Goethen mukaan novelli kertoo ”ennen kuulemattoman tapauksen, joka tapahtuu”. Friedrich Schlegel määrittelee novellin tekstiksi, joka kertoo jotain uutta ja outoa. Novellin ominaisuuksiin kuuluu germaanisessa perinteessä myös pieni henkilögalleria. Novellin määritellään keskittyvän vain yhden tapauksen kuvaamiseen eikä se näin ollen anna kertomastaan tyhjentävää kuvaa. Ludvig Tieckin mukaan käännekohta on novellin edellytys. (Lilja 1985: 13-16.) Tätä ajatusta täydentää Paul Heysen vuodelta 1871 peräisin oleva haukkateoria, jonka mukaan no-

vellin tulisi esittää merkittävä ihmiskohtalo, joka sisältää emotionaalisen, intellektuaalisen tai moraalisen konfliktin. Novellin tulisi paljastaa tämän epätavallisen tapauksen keinoin uusi aspekti inhimillisestä luonteesta. Tämän yksittäisen tapauksen kuvauksen tulisi sisältää ns. konkreettinen symboli eli erityinen seikka, joka erottaa sen muista kertomuksista. (Lilja 1985: 19-20.)

Kaikille novellien määritelmille on yhteistä se, että novelliksi kutsutaan lyhyttä fiktiivistä proosatekstiä. Se, miten pitkä tällainen lyhyt teksti saa olla, on vaikeasti määriteltävissä. Yleisesti sanotaan novellin olevan lyhyempi kuin romaani. Minimipituudesta on sanottu, että sen tulee olla enemmän kuin yksi lause, mikä käytännössä tarkoittaakin yleensä vähintään yhtä tai kahta sivua, jotta tekstissä päästäisiin käsiksi muuhunkin kuin tarinan pintaan. Enimmäispituudelle ei ole näin selvää rajaa. On ehdotettu, että novellin pituudelle voisi kriteerinä olla lukijan keskittymiskyky eli se, miten pitkään hän jaksaa yhdeltä istumalta lukea. Toimituksellisenä kriteerinä novellin pituudelle on pidetty 6000-8000 sanaa. Joidenkin mielestä on kirjailijan asia päättää, onko teos novelli huolimatta pituudesta/laajuudestaan. Novellin pituuden määrittämisen ongelma tulee vastaan, kun on tarpeen erottaa toisistaan termit novelli ja pienoisromaani tai italialaisperäinen novella. (Reid 1977: 9-10.)

Määrittely fiktiiviseksi proosatekstiksi sisältää tarinan vaatimuksen. Tämäkään ei ole yksiselitteinen määrittely, sillä ei ole yhtä ainoa oikeaa teoriaa siitä, mikä on tarina. Gerald Princen mukaan tarina sisältää vähintään kolme tapahtumaa, joista kaksi tapahtuu eri aikoina ja kausaalisessa suhteessa toisiinsa. (Reid 1977: 4-6.) Tämä perustunee Aristoteleen Runousopissaan esittämään esteettiseen kaavaan, jonka mukaan juonella tulee olla alku, keskikohta ja lopetus. (Aristoteles 1988: 7.) Reid esittää teoksessaan mielenkiintoisen kysymyksen siitä, pitääkö tarinassa aina olla temporaalinen järjestys sekä kausaalinen yhdistävyys. Hänen mukaansa kirjallisuuden kertomus mahdollistaa myös tapahtumien irrallisuuden. Fiktio voi

olla hajanaisenakin tunteisiin vaikuttavaa. Kun novellin määritelmän rajat laajenevat, on tarpeen ottaa käyttöön sellainen teoreettinen näkökulma, joka sisällyttää määritelmään myös lyhyet fiktiiviset proosatekstit, joilla ei ole koherenttia, jaksollista juonta, mutta joilla on kuitenkin muodollinen suhde juonellisiin tarinoihin. Genren traditioon hyväksytyistä tarinoista Reid on poiminut esimerkeiksi mm. psykologisen toiminnan kuvaamisen, useiden juonipolkujen rinnakkain kuljettamisen sekä irrallisista tiedoista koottavan juonen. (Reid 1977: 6-8.) Reid kuitenkin painottaa, että kaikki lyhyt proosa ei kuulu novellin genreen. Novellin tarinan pitää koskettaa inhimillistä toimintaa ja sen pitää olla tarkoitettu fiktioksi. Kuitenkaan aihe itsessään ei tee tarinaa novelliksi kelpaamattomaksi vaan tekstin genren ratkaisevat rakenne ja sävy. (Reid 1977: 8.)

Anglosaksiset novellin määritelmät yhtyvät saksalaisiin määritelmiin ainakin neljässä piirteessä: 1) novelli on lyhyt proosan muoto, joka 2) kuvaa joko yksittäistä tapausta tai käsittelee yhtä aspektia kuvaamansa henkilön tai henkilöiden elämästä, 3) novellin henkilökuvauksen ei katsota olevan yhtä monipuolista ja täydellistä kuin romaanissa ja 4) novelli huipentuu kliimaksiin tarinan loppupuolella (Lilja 1985: 22).

E. K. Bennet on määritellyt niin kutsutut minimikriteerit ja niitä täydentävät kriteerit, joiden avulla voidaan määritellä sekä saksalainen *Novelle*, suomalainen novelli, anglosaksinen *short story* että ranskalainen *conte*. Minimikriteerit sisältävät kolme kaikissa edellisissäkin määritelmissä esiintyvää kriteeriä: novelli on kertovaa lyhyttä proosaa, joka kertoo jotakin uutta, epätavallista tai jännittävää kuvatessaan yhtä erityistä tilannetta, konfliktia, tapausta tai persoonallisuuden aspektia. Yksitoista täydentävää kriteeriä luovat monipuolisemman kuvan genrestä ja antavat ikään kuin luvan sisällyttää genreen hyvinkin erityyppisiä tekstejä. Näiden kriteerien mukaan novelli on epiikkaa, jolloin se kuvaa tapauksia eikä toimintaa. Kuvauksen kohteena on varsinkin tapauksen vaikutus henkilöön/henkilöihin. Novellin tarinassa voidaan käsitellä sattuman osuutta sekä irrationaalista suhtautu-

mista maailmaan. Tarinan tulee olla realistinen sikäli, että se voisi tapahtua reaaliossa maailmassa. Novellin vakuuttavuus riippuu sen vakavuudesta ja taiteellisesta muodosta. Novellista voi löytyä käännekohta sekä määrätty aihe ja konkreettinen symboli. Tarinan tarkoitus voi olla henkilöiden erilaisten ominaisuuksien paljastaminen. Kirjallisuuden muotona novelli on objektiivinen, mutta se mahdollistaa myös kirjailijan subjektiivisten ja lyyristen tunteiden esittämisen epäsuorasti ja symbolisesti. Novellissa tulee olla pieni henkilömäärä, ja sen alkuperä sekä koti ovat aina vallitsevassa kulttuuriyhteisössä. Tämä kriteeristö sopii lähinnä klassisen, boccacciolaisen novellin määrittelyyn, sillä tšehovilainen novelli ei aina sisällä käännekohta tai selvää juoniainesta. 1900-luvun kuluessa novellista on kehittynyt yhä avoimempi, mutta klassinen novelli ei ole vielä kukaan kadonnut tai katoamassa. (Lilja 1985: 23-26.)

3. TUTKIMUSAINEISTO NOVELLEINA

Tutkimusaineistoa tarkastellessa huomaa, etteivät kaikki harrastajakirjoittajat ole selvillä siitä, mitä kirjallisuusinstituutiossa novellin käsitteellä tarkoitetaan. Tämä tieto ei liene tarpeenkaan niille kirjoittajille, joiden tavoitteena on julkisuuden sijaan itseilmaisuus (vrt. Hosiaislouma 1973: 4). Aineiston joukossa on joitakin novellin kirjallisuustieteellisiin määritelmiin sopivia tekstejä, mutta suurin osa kirjoituksista vastaa enemmänkin tavallisten sanakirjojen antamia määritelmiä esimerkiksi ”lyhyehkö, tav. suorasanaa kertomus, joka kuvaa yksityistä keskitettyä tapahtumaa, mielen-tilaa, luonteenpiirrettä tai yksilöllistä kehitystä kiinteässä muodossa” (USSK: 440) tai vielä pelkistetympin ”lyhyt, suorasanaa, sepitteinen kertomus” (USKS: 641).

Aineiston koostuu yhteensä 941 novellista. Tähän analysoimaani tekstien joukkoon mahtuu monen tyyllisiä ja rakenteisia tekstejä. Mielenkiintoista on tarkastella sitä, miten nämä erilaiset tekstit soveltuvat novelli-genren edustajiksi vai soveltuvatko lainkaan. Olen tehnyt yhteenvedon edellä esittelemistäni novellin määritelmistä ja sitä soveltaen tarkastelen sitä, miten aineiston tekstit suhtautuvat novellille asetettuihin kriteereihin. Yhteenvedoon olen poiminut kaikki ne oleelliset 16 piirrettä, jotka edellä olevissa määritelmässä on esitetty.

Kaikista kriteereistä selvimmin aineiston tekstit selvittävät novellin lyhyysvaatimuksen. Tämä johtunee siitä, että kirjoituskilpailussa novellien enimmäispituudeksi oli määritelty noin kymmenen liuskaa. Tekstit ovatkin pituudeltaan yleensä yhdestä kahteenkymmeneen sivua. Tekstien todellisen tai keskimääräisen pituuden selvittäminen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, sillä vuosikymmenten saatossa tekstejä on kirjoitettu käsin, kirjoituskoneella ja tietokoneella. On vaikeaa verrata toisiinsa erilaisia käsialoja tai käsin ja koneella kirjoitettuja tekstejä. Jopa koneella kirjoitetun tekstin pi-

tuus vaihtelee riippuen siitä, millaista fonttia, riviväliä tai marginaaleja kirjoittaja on käyttänyt. Joka tapauksessa jokainen aineiston teksti mahtuu erinomaisesti määritelmän rajoihin: lyhin teksti on sivun mittainen ja pisin viisikymmensivuinen, jonka lyhytjännitteisinkin lukija todennäköisesti jaksaa yhdeltä istumalta lukea. Toimituksellinen kriteerikin on tullut todennetuksi, sillä ”Ruuvi” niminen novelli vuodelta 1968 on julkaistu jossakin sanomalehdessä. Kirjoittaja on lähettänyt lehtileikkeen kilpailuun, mutta ei ole maininnut siinä lehden nimeä.

Vähemmän yksiselitteinen kriteeri aineiston kannalta on proosatekstin vaatimus tarinasta. ”Proosa”-termi itsessään ei edellytä, että tekstin tulee olla kertovaa. Kertovuutta tekstiltä sen sijaan edellyttäisi ”epiikka”-termin käyttö. Kriteeriä on joka tapauksessa tulkittu myös niin, että novellin tulisi kertoa enemmänkin jokin tapaus kuin toimintaa. Aineiston tekstit sopivat kyllä suurimmalta osin määritelmään, mutta poikkeuksiakin löytyy. Useimmista teksteistä löytyy sekä alku että loppu. Monissa myös tempo-
raalinen järjestys ja kausaalinen yhdistävyys on helposti tunnistettavissa. Kiinnostavimpia ovatkin ne muutamat tekstit, joista edellä mainittuja piirteitä ei löydy. Esimerkiksi novelli nimeltä ”Unohtumaton Tampere” (1950-luku) ei kerro minkäänlaista tarinaa eikä oikeastaan edes mitään tapausta. Se onkin lähinnä ylistyslaulu Tampereen eri kaupunginosille ja niille paikoille, jotka ovat tekstinsisäiselle minälle merkityksellisiä. Tämä novelli ei ole myöskään perinteinen kuvaus vaan pikemminkin oi-sanojen yhdistämä luettelo kaikista kaupungin ihannoista. Kuitenkin sen määrittelemisen novelliksi on mahdollista tekstin muutaman ensimmäisen virkkeen myötä: nämä virkkeet luovat kehyksen tulevalle kuvaamalla kertojan nuoreksi onnelliseksi morsiameksi, joka on juuri muuttanut kaupunkiin. Tästä aloituksesta lukija voi mielessään kehittää tekstin elliptisen tarinan ja näin kaikki ylistys voi löytää kontekstinsa ja merkityksensä.

Ei liene yllättävää, että monet teksteistä, joista tarina ja selkeä juonellisuus puuttuvat, käsittelevät mielen järkkymistä. Tällainen teksti on esim.

”Baabelin virtain varsilla eli Hermotulehdus” (1950-luku), joka on suurimalta osin mielisairaan ihmisen tajunnanvirtaa. 1998 vuoden teksti ”Maailman toisella puolella” taas on kokoelma toisistaan irrallisia, tajunnanvirtamaisista tekstipätkiä, joista lukija pystyy kyllä kokoamaan tarinan. Saman vuoden teksti nimeltä ”Paluu” taas kuljettaa rinnakkain kahta eri juonipolkua, jotka aivan lopussa risteävät toisiaan. Molemmat juonipolut on kirjoitettu hyvin elliptisesti, joten lukijan on hyvin vaikea hahmottaa yhteisestä tarinaa.

Käännekohta on aineiston kannalta selkeämpi kriteeri. Aineiston tekstit jakautuvat melko ongelmattomasti niihin, joissa jonkinlainen käännekohta (joko henkilökohtainen tai konkreettisiin tapahtumiin liittyvä) on ja niihin, joista käännekohta kokonaan puuttuu tai se paljastuu vain lukijalle. Henkilökohtainen käännekohta löytyy useimmiten sellaisista tarinoista, joissa kuvataan jostakin menetyksestä selviämistä tai toisaalta itsetuhoon ajautumista. Näissä tarinoissa lähtökohtana on päähenkilön pahoinvointi, jonka aiheuttanut joko päähenkilö itse tai jokin häntä kohdannut vastoinkäyminen esim. työttömyys, läheisen kuolema tai onnettomuus. Tällainen käännekohta on monissa tarinoissa hyvin samantyyppinen: joko päähenkilö saa pitkän kamppailun jälkeen takaisin elämänhalunsa ja ihmisarvonsa tai sitten hän kokee mahdottomaksi tai tarpeettomaksi enää jatkaa elämäänsä. Jälkimmäisestä vaihtoehdosta hyvä esimerkki on teksti nimeltä ”Neitseellinen nalli” (1998), joka kertoo laitapuolen kulkijaksi ajautuneesta miehestä, jonka elämä sujuu jotakuinkin tasaisesti ja turvallisesti. Miehen mieltä painaa kuitenkin syyllisyys poikansa kuolemasta ja siitä, ettei hän aikanaan ollut hyvä isä. Mies löytää lohdutuksen erään naisen sylistä ja tuntee hetken onnea. Tämä on käännekohta hänen elämässään, sillä nyt hän tuntee olevansa valmis seuraamaan poikaansa. Toisenlainen esimerkki henkilökohtaisesta käännekohdasta on tarinassa ”Ikkunan takana” (1998), joka kertoo anoreksiaan sairastuneesta pojasta ja hänen perheensä hämmennyksestä sairauden edessä. Eräällä hoitokerralla poika havahtuu todella pohtimaan sairauttaan,

kun viereiseltä osastolta kuolee syöpää sairastava pikkutyttö. Poika tunnistaa itselleen, ettei halua enää sairastaa ja alkaa parantua.

Konkreettisten tapahtumien aiheuttama käännekohta löytyy usein sellaisista tarinoista, jotka käsittelevät esimerkiksi onnetonta rakkautta, väkivaltaista parisuhdetta tai rikollisuutta. Käännekohta voi olla vaikkapa päähenkilön läheisen kuolema, uuden rakkauden löytäminen, rikoksesta kiinni jääminen tai vaikean sairauden ilmaantuminen lähipiiriin. Esimerkki tällaisesta konkreettisen asian aiheuttamasta käännekohdasta on tekstissä nimeltä ”Housutehdas” (1968). Tämä tarina kertoo miehestä, jonka housut varastettiin aina, kun hän kulki Keskustorilla. Mies alkoi jo tulla epätoivoiseksi, koska virkavalta ei häntä auttanut eikä kukaan uskonut. Eräänä päivänä mies tapasi torilla miehen, joka kulki nuija mukanaan, koska häneltäkin oli varastettu housuja. Nuijamiehen avulla housuton mies otti oikeuden omiin käsiinsä ja ryösti vaatteensa takaisin varkaalta. Sitten hän perusti housutehtaan.

Käännekohdattomia tekstejä on yllättävänkin paljon. Tällaiset tekstit ovat yleensä jonkin asian kuvauksia tai tajunnanvirtamaisia, juonettomia ajatusten juoksuja tai lyhyiden, erillisten muistojen kokoelmia. Tarina ilman käännekohtaa on esimerkiksi teksti nimeltä ”Sauna kirvoittaa muistelemaan” (1978), jossa kolmen sukupolven miehet istuvat saunassa heittämissä kilpaa löylyä. Samalla he muistelevat kukin oman nuoruutensa tanssilavakulttuuria ja omaa rooliaan siinä. Toisenlainen esimerkki on teksti nimeltä ”Olemassaolosta ja epätoivosta” (1968), joka alkaa tavanomaisen tarinan tapaan, muuttuu siitä asteittain muistojen kokoelmaksi ja edelleen tajunnanvirtamaiseksi ajatteluksi. Minkäänlaista käännekohtaa tarinasta ei löydy, vain erilaisia siirtymiä muistosta tai ajatuksesta toiseen. Vain lukijalle paljastuvia käännekohtia aineiston teksteistä löytyy, mutta ei kovinkaan monta. Tällaisia käännekohtia esiintyy tarinoissa, joissa kuvataan esim. väkivaltaisessa parisuhteessa elävää naista, joka ei kuitenkaan voi/halua/pysty jättämään miestänsä (”Ja rakastaa häntä myötä ja vastoin-

käymisissä” 1950) tai vanhusta, joka ei puolisonsa kuoleman jälkeen enää osaa elää, mutta kukaan ei tule avuksi (”Kukaan ei tullut” 1988). Tällaisissa tarinoissa lukija havaitsee henkilöiden elämässä tapahtuvan muutoksen, käännekohdan, joka voisi viedä asioita oikeampaan suuntaan, jos vain henkilökin huomaisi saman, mutta tekstin sisällä tapahtumat jatkuvat samaa rataa.

Muodon symmetrian kriteeri täyttyy aineiston teksteissä vaihtelevasti. Suurimmassa osassa tekstejä on hyvinkin selkeä juoni, mutta joistakin se löytyy vasta tarkemman lukemisen jälkeen. Joistakin teksteistä juoni puuttuu tarinan ohella kokonaan. Tällaisia tekstejä ovat esimerkiksi jo edellä mainitut mielen järkkymistä käsittelevät tekstit ja paikkojen kuvaukset. Hyvin tavallista teksteissä on sekä selkeän alun että kokoavan loppuratkaisun puute. Monet tekstit aloittavat kerronnan keskeltä kuvaamaansa tilannetta tai jättävät lopun avoimeksi. Kuitenkin sellaiset tekstit, joista nämä molemmat piirteet löytyisivät, ovat harvinaisia. Esimerkiksi tarina nimeltä ”Lavatanssit” (1978) hyppää suoraan tarinan tapahtumiin ilman sen kummempia johdatteluja. Tälle hyvänä vastakohta on tarina nimeltä ”Murha opettajainhuoneessa” (1978), jossa ennen varsinaisen tarinan alkua on lapeasti esitelty tarinan päähenkilöä ja miljöötä. Sille, millaisissa tarinoissa alun tai lopun puutetta esiintyy, ei näytä olevan mitään yhteistä kriteeriä vaan näitä piirteitä löytyy niin kaikilta vuosikymmeniltä kuin kaikkien teemojenkin piiristä. Muodon symmetrian kriteeriin kuuluva vaatimus jonkin kaavan noudattamisesta puuttuu aineiston tekstien joukosta kokonaan. Tämä saattaa johtua siitä, että harrastajakirjoittajille näyttää useimmiten olevan tärkeämpää oman itsensä ilmaiseminen kuin tiettyihin kirjallisiin konventioihin tukeutuminen. Teksteistä voi kyllä erotella vaikkapa boccacciolaista tai tšehovilaista novellia muistuttavia tekstejä, mutta yhtäkään niistä ei ole rakennettu tietoisesti vastaamaan esim. boccacciolaista kehyskertomusmallia.

Vaikutelman yhtenäisyyden kriteerin arvioiminen on vaikeampaa kuin muiden kriteerien. Se, onko jokin teksti vakuuttava tai taiteellisesti ansio-

kas, perustuu enemmänkin lukijan lukukokemukseen ja niihin arvoihin, joiden avulla lukija määrittelee taiteellisen ja vakuuttavan käsitteet, kuin itse tekstien rakenteeseen tai muotoon. Aineiston teksteissä ei ole mukana kirjoituskilpailussa palkittuja tekstejä, joten olettaa ainakin voisi, että ammattitaitoisen raadin valittua vakuuttavimmat ja ansioituneimmat tekstit palkittaviksi jäljelle jääneet olisivat tavalla tai toisella vähemmän vakuuttavia. Tämä ei kuitenkaan ole oikea lähtökohta aineiston tekstien arvioimiseksi, joten avuksi on tarpeen ottaa vaikutelman yhtenäisyyden vaatimus etukäteissuunnittelun näkymisestä esim. keinojen käytössä. Tästä näkökulmasta on helpompi väittää, että monetkaan teksteistä eivät täytä tätä kriteeriä.

Etukäteissuunnittelun puutteen voi monissa teksteissä kirjaimellisesti nähdä, kun kirjoittaja on vetänyt yli ja kirjoittanut uudelleen sanoja, lauseita, jopa kappaleita. Toinen merkki etukäteissuunnittelun puutteesta on huonon ja epätäsmällisen kielen ohella esiintyvä ns. ajatuskatko, jossa kirjoittaja kadottaa hetkeksi tekstinsä logiikan. Toki aineistosta löytyy monia tekstejä, joissa kirjallisia keinoja on onnistuttu käyttämään mielenkiintoisella ja vakuuttavalla tavalla. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi ellipsi, erilaiset kielikuvat ja takaumat. Muutamissa teksteissä erilaisia keinoja on käytetty niin paljon, että itse tarinaa on niiden takaa vaikea hahmottaa. Varsinkin ellipsin käytössä joissakin teksteissä on se ongelma, että kirjoittaja ei ole osannut päättää, mikä olisi se poisjätettävä elementti, joka parhaiten palvelisi tarinaa. Näissä tapauksissa tarinasta onkin saattanut jäädä kertomatta jokin olennainen osa, jolloin koko tarina tai jokin sen aspekti jää epäselväksi lukijalle. Kielikuvien käytössä törmää siihen ilmiöön, että jotkin kliseiseltä vaikuttavat kielikuvat eivät sitä ehkä aikanaan olekaan olleet. Se, miten esimerkiksi rakkautta on kuvattu 1950-luvun kielikuvissa saattaa nykypäivänä kuulostaa jo puhki kuluneelta, mutta nimenomainen ilmaus on omana aikanaan saattanut olla hyvinkin tuore ja omaperäinen. On vaikea hahmottaa sitä, mitkä kielikuvat ja erilaiset ilmaukset ovat vakiintuneet

vasta viimeisen neljänkymmenen vuoden kuluessa ja mitkä ovat jo omana aikanaan olleet kliseitä.

Seuraava novellin kriteereistä eli vaatimus siitä, että novellin tulee kertoa yhdestä ainoasta erityisestä tilanteesta, konfliktista, tapauksesta tai persoonallisuuden aspektista toteutuu aineistossa erinomaisesti. Suurimmassa osassa tekstejä kuvataan päähenkilön ajatuksia ja käytöstä jossakin tietyissä tilanteissa jonkin tietyn asiantilan muuttamiseksi tai saavuttamiseksi. Osa teksteistä on hyvinkin toiminnallisia, mutta vaikka tapahtumia olisi paljonkin, niitä yhdistää aina suoraviivaisesti tarinan teema tai jokin sen motiiveista esim. päähenkilön tietty luonteenpiirre tai pyrkimys uuteen alkuun. Määreet tilanne, konflikti, tapaus ja persoonallisuuden aspekti sivuavat hyvinkin läheisesti tekstien teemoja ainakin sen jaon mukaan, jonka olen tehnyt tutkielmaani varten. Esimerkiksi jostakin persoonallisuuden aspektista kertovan tarinan pääteemana on todennäköisesti tunteiden tai elämäkokemusten teema. Konfliktista kertovan tarinan pääteemana mahdollisia ovat kriisikokemusten sekä muutoksen teemat. Erilaisista tilanteista tai tapauksista kertovien tarinoiden pääteemoina voisivat olla mm. ympäristön, uskonnon, muistojen, elämän tarkoituksen, vapauden tai elämänvaiheiden teemat. Mitenkään tarkkarajainen tämä jako ei ole, sillä pääteemat voivat aiheesta riippuen vaihdella ja yleensä pääteeman lisäksi tarinasta löytyy muitakin teemoja.

Yksi novellin kriteereistä on kerrottavan uutuuus, epätavallisuus tai vaikuttavuus. Tämä toteutuu aineiston teksteissä omalla tavallaan. Onneton rakkaus, läheisten menetys, väkivalta, uskottomuus, oman identiteetin etsintä tai työttömyys eivät ehkä yleisellä tasolla kuulosta kovin uusilta tai oudoilta aiheilmilta, mutta harrastajakirjoittajan motiivina onkin yleensä kirjoittaa sellaisista teemoista, jotka ovat juuri hänelle merkittäviä tai koskettavia. Jokainen teksti luo teemaansa ja aiheeseensa omanlaisensa näkökulman ja tätä kautta vivahteen jostakin uudesta. Joissakin teksteissä on tavoiteltu tarkoituksellisesti jonkin epätavallisen kertomista, sillä tarinoista

löytyy sellaisiakin aiheita kuin sairaalloisen uteliaat vuokranantajat, avaruudesta saapuva hammashoito, kummitukset ja muut yliluonnolliset ilmiöt. Jotkin teksteistä koettavat ilmentää vaikuttavuutta mahdollisimman kauhistuttavilla aiheilla ja niiden ylilyönninomaisella käsittelyllä kuten esim. ”Luutnantti” (1998), joka kertoo homoseksuaalisesta luutnantista, joka toteutettuaan seksuaalisuuttaan työpaikallaan armeijassa, suivaantuu naisesiemeheensä ja räjäyttää tämän pojan ampumaleirillä. Tämän jälkeen luutnantti lähtee pedofiililomalle Thaimaahan. Aiheen käsittelyssä ylilyönti tapahtuu kirosanoilla ja seksiaktien kuvailulla mässäilyllä. Päinvastaisella tavalla, ja onnistuneemmin, vaikuttavuutta on tavoiteltu esim. tekstissä nimeltä ”Pepi” (1998), joka kertoo jo aikuiseksi varttuneen miehen koiraystävän kuolemasta. Tarinassa mies unelmineen samaistetaan koiraan ja sen elämään. Tämä ei ole epätavallista eikä uutta, mutta omalla tavallaan hyvinkin vaikuttava kuvaus päähenkilön kehityksestä.

Kerrotun tapauksen vaikutus tarinan henkilöön on kriteeri, joka näyttää miltei itsestään selvältä, kun tarkastelee aineistoa. Teksteistä ei löydy änoatakaan, joka ei ainakin jossain määrin kuvailisi kerrotun vaikutusta päähenkilöön tai henkilöihin. Tämä on mielenkiintoista ainakin siitä näkökulmasta, että tekstien joukossa on kuitenkin muutamia sellaisia, joissa tarinaa tai juonta ei ole lainkaan. Miten sitten kuvata jonkin tapauksen vaikutusta henkilöön, ellei ole tarinaa? Kyseisissä teksteissä tämä on ratkaistu yksinkertaisesti viittaamalla sivulauseessa tai muuten miltei huomaamattomasti kertojan tunteisiin. Näissä tajunnanvirta-, muistelma- tai kuvailuteksteissä kertoja saattaa olla ainoa esiintyvä henkilö. Toisissa teksteissä saattaa esiintyä monia anonyymeiksi jääviä henkilöitä, joiden reaktioita ei kuvata. Joissakin muistelmateksteissä taas päinvastoin kuvataan tarkoin monia henkilöitä. Yhteistä näille teksteille on se, että kertoja – jopa vaikuttaessaan tarinan ulkopuoliselta – reagoi kerrottuun jollakin tavalla, on vaikutuksille altis.

Novellin henkilöihin liittyy muitakin kriteerejä. Ensimmäkin novellissa tulisi olla vähän henkilöitä. Tämä toteutuukin aineistossa hyvin, sillä pääsääntöisesti tarinoissa esiintyy vain yksi päähenkilö tai päähenkilöpari (ystävyydet, pariskunta, tuttavat, henkilö ja hänen vihamiehensä tms.). Sivuhenkilöitäkin on tarinoissa käytetty säästeliäästi. Toki joissakin tarinoissa saattaa esiintyä useampikin sivuhenkilö, mutta tällöin heillä ei juurikaan ole muuta kuin yleisön tai sivustaseuraajan rooli. Hyvä esimerkki tällaisesta löytyy tekstistä nimeltä ”Keijon suo” (1988), jossa pieni poika eksyy suolle ja häntä etsimään lähtee miltei jokainen lähitienoon naapuri. Päähenkilöistä eli pojasta itsestään, hänen äidistään ja pojan löytäjästä luodaan tarinassa tarkka kuvaus. Tärkeimmistä sivuhenkilöistä eli pojan isästä ja löytäjän vaimosta annetaan jonkinlainen kuvaus, mutta suuresta määrästä muita henkilöitä, jotka osallistuvat pojan etsintään ei mainita kuin nimi.

Toisekseen novellin tulisi paljastaa esittelemiensä henkilöiden erilaiset ominaisuudet. Tämäkin kriteeri on aineiston valossa hyvin paikkansa pitävä, mikä johtune siitä, että suurin osa teksteistä käsittelee tavalla tai toisella juuri päähenkilön tai hänen elämäänsä vaikuttavien ihmisten erilaisia ominaisuuksia. Olipa kyseessä mikä aihe tahansa, aina siihen liittyy kuvausta siitä, millainen henkilö toimintaan osallistuu. Aivan kuten tapauksen vaikutus henkilöön, tämänkin kriteerin maininnat löytyvät usein sivulauseista sellaisissa teksteissä, joista tarina muuten puuttuu.

Seuraavat kriteerit novellille ovat toisaalta tarinassa ilmenevä sattuman osuus tai irrationaalinen suhtautuminen maailmaan ja toisaalta tarinan realistisuus. Nämä kriteerit eivät sulje toisiaan pois, sillä realistisuuden kriteerillä tarkoitetaan lähinnä sitä, että tarinan tapahtumat voisivat tapahtua reaalisessa maailmassa. Aineiston teksteistä löytyy yllättävän vähän tarinoita, joissa sattuman osuus näyttelisi kovinkaan suurta osaa. Suurimmassa osassa tarinoita henkilöt itse ovat voimakkaita toimijoita ja asioiden eteenpäinviejiä. Sattuman osa on suurimmillaan kahdessa seuraavassa tekstissä: ”Kaarinan kohtalossa” (1950) Kaarina kohtaa miehensä kuoleman jälkeen

kohtalon johdattamana nuoruuden rakastettunsa ja löytää uuden onnen. Tekstissä nimeltä ”Voiko ihanammin päivä enää alkaa” (1998) koko tarina perustuu erilaisiin sattumiin, jotka johdattavat naisen päivää heti heräämisestä alkaen. Kaikki, mitä hänelle aamun aikana tapahtuu, johtuu jostakin ikävänpuoleisesta sattumasta. Itselleen uskollisena tarina myös loppuu sattuman oikusta – tällä kertaa miellyttävän. Irrationaalinen suhtautuminen maailmaan tulee selvimmin esille erilaisia sairauksia kuten anoreksiaa, bulimiaa ja vainoharhaisuutta kuvaavissa teksteissä. Eräs mielenkiintoisimmista tällaisista teksteistä on teksti nimeltä ”Silmät” (1968), jossa silmät seuraavat päähenkilöä minne tahansa hän meneekin ja mitä tahansa hän tekeekin, eikä hän pääse niistä eroon tai niitä pakoon. Miltei kaikki aineiston tarinat voisivat todellakin tapahtua reaalisessa maailmassa. Jos kuitenkin ei ajatella laveasti, että mitä tahansahan voi tapahtua, voidaan joukosta erottaa kaksi scifi-tyyppistä tekstiä ja pari yliluonnollisia asioita tai taruolentoja käsittelevää tekstiä. Esimerkiksi teksti nimeltä ”Maahispolku” (1950) kertoo tarinan työstä, joka yhdeksi kesäksi liittyy maahisten kansaan ja samalla vuoren peikon rakastajattareksi. Toisentyyppinen teksti taas on ”Avaruusasema 5” (1988), joka kertoo planeettojen välisestä valtaustytyksestä.

Määrätyn aiheen ja konkreettisen symbolin kriteerin toteutuminen on aineistossa melko harvinaista. Toisaalta voitaisiin määrättyä aihetta tarkastella siitä näkökulmasta, että itse asiassa aineistosta löytyy muutama sellainen aihe, josta hyvinkin moni tarina kertoo. Tällaisia aiheita ovat esimerkiksi parisuhde ongelmiseen ja iloineen, vanhuuden mukanaan tuomat ongelmat, lamakauden mukanaan tuomat ongelmat, sodan aiheuttamat muutokset rintamalla ja yhteiskunnassa yleensä sekä uuden elämän aloittaminen jonkin kriisin jälkeen. Nämä eivät tietenkään ole mitään ulkopuolelta annettuja aiheita, mutta mielenkiintoista on se, että nämä samat aiheet toistuvat vuosikymmeneltä toiselle hyvinkin samankaltaisina, vaikka niiden teemoissa saattaa olla suuriakin eroja. Konkreettisella symbolilla tarkoitetta-

neen samantapaista ilmiötä kuin esimerkiksi *Decameronen* erään tarinan haukka. Tällaista toistuvaa, symbolista arvoa omaavaa konkreettista asiaa tai esinettä ei kovinkaan monesta tekstistä löydy. ”Ruuvi” (1968) nimisessä tarinassa erään miehen maasta löytämä ruuvi lähentelee tätä: Mies näkee kahdesti kävelyllä olleessaan maassa lojuvan ruuvin, mutta ei vaivaudu poimimaan sitä. Ruuvi tuo hänen mieleensä kuitenkin assosiaatioita ympäröivään yhteiskuntaan ja yöllä se palaa kummittelemaan hänen uniinsa. Herättyään mies tuntee ruuvin puristuksen ahdistuksena ympärillään.

Novellin itsessään määritellään olevan objektiivinen tekstilaji, mutta sen sanotaan myös mahdollistavan epäsuorasti kirjailijan subjektiivisten tunteiden esittämisen. Yksikään aineiston teksteistä ei ole suoranaisesti kantaottava. Kuitenkin hyvin monissa teksteissä käsitellään yhteiskunnallisia ongelmia ja epäkohtia, jotka omana aikanaan ovat koskettaneet myös kirjoittajia. Kirjoittajat eivät yritä tarjota teksteissään vastauksia tai ratkaisuja ongelmiin, mutta he eivät myöskään yritä peitellä mielipidettään siitä, mikä on oikein tai väärin. Esimerkiksi sotaa kuvaavissa teksteissä, joissa keskitytään kuvaamaan vaikkapa jonkun sotilaan elämää tai sodan vaikutuksia yhteiskuntaan, kirjoittajat yleensä tuovat tiukkaan sävyyn esiin sodan turhuuden ja julmuuden. Samoin väkivaltaa kuvaavissa teksteissä ei tarinan kertoja milloinkaan ohita tapahtumia vain kylmästi sivusta seuraamalla vaan kommentoi niitä aina tuomitsevasti. Kirjailijan subjektiivisten tunteiden ilmaiseminen on yleisempää erilaisia kriisikokemuksia ja epäkohtia kuvaavissa teksteissä kuin hyviä tai onnellisia asioita kuvaavissa teksteissä. Esimerkiksi rakkautta kertoja hyvin harvoin kommentoi puoleen tai toiseen, ellei parisuhteeseen sitten liity väkivaltaa tai uskottomuutta. Eräänä esimerkkinä kirjoittajan subjektiivisten tunteiden epäsuorasta esittämisestä on teksti nimeltä ”Uuden elämän aamu” (1968), joka kertoo sairaalaan aviotonta lasta synnyttämään tulevasta nuoresta tytöstä. Tarinan rivien välistä on helppo lukea, miten yhteiskunnan paheksunta ja ympäröivien ihmisten ylenkatsonta saavat kirjoittajan tuomion.

Yhdeksi novellin kriteereistä on määritelty vaatimus siitä, että novelli ei saisi romaanin tapaan antaa tyhjentävää kuvaa siitä, mistä kertoo. Aineiston teksteistä osa on tuokiokuvia tai kuvauksia erilaisista tilanteista, joista ei kerrota kuin tarinan kannalta tarpeellinen ja oleellinen tieto. Tällaiset tarinat voivat olla lyhyitä ja yksinkertaisia, mutta silti vaikuttavia. Tästä esimerkkinä teksti nimeltä ”Kesäaamu” (1988), joka on sivun pituinen kuvaus aamuisesta kahvihetkestä, jolloin naapuriin saapuu tieto Piilolan Syynen itsemurhasta. Muutamalla virkkeellä valaistaan keskustelijoiden tunteja ja keksäisen aamun ja kahvihetken tunnelmaa. Syytä tapahtumalle ei kerrota eikä myöskään sitä, miten tieto vaikuttaa talon väen mieliin tai päivän jatkumiseen. Tässä tarinassa tyhjentävää tietoa ei ole muu kuin se tosiasia, että Syyne on kuollut. Tekstien joukkoon mahtuu myös sellaisia elämäkertoja, joissa jonkun henkilön jokainen merkittävä elämäkokemus on tuotu esiin. Tällaisissa tarinoissa päähenkilö on usein kuolemassa ja hänen elämäänsä seurataankin takaumana kehdestä nykypäivään ja siitä hautaan asti. Eräs tämältyyppinen teksti on ”Keinutuoli” (1988), joka kertoo yhden keinutuolin elämäkulun sen valmistumisesta nykypäivään asti unohtamatta ainoatakaan omistajaa tai merkityksellistä keinahdusta. Suurin osa aineiston teksteistä sijoittuu jonnekin tähän välimaastoon: osa antaa lukijalle enemmän vastuuta ja osa antaa miltei oikeat tulkinnatkin valmiina.

Viimeinen novellin kriteereistä on sen tosiasian tunnustaminen, että novellin alkuperä ja koti ovat aina vallitsevassa kulttuuriyhteisössä ja ajassa. Kukin aikakausi ja kirjallinen kulttuuri määrittelevät novellin omalla tavallaan. Tästä näkökulmasta katsottuna aineistoni tekstit 1900-luvun loppupuoliskolla kirjoitetuina soveltunevat nykyisen novellikäsityksemme mukaan novelleiksi. Toiset tekstit täyttävät useampia novellin kriteereitä kuin toiset, mutta jokainen teksti täyttää ainakin muutaman kriteerin. Jos tärkeimmiksi kriteereiksi nostetaan ne, jotka miltei joka määritelmässä esiintyvät, voidaan sanoa, että kaikki aineistoni tekstit ovat lyhyttä proosaa, jotka kertovat yhdestä erityisestä tilanteesta tms. jotakin vaikuttavaa. Se, mil-

laisia tekstien muoto, rakenne ja vakuuttavuus ovat tai se, onko niissä käännekohtaa tai kliimaksia, ei tee niistä enempää tai vähempää novelleja, jos edes jotkin vähemmän tärkeistä kriteereistä täyttyvät. Mielestäni voin siis kutsua aineistoni tekstejä novelleiksi, vaikka tarkasti analysoiden joukkoon mahtuu niin faabeli ja oodi kuin elämäkertoja, kertomuksia ja muistelmia-kin.

4. TEEMOJEN TARKASTELUA

4.1. Teemojen määrittely ja tulkinta

Olen pyrkinyt poimimaan jokaisesta aineistoni novellista kaikki niihin sisältyvät teemat ja niitä rakentavat motiivit ilman, että olisin jaotellut niitä hierarkkisesti johtoteemoiksi ja sivuteemoiksi. Erilaisten teemojen määrittely alkoi yksittäisten motiivien tunnistamisella novelleista. Motiiveista ryhmittelin kokonaisuuksia, teemoja, joissa on jokin yhteinen nimittäjä. Olen pyrkinyt siihen, että määrittelemäni teemat koostuvat sellaisista fragmenteista eli motiiveista, jotka kukin kertovat omalla tavallaan eri näkökulman teeman konkreettisemmasta aiheesta⁵. Nämä teemojen aiheet määrittelin osaksi pelkän aineiston pohjalta ja osaksi käyttäen hyväkseni erilaista kirjallisuutta: Yrjö Hosiainluoman *Nuoret Sanankäyttäjät* - tutkimuksen, jossa kerrotaan millaisista teemoista nuoret harrastajakirjoittajat ovat kirjoittaneet, perusteella hahmottelin käsitystäni romanttisen rakkauden motiivista osana tunteiden teemaa. Pertti Karkaman *Kirjallisuus ja nykyaika* -teoksen suomalaisen sanataiteen teemojen pohdiskeluun vertailin omasta aineistostani nousevia teemoja. Päivi Junttila-Csonkan *Novellien teemoja Pirkanmaan kirjoituskilpailussa 1999* -tutkimusta, joka kertoo millaisia teemoja vuoden 1999 kirjoituskilpailuun osallistuneista novelleista löytyy, käytin apunani yksittäisten motiivien määrittelyssä ja niiden ryhmittelyssä teemoiksi.

Teemojen ja yksittäisten motiivien määrittely ei ollut yksinkertaista. Käsitteiden mahdollinen päällekkäisyys ja yksittäisten motiivien rajaus ovatkin

⁵ Käsite 'aihe' ei tässä tapauksessa tarkoita sitä, mistä teksti konkreettisesti kertoo – eli henkilöitä, paikkoja tai tapahtumia kuvaavia yhtä tai useampaa substantiivista (Suomela 2001: 144) – vaan yksinkertaisesti sitä, abstraktia käsitettä, johon yksittäiset teemat liittyvät.

analyysinini suurimmat ongelmat. Teemojen hahmottamisessa vaikeutena oli määrittää se, oliko jokin tekstin elementti yksittäinen motiivi vai kokonaisen teeman muodostava: esimerkiksi onko uskonto yksittäinen motiivi, joka voisi olla vaikkapa elämän kokemuksen tai elämän tarkoituksen teemassa vai muodostaako se itsessään kokonaisen teeman? Tässä tapauksessa päädyin siihen ratkaisuun, että koska uskonnon esiintyminen novelleissa oli selkeästi kahden eri motiivin varassa (uskonnollinen kokemus ja uskontojen olemus) kyseessä oli teemaksi sopiva yleistys.

Määrittästyöni tulokseksi sain muodostettua kahdeksan sellaista teemaa, joista kaikilla vuosikymmenellä on kirjoitettu ja kaksi sellaista, joista on kirjoitettu vain osalla vuosikymmenistä. Se miten monta novellia kuhunkin teemaan liittyy, vaihtelee hyvinkin paljon eri vuosikymmenillä. Teemoja rakentavien motiivien määrä vaihtelee myös suuresti. Seuraavassa luvussa käsiteltävät teemat sekä motiivit ja niiden lukumäärät eri vuosikymmenillä ovat nähtävissä liitteenä VI olevasta taulukosta. Liitteenä VII olevasta kuvaajasta ilmenee teemojen prosentuaalinen esiintyminen eri vuosikymmenillä.

4.2. Teemat ja niiden motiivit

Laajin teemoista on **tunteet**. Tähän teemaan kuuluvat sellaiset novellit, joiden motiivit käsittelevät jonkin tunteen ilmenemistä tai muuten päähenkilön tunne-elämää. Tunteiden teema rakentuu 22 erilaisesta motiivista, jotka kukin kuvaavat jotakin erilaista tunnetta. Se, mistä tunteesta on kirjoitettu, vaihtelee suuresti vuosikymmenittäin: 1990-luvulla teemasta on kirjoitettu monipuolisimmin, sillä tämän vuosikymmenen novelleissa käsitellään kaiken kaikkiaan 21 motiivia. 1950- ja 1980-luku eivät jää tästä monipuoli-

suudesta paljoakaan jälkeen, sillä kummankin vuosikymmenen novelleissa on käsitelty 20 motiivia. 1960-luvun novelleissa ilmenee ainoastaan 14 eri motiivia, mutta suppeimmin teemaa on kuitenkin käsitelty 1970-luvulla, jonka novellit käsittelevät vain kuutta motiivia.

Kaikista tunteiden teeman motiiveista vähiten on kirjoitettu kateudesta. Tämä tunne ilmenee yhdessä ainoassa 1960-luvun novellissa, jossa Ludvig osallistuessaan Prahassa protestiin pohtii pelkonsa lomassa sitä, mikä hän on ja miksi hän on. Epävarmuudessaan hän kadehtii niitä, jotka tietävät paikkansa ja tehtävänsä.

Ludvig Muuttujaa hermostuttaa, pelottaa, pelottaa. Filosofina hän on kyllä perillä Muuttumattomista ja Muuttujista ja tajuaa oman asemansa: Muuttuja voidaan pyyhkäistä pois sen vaikutuksen heikontamiseksi, mitätöimiseksi, ja Ludvig kadehtii Muuttumattomia, joille ei kukaan oikeastaan mitään mahda. (31/68.)

Rakkaus on ollut ehdottomasti suosituin tämän teeman motiiveista, sillä siitä on kaikkina muina vuosikymmeninä paitsi 1970-luvulla kirjoitettu eniten tunteita kuvattaessa. 1970-luvulla suosituin tunteista oli pelko. Rakkaudesta on monia eri variaatioita. Yhtenä variaationa esiintyy kahden miehen kilpailu samasta naisesta:

Ja Jorma se olikin, joka pidemmän korren veti. Martti unohtui täysin, pari kirjettä hän vielä lähetti Kaarinalle Suomeen tultuaan, mutta sitten hänkin lakkasi huomattuaan kirjeenvaihdon yksipuoliseksi. Jorman kanssa Kaarina sitten menikin kihloihin, ja häät olivat juhannuksena, vuoden kuluttua valkolakin saannista. (21/50.)

Samasta novellista löytyy toinenkin yleinen rakkauden variaatio, vanhan rakkauden uudelleen lämpiäminen: ”Nyt oli Jorma poissa, ja taas Martti astunut Kaarinan elämään.” (21/50.)

Myönteisiä tunteiden kenttään liittyviä motiiveja ovat rakkauden lisäksi rohkeus, ylpeys ja onni. Kielteiset tunteet ovat olleet paljon suosituimpia kaikilla vuosikymmenillä, sillä niitä ovat kateuden ja pelon lisäksi epävar-

muus, ahneus, syyllisyys, katkeruus, pettymys, tyytymättömyys, suru, jännitys, itsekkyyks, epätoivo, viha, välinpitämättömyys ja häpeä. Motiiveista löytyy myös kaksi sellaista, jotka ovat joko myönteisiä tai kielteisiä tarinan näkökulmasta riippuen: kaipuu ja uteliaisuus. Rikkinainen tunne-elämä ei tarkoita vain jotakin tiettyä tunnetta kuten muut motiivit, vaan se käsittää ennemminkin henkilön koko tunneskaalan, joka syystä tai toisesta on sekaisin. Tämä tarkoittaa novelleissa sitä, että tarinan henkilö ei esimerkiksi pysty tuntemaan tiettyjä tunteita tai sitten hän ei pysty tunteidensa kaaoksesta erottelmaan, mikä on mikäkin tunne.

Toiseksi laajin teemoista on **elämäkokemusten** teema. Tähän teemaan kuuluvien novellien motiivit käsittelevät sellaisia tapahtumia, jotka joko parantavat tai huonontavat päähenkilöiden elämänlaatua. Tapahtumat voivat olla joko henkilöiden itsensä aiheuttamia (esimerkiksi alistuminen) tai jonkin ulkoisen voiman liikkeellepanemia (esimerkiksi epäonni). Ne voivat olla luonteeltaan joko henkilön omaan psyykkiseen ja fyysiseen olemukseen kohdistuvia (esimerkiksi anteeksianto tai auttaminen) tai kahden tai useamman henkilön väliseen suhteeseen vaikuttavia (esimerkiksi etääntyminen). Tapahtumat voivat olla sekä abstrakteja ajatustyön tuloksia (esimerkiksi väärinkäsitys) että konkreettisia ulkomaailman tapahtumaketjuja (esimerkiksi pelastuminen).

Elämäkokemusten teema rakentuu 16 motiivista, joista kaikkia on käsitelty 1950-luvun novelleissa. Seuraavaksi monipuolisimmin tätä teemaa on käsitelty 1990- ja 1980-luvuilla (13 ja 12 motiivia). Motiivien käsittelyn monipuolisuudessa on tämän teeman kohdalla enemmän variaatiota kuin tunteiden teemassa, sillä jokainen vuosikymmen eroaa tällä saralla toisistaan. 1960-luvun novelleissa käsiteltyjä motiiveja löytyy vain yhdeksän, mutta kuten tunteiden teeman kohdalla suppeimmin motiiveja on käsitelty 1970-luku (vain viisi eri motiivia). Ne motiivit, joista elämäkokemusten teemaa sivuavissa novelleissa on vähiten kirjoitettu, ovat kärsimys ja oppi-

minen. Kummastakin on kirjoitettu vain viidessä novellissa 1950-luvulla. Menetyksen motiivi on ollut jokaisella vuosikymmenellä suosituin elämäkokemus. 1980-luvulla auttamisen motiivina on tosin käsitelty yhtä monessa novellissa kuin menetystä. Yksi menetyksen näkökulmista on kuolema, jonka kautta päähenkilö menettää rakastettunsa tai muun läheisen ihmisen kuten seuraavassa:

Venia oli siinä, koska jonkun oli oltava, ja koska Mikai ei kestäisi tätä – Mikai-enkeli. Veli oli poissa. Mikai oli poissa. Oli vain harmaita kukkia. Kukat alkoivat kuihtua – ne kuihtuivat valtavaa vauhtia - - (35/98.)

Vielä mainitsemattomia elämäkokemuksen motiiveja ovat epäoikeudenmukaisuus, tuhoutuminen, ilkeys, yllätys, uskollisuus ja tunnustuksen saaminen. Tässäkin teemassa kielteisesti henkilöiden elämään vaikuttavia motiiveita on enemmän kuin myönteisiä.

Kolmas laaja teema on erilaiset **kriisikokemukset**. Usein tätä teemaa sivuavista novelleista voi löytää myös tunteisiin ja elämäkokemuksiin liittyviä motiiveja. Kriisikokemuksiin liittyvien motiiveiden ydin on jokin kriisi, joka koskettaa tarinan henkilöiden elämää. Kriisi voi olla joko päähenkilön omista (esimerkiksi rikos) tai toisen henkilön toimista (esimerkiksi aviorikos) aiheutuva. Kriisi voi olla myös yhteiskunnasta (esimerkiksi sota) tai sattuman oikusta (esimerkiksi sairaus) alkunsa saanut. Kriisi voi olla hyvinkin konkreettinen tapahtumaketju (esimerkiksi petos) tai jokin abstraktimpi, henkilön psyykeen tai arvoihin vaikuttava, tapahtuma (esimerkiksi moraalittomuus).

Kriisikokemusten teema rakentuu 13 motiivista, joista kaikkia on käsitelty sekä 1950- että 1990-luvuilla. 1980-luvulla teemaa on käsitelty myös hyvin monipuolisesti kaikkiaan 12 motiivin avulla. Tämän teeman osalta 1970-luku ei ole suppeimmin motiiveja käsittelevä, vaikka tämän vuosikymmenen novelleista löytyykin vain kuusi eri motiivia. Suppeimmin mo-

tiiveja on käsitelty 1960-luvun novelleissa, joissa esiintyy vain viisi motiivia.

Vähiten kiinnostanut motiivi on kaksinaismoraali, josta on kirjoitettu 1950-luvulla neljässä ja 1990-luvulla viidessä novellissa. Kaksinaismoraalin motiivi eroaa moraalittomuuden motiivista siinä, että edellisessä joku moraalittomasti toimiva teeskentelee toimivansa yhteisen edun nimissä. Kuoleman motiivi on ollut kriiseistä suosituin 1950-, 1970- ja 1980-luvulla. 1990-luvulla se yltää myös kärkisijoille suosittumpien väkivallan ja sairauksien motiivien jälkeen. 1960-luvulla suosituin motiivi on ollut mielen järkyminen. Kuolemaa käsittelevissä novelleissa näkökulmana voi olla esimerkiksi jokin tapahtuma, joka ajaa päähenkilön itsemurhaan, kuten novellissa, jossa äidin yksin kasvattama poika hylkää äitinsä:

Anna katsoi pojan perään kauan. Hän tunsi yöllisen päänsäryn muuttuvan suoranaiseksi tuskaksi. - - Vesi, joka otti Annan syleilyynsä, oli hänen riikaleisessa tajunnassaan Antin [Annan kuollut aviomies] luotettava koura, joka pusersi hänen sisimmästään elämään soveltumattoman puhtaan kauneuden. (30/50.)

Muita mainitsemattomia motiiveja kriisikokemusten teemassa ovat työttömyys, hyväksikäyttö sekä kosto. Kaikki kriiseihin liittyvät motiivit ovat luonteeltaan kielteisiä, henkilöiden elämänlaatuun huonontavasti vaikuttavia. Kuitenkin suurimmassa osassa novellien tarinoita henkilöille annetaan mahdollisuus myös kriiseistä toipumiseen ja niiden voittamiseen.

Neljänneksi yleisin teema on **elämän tarkoitus**. Tähän teemaan kuuluvat ne novellit, joiden motiivit käsittelevät joko jotakin heidän elämäänsä muuttavaa prosessia tai yleisesti elämää parantavia elämänohjeita. Motiiveina kuvatut prosessit voivat olla joko henkilöiden elämänlaatua parantavaan päämäärään pyrkimistä tai sen saavuttamista. Kysymyksessä voi olla sekä abstrakti että konkreettinen tapahtumakulku. Elämänohjeet ovat konk-

reettisiä ohjeita, joita tarinoissa kehoitetaan noudattamaan hyvän elämän saavuttamiseksi.

Elämän tarkoituksen teema koostuu neljästä eri motiivista. Tässä teemassa eri motiiveista kirjoittaminen on jakautunut tasaisemmin kuin edellisessä, mikä saattaa johtua osaltaan motiivien vähälukuisuudesta. Kaikkia neljää motiivia on käsitelty sekä 1950- että 1990-lukujen novelleissa. Kaikilla muilla vuosikymmenillä on käsitelty kolmea motiivia.

Vähiten on kirjoitettu elämän ohjeiden motiivista: sitä käsitellään 1950-luvulla yhdeksässä ja 1990-luvulla neljässä novellissa. Tyypillisessä esimerkissä elämänohjeita antavasta novellista tarina perustuu lähestulkoon kokonaan siihen, että tarinan kertoja puhuttelee suoraan kuulijaansa/lukijaansa ja neuvoo, mitä elämässä tulee ja ei tule tehdä. Tässä tapauksessa novelli vertaa elämää tiehen ja käyttää siihen liittyviä kielikuvia neuvojensa perustana:

Sen sijaan olet kenties enemmän huolestunut tien epätasaisuudesta, mutkista ja vastamäistä. – Mutkista selviät kuitenkin hiljentämällä vauhtia – mikä vastamäessä onkin helppoa. Niinhän autokoulussa opetettiin. Entä vastamäet? – Niin, en oikein tiedä, olenko sopiva enää neuvomaan, mutta mikäli ne eivät jyrkempiä ole kuin omalla tielläni, sanoisin: 'Älä hellitä!' (27/50.)

Suosituin elämän tarkoituksen motiiveista on ollut etsiminen. Sitä on käsitelty eniten sekä 1950- että 1980- ja 1990-luvuilla. Näkökulmat, joista etsimisen motiivin voi tunnistaa ovat jonkin löytäminen tai jonkin puute. Jälkimmäinen näkökulma löytyy esimerkiksi seuraavasta novellista:

Eevertti luki kiihkeästi sanomalehden rivi-ilmoituksia. Näin kaikki kai tekevät ystävää etsiessään, mietti hän. Ilmoituksista ei löytynyt sopivaa. (15/98.)

Identiteetin löytämisen motiivi on ollut suosituin sekä 1960- että 1970-luvuilla, joskin jonkin suuren oivalluksen motiivi jakaa suosituimman mo-

tiivin paikan 1960-luvulla. Identiteetin löytäminen voi liittyä hyvinkin moneen toisten teemojen motiiveihin, kuten seuraavassa novellissa aviorikokseen:

– Tätä se on monien elämä...näytelmää päivästä toiseen...samaa roolia...samat vastaanäyttelijät...uskollisen kotirouvan rooli ei ole helppo näytellä...ja oscareita ei liiemmin jaeta...toivottavasti ymmärrät...etkä tuomitse...huomenna minäkin olen taas mieheni taide-esine: näytetään vieraille hyvin buunattuna ja sen jälkeen unohdetaan uuteen näyttelyyn asti tomutumaan...tänä iltana minä sain olla nainen... (6/78.)

Edellisen teeman kanssa yhtä laaja teema on **muutos**. Tämän teeman rovilleissa motiivit liittyvät jollakin tapaa jonkin asiantilan muuttumiseen tai tämän muutoksen odottamiseen. Yleensä muutos tapahtuu myönteisessä mielessä, mutta joissain tapauksissa se ei ehdi tarinassa lainkaan tapahtua, vaan se ikään kuin jättää odottamaan itseään. Muutos voi aiheutua ulkomaailman aloitteesta, mutta myös tarinan päähenkilö voi saattaa muutoksen alkuun.

Muutoksen teema rakentuu neljästä motiivista. Tämä teema on sikäli omalaatuinen, että kaikilla muilla vuosikymmenillä on käsitelty kaikkia neljää motiivia paitsi 1960-luvulla vain kolmea. Muutos on siis teemoista monipuolisimmin käsitelty motiiviansa kannalta katsottuna.

Vähiten on kirjoitettu oman käden oikeuden motiivista. Tätä motiivia ei ole käsitelty lainkaan 1960-luvulla, mutta muilla kylläkin. Oman käden oikeutta käsitteleville novelleille yhteistä on se, että päähenkilö odottaa jonkin muutoksen toteutumista. Muutos ei kuitenkaan näytä toteutuvan ja henkilö päättää ottaa oikeuden omiin käsiinsä, koska tuntee muutoksen tarpeen niin tärkeäksi. Usein tähän motiiviin liittyy se näkökulma, että oikeuden omiin käsiin ottaminen johtaa yhteiskunnan kannalta laittomiin toimenpiteisiin kuten seuraavassa novellissa, jossa vanha luonnonsuojeluaktivisti päättää lopettaa metsähakkuut omatoimisesti räjäyttämällä eri työmailla seisovat koneet:

”Hallitus on tänään päättänyt supistaa kansallispuistokomitean ehdottamien uusien kansallis- ja luonnonpuistojen pinta-alan noin 300 000 hehtaariin ---”
 ”Voi perkeleen perkele!” kiroili Viljo itsekseen. ”Siinä meni sekin vähäinen toivo. Ei tässä enää puheet auta, nyt alkaa tapahtua!” --- Koneen keltaisessa kyljessä komeili mustin kirjaimin teräshirviön juhlalliselta tuntuva nimi: Valmet Processor. Viljo kaivoi rinkastaan muutaman ruskean pötkäleen, kiinnitti nallit ja sytytyslangan ja sijoitti pakettinsa koneen ohjaamoon kuljettajan istuimen alle. (3/78.)

Eniten on kirjoitettu yhteyden motiivista, joka on ollut suosituin kaikilla muilla vuosikymmenillä paitsi 1970-luvulla, jonka suosikkimotiivi on ollut uusi alku. Neljäs motiiveista on odottaminen. Yhteydellä on eri novelleissa erilaisia tarkoituksia. Joissakin tapauksissa yhteydellä tarkoitetaan kahden ihmisen välistä fyysistä tai psyykkistä kontaktia, joka voi jäädä ainutkertaiseksi tai sitten jatkua. Yhteys ei ole milloinkaan romanttista laatua vaan pikemminkin ystävyyttä tai hetkellistä toisen ihmisen kaipuun tyydyttymistä. Yhteys voi ilmetä myös esimerkiksi siten, että henkilö tuntee kuuluvansa jonnekin: maaseudulle, kaupunkiin, tiettyyn maisemaan tai johonkin ihmisryhmään. Seuraavassa novellissa Marke kohtaa talvisella puiston penkillä tuntemattoman juopon, jonka kanssa hän viettää yön paetakseen yksinäisyyttään:

Painava kämmen putoaa takaa Marken päälle. – Pidän lakkina jos sopii, mies sanoo. Hän on ystävällisen näköinen, raskassilmäinen, hymytön. Väpällä kädellään hän nostaa viinipullon suulle ja otettuaan tarjoaa. - - Marke riisuutuu nopeasti ilman keimailua tai kainostelua, kuin saunaan. Sitten hän seisahtaa totisen miehen eteen totisena itsekkin. Mies otettuaan ryyryn sanoo Marken olevan kauniimman kuin monen muun. - - Aamulla Marken kävellessä työhön näkee hän puiston penkin ajatun pois. lintujakaan ei enää ole. Ja voittajat nukkuvat vielä. Yksin niin kuin juopotkin. (21/88.)

Uusi alku tarkoittaa yleensä jonkin esteen voittamista, jotta elämänilo ja -halu jälleen saavutettaisiin. Tällainen aihe löytyy esimerkiksi seuraavasta novellista, joka kertoo sodassa vammautuneesta nuoresta miehestä:

Seuraavana aamuna seisoi Erkki kotinsa ovella, nyt ei housunlahje enää ole tyhjä, hän oli päättänyt opetella kävelemään. Toisessa kainalossa oli vielä

kainalosauva, mutta kuitenkin, mies seisoo kahdella jalalla. Juuri silloin pilkistää aurinko esiin metsän takaa ja on kuin lupaus tulevaisuudesta. Minkälainen se sitten lienee. (20/50.)

Erilaisten **elämänvaiheiden** teemaan kuuluvat kaikki ne novellit, joiden motiivit käsittelevät jotakin tarinan henkilön erityistä elämänvaihetta tai jonkun henkilön/esineen koko elämäkertaa. Myös eri sukupolvien erilaisista elämäntavoista ja arvoista johtuvat ongelmat kuuluvat tämän teeman motiiveihin. Teema koostuu viidestä motiivista, joista kaikkia on käsitelty vain 1950-luvun novelleissa. Sekä 1980- että 1990-luvuilla on käsitelty neljää motiivia ja 1960- ja 1970-luvuilla kolmea motiivia.

Lapsuus on ollut suosituin motiivi kaikilla muilla vuosikymmenillä paitsi 1970-luvulla. Yksi lapsuudenkuvauksen tavallisimmista näkökulmista on lapsen kyvyttömyys ymmärtää aikuisia ja heidän aivoituksiaan kuten seuraavassa novellissa:

En minä kyllä tällaista ymmärtänyt. Olin ollut koko ajan hevosille hyvä ja sitähan äitikin meille aina neuvoi. Ole hyvä eläimille on äidin mielilause, mutta vanhemmat ovat joskus niin kummallisia. Ei heille osaa koskaan olla mieliksi. Tee niin tai näin, aina teet väärin päin. (3/50.)

1970-luvulla suosituimman motiivin paikan jakavat vanhuus ja sukupolvien välinen ero. Tässä on mielenkiintoista se, että sukupolvien välisestä erosta on kaikilla muilla vuosikymmenillä kirjoitettu vähiten. Myös aikuisuuden motiivista on kirjoitettu hyvin vähän – ainoastaan 1950- ja 1980-luvuilla. Toisin kuin muihin elämänvaiheiden teeman motiiveihin, aikuisuuden käsitteilyyn ei novelleissa liity myönteisiä asioita, sillä aikuisuutta käsitellään lähinnä sen mukanaan tuomien ongelmien näkökulmasta.

Seuraavaksi laajin teema on **mennyt ja tuleva**. Teema jakaantuu kahtia muistojen ja unelmien motiiveihin. Kummastakin motiivista on eri vuosikymmenillä kirjoitettu lähes yhtä paljon. Muistot ovat suosikkina 1970- ja

1980-luvuilla, kun taas unelmista on kirjoitettu eniten 1950- ja 1990-luvuilla. 1960-luvulla kummastakin motiivista on kirjoitettu yhtä paljon.

Muistojen motiivin ytimenä on yleensä jonkin asian, henkilön tai aikakauden nostalginen muistelu. Eräässä novellissa vanha Vasili muistelee evakkomatkaansa. Hän elää yhä uudelleen ja uudelleen tuon kärrymatkan sekä unissaan että puheissaan. Hänen poikansa on lopen kyllästynyt kuulemaan tarinaa ja eräällä automatkalla tämä tarina aiheuttaakin pojan suuttumisen ja sitä myöden surullisen onnettomuuden, jossa sekä Vasilin poika että pojan poika kuolevat. Vasilille ei jää enää muuta kuin muistot.

– Valitettavasti minulla on surullisia uutisia... – Kuolivat? – Kyllä... – Molemmat? – Molemmat... Vasili nousi vaivalloisesti istumaan ja huokaisi raskaasti. Hän eläisi loppuelämänsä muistoissa. – Istuvat veneeseen ja soutavat verkoille... (4/88.)

Unelmien motiivi suuntautuu nimensä mukaisesti jonkin unelman tai haaveen elättelyyn. Unelma voi koskea jotakin abstraktia ajatusta (kuten maailmanrauhaa) tai sitten jonkin konkreettisen tavoitteen saavuttamista. Jälkimmäisen kaltainen unelma on kyseessä novellissa, jossa Luoto haaveilee matkustavansa Amsterdamiin pakoon kaikkea turruttavan arkipäiväistä kuten työtään, vanhempiaan ja tyttöystäväänsä. Hän ei kerro unelmastaan kenellekään, mutta valmistele sen toteuttamista ja ajattelee sitä taukoamatta.

Hänestä tuntui, että hän oli naruttanut Annikaa ja kaikkia muitakin perusteellisesti. Hän ajatteli soittavansa matkatoimistoon tänään ja lähtevänsä huomenna, jos saisi laivalipun, ensi viikolla olisi jo Hollannissa. (23/68.)

Vapauden teeman motiivit jakaantuvat kahteen ryhmään. Ensimmäiselle ryhmälle on yhteistä ajatus jostakin vapautumisesta – toisista ihmisistä, yleisestä tai henkilökohtaisesta rauhattomuudesta tai epätietoisuudesta ja toivottomuudesta. Toista ryhmää yhdistävä tekijä on ajatus jonkin henkilökohtaiseen vapauden tunteeseen vaikuttavan asian, esimerkiksi oikeudenmukaisen tai tasa-arvoisen kohtelun, saavuttamisesta.

Vapauden motiivien suosio vaihtelee riippuen vuosikymmenestä, sillä jokainen motiiveista on suosikki jollakin vuosikymmenellä: 1950-luvun novelleissa eniten on kirjoitettu rauhan toiveen motiivista. 1960-luvulla on kirjoitettu ainoastaan riippumattomuuden ja toivon motiiveista, kummastakin yksi novelli. 1970-luvulla vapauden teemaa käsitellään ainoastaan yhdessä novellissa, jonka motiivina on tasa-arvo. 1980-luvun suosikkimotiiviksi on noussut oikeudenmukaisuus, kun taas 1990-luvulla eniten on kirjoitettu riippumattomuuden motiivista. Kaiken kaikkiaan vähiten on kirjoitettu tasa-arvosta, sillä edellä mainitun novellin lisäksi siitä on kirjoitettu vain yksi novelli sekä 1980- että 1990-luvuilla.

Toivon motiivista esimerkiksi käy hyvin seuraava novelli, jossa kerrotaan yhteyden katkeamisesta isään ja rakastettuun sekä toivosta kerran vielä korjata tämä katkennut yhteys :

Hän on edelleen yrittämässä etsiä tätä kadonnutta rakkaustarinaa ja rakasta isäänsä Danielia toivoen, että joku voisi häntä auttaa isänsä löytämisessä. -
- että he ajattelivat, että joku on meidän elämämme ennalta suunnitellut ja jos hyvin käy niin ehkä heille myös järjestetään uudelleen tapaaminen Danielin kanssa. - - Silti Riikka ja Eeva elävät yhä toivossa. (25/98.)

Ympäristön teemaa sivuavia novelleja on hyvin vähän verrattuna edellisiin teemoihin. 1970-luvulla ei ole kirjoitettu yhtään tähän teemaan liittyvää novellia. Teeman kolmesta motiivista eniten suosiota on saavuttanut arkielämän kuvaus, joka on ollut suosikki kaikilla vuosikymmenillä, joilla teemasta on kirjoitettu. 1950- ja 1980-luvuilla suosikin paikan jakaa yhteiskuntakuvan motiivi. Vähiten on kirjoitettu kaupunkikuvauksen motiivista, joka esiintyy vain kolmessa 1950-luvun novellissa.

Arkielämän kuvauksen näkökulmat löytyvät kaikilla vuosikymmenillä oman aikansa arjen ja niin sanotun tavallisen ihmisen elämän rutiinien kuvauksesta. 1950-luvun novelleissa erityispiirteenä on usein esiintyvä sodan aiheuttamien ongelmien kuvailu:

Elettiin hävityn sodan jälkilaineiden uuvuttamina. Valtio muistuttu köyh-
tynyttä ja velkaantunutta miestä, joka urhoollisesti pyrkii pitämään selkän-
sä suorassa - - nyt jos koskaan ”eteensä katsovat” ihmiset ajoivat omia
etujaan häikäilemättömästi, peläten vain ilmituloa ja nälkää. Tavalliset ih-
miset, itse kansa puurasti hiljaisena työssään odottaen kärsivällisesti aiko-
jen vielä paranevan. (16/50.)

Yhteiskuntakuvaus on aina esiintyessään kriittistä. Joissakin novelleissa se rajoittuu vain yhteiskunnallisten ongelmien esille tuomiseen, mutta toisissa tapauksissa ongelmiin tarjotaan myös ratkaisuja. Ratkaisujen tarjoaminen ei kuitenkaan tarkoita, että novellien tarinoissa ongelmat ratkeaisivat, vaan usein ongelma säilyy, koska tunnettuun ratkaisuun ei ole halua tai resursseja. Eräässä novellissa kuvataan vuoden 1977 yhteiskuntaa ja vertaillaan sitä 1990-luvun todellisuuteen:

Vuonna 1977 elettiin taloudellista taantumaa. - - Elettiin nollakasvun vuotta. - - Tänä päivänä 70-luvun tyyli vaadetuista ja hiusmalleja myöten on ollut jälleen vallitsevien trendien mukaisesti sallittua ja muodikasta. - - Maailma on kuitenkin toisissa asioissa muuttunut radikaalisti 21 vuoden aikana. televisiossa ei ole enää opettavaisia tšekkoslovakialaisia lastenelokuvia, Kekkonen ja Brezhnev ovat kuolleet, työttömiä on kaksi ja puoli kertaa enemmän eikä Neuvostoliitto enää vuosin ole ollut itäinen naapurimaa. (17/98.)

Kaikki kolme kaupunkikuvausta sisältänyttä novellia kuvailevat Tampereen kaupunkia hyvin myönteisestä näkökulmasta: novelleissa kerrotaan kaupungin kauneudesta ja kehittyneisyydestä ja sen merkityksestä kertojalle itselleen sekä hänen läheisilleen. Seuraava novelli lähentelee jo oodia kaupungille:

Mutta et anna yksin kauneutta vaan annat niin paljon kaikkea meille, annat niin monelle meille jokapäiväisen toimeen tulon ja elämisen mahdollisuuden ja kaikesta saamme olla kiitollisia Sinulle sinä mahtava ja kaunis Näsijärvi. (33/50.)

Suppein teemoista on **uskonto**. Tätä teemaa ei käsitellä lainkaan 1960- ja 1970-luvuilla. Kaikilla muilla vuosikymmenillä käsitellään kumpaakin teeman kahdesta motiivista. Suositumpi motiivi on kaikkina aikoina ollut us-

konnollinen kokemus, uskoon tulo. Tähän motiiviin liittyviä näkökulmia ovat esimerkiksi nöyryminen ja Jumalan armon vastaanottaminen kuten seuraavassa novellissa, jossa nuori mies tulee uskoon ajauduttuaan miltei itsemurhaan pieleen menneen rakkaussuhteen takia:

Kuin jonkin lääkkeen voimasta hänen kiihkoinen mielensä laski. Vasta nyt hän näki itsensä, puutteensa ja alhaisen käytöksensä, ja syvä nöyryys tuli sijalle, katkeruus väistyi kiitollisuuden tieltä. - - Hän tunsikin Jumalansa läheisyyden, jota hän ei kirkossa ajatellut; hän oli kahden kesken. (24/50.)

Toinen motiiveista on uskontojen olemuksen pohdiskelu, jota on harrastettu ainoastaan kolmessa novellissa. Tämän motiivin näkökulmana on kahdessa tapauksessa kristinuskon oppien ja tavallisen elämän yhteen sovittamisen pohdiskelu. Yhdessä novellissa vartailaan joidenkin suurten uskontojen, esimerkiksi kristinuskon ja hindulaisuuden, eroja, mutta päädytään lopulta siihen, että ihminen ei voi ymmärtää Jumalan olemusta oli kyseessä mikä uskonto hyvänsä.

5. MOTIIVIEN ANALYYSIA

Novelliaineiston kymmenestä teemasta erottuu 74 yksittäistä motiivia. Se miten monesta eri motiivista kukin teema rakentuu, vaihtelee suuresti: suurin osa teemoista koostuu vain 2–5 motiivista, mutta kolmen suosituimman teeman piiriin kuuluu huomattavasti enemmän motiiveja, 13–22. Nämä kolme teemaa ja niiden motiivit ovat niin suosittuja, että kaikista aineiston novelleista yli puolessa käsitellään niitä. Motiivien moninaisuuden lisäksi teemojen monipuolista käsittelyä lisäävät vielä ne lukuisat eri näkökulmat, joista eri motiiveja on käsitelty – esimerkiksi kuolemaa lähestytään monesta eri näkökulmasta useammankin eri motiivin piirissä.

Eniten erilaisia ilmiäsuja lähes kaikille motiiveille löytyy 1950-luvulta, kun taas vähiten näkökulman vaihteluita motiivit saavat 1970-luvulla. Tämä joidenkin motiivien kohdalla hyvinkin suuri ero johtunee siitä, että tutkimusaineiston koko eri vuosikymmenillä vaihtelee muutamasta kymmenestä yli kolmeen sataan. Erilaisia näkökulmia voisi olettaa olevan yhtä monta kuin on motiivista kertovaa tarinaa. Aineistosta erottuu kuitenkin selkeästi erilaisia näkökulmaryhmiä, joihin motiivin ilmiäsu voi jakaa. Joissakin novelleissa voi esiintyä useampiakin kuin vain yksi näkökulma samasta motiivista.

Mielenkiintoista onkin selvittää sitä, millaisia erilaisia ilmiäsuja suosituimpien teemojen motiivit saavat. Olen valinnut tarkastelun kohteeksi ne kolme teemaa, joista kaikilla vuosikymmenellä on kirjoitettu selvästi eniten (ks. liite VII). Käytän analyysin esimerkkeinä lähilukuun valitsemiani novelleja (tunnistetiedot liitteissä I–V), mutta analyysi kokonaisuutena on kuitenkin katsaus koko tutkimusaineistoon. Se, miten paljon kustakin motiivista on eri vuosikymmenillä kirjoitettu selviää liitteenä VI olevasta taulukosta.

5.1. Tunteisiin liittyvät motiivit

Tunteiden teema on ollut kaikilla muilla vuosikymmenillä ylivoimaisesti suosituin paitsi 1970-luvulla, jolloin teemoista suosituin oli kriisit. 1950-, 1960- ja 1980-lukujen novelleista hieman yli 30% käsitteli erilaisia tunteita. 1970- ja 1990-luvulla tunteiden osuus oli lähellä 20 prosenttia. (liite VI.)

Eniten novelleja löytyy **romanttisen rakkauden** motiivista. Kyse on tämän motiivin kohdalla nimenomaan aina romanttisesta rakkaudesta eikä niinkään ystävien tai perheen välisestä rakkaudesta. Erilaisia näkökulmia – sekä myönteisiä että kielteisiä – rakkauteen on runsaasti. Hyvin usein samasta novellista löytyy sekä kielteinen että myönteinen ilmiasu rakkaudelle. Eräs tällainen novelli sisältää sekä rakkauden menettämisen kuoleman kautta että vanhan rakkauden uudelleen löytymisen näkökulmat. Novellissa rakkaus saa päähenkilön toisaalta masentumaan aviomiehen kuoleman jälkeen, mutta toisaalta se palauttaa hänen elämänhalunsa, kun nuoruudenrakastettu ilmestyy sattumalta uudelleen hänen elämäänsä.

Hiljalleen alkoivat nämä vanhat tuttavat tavata toisiaan yhä useammin, Jorma unohtui yhä pidempään Kaarinan mielestä. Martti oli temmannut hänet uudelleen sykkivän elämän pariin. (21/50.)

Rakkauden ja rakastetun menetys kuoleman kautta nivoutuu läheisesti yhteen menetyksen ja kuoleman motiivien kanssa. Erona on kuitenkin se, että ensiksi mainitussa tarinan näkökulma kuvaa tiiviisti rakkauden tunnetta ja korostaa sen merkitystä sekä ennen että jälkeen kumppanin kuoleman. Menetyksen motiivi keskittyy kuvaamaan itse menetykseen liittyviä tapahtumia ja tunteita. Kuoleman motiivissa taas itse kuolema tai kuoleminen näyttelee pääosaa. Vanhan rakkauden uudelleen löytymisen näkökulma on aina samantyyppinen: nuoruudenrakastettu palaa sattumalta päähenkilön elämään ja saa hänet taas uskomaan rakkauteen, itseensä ja elämään yleensä. Päähenkilö voi olla menettänyt rakastettunsa tai hän ei välttämättä ole

löytänyt itselleen pysyvää kumppania lainkaan ennen nuoruudenrakastetun paluuta. Kaikissa tämän näkökulman sisältävissä tarinoissa vanhasta rakkaudesta tulee ajan myötä päähenkilön vakituinen kumppani, usein puoliso.

Erilainen näkökulma on identiteetin löytymisestä rakkauden kautta. Kun identiteetti on löytynyt, rakkaus usein menetetään ja jäljelle jää vain haikea kaipaus. Tällaisiin tarinoihin liittyvät joskus myös erilaisuuden hyväksyminen ja todellisuuden pakeneminen rakkauden avulla kuten esimerkiksi seuraavassa novellissa. Tarinan päähenkilö muuttuu keväällä maahiseksi ja rakastuu peikkoon, jonka rakkauden valtava voima ottaa hänet vangiksi. Häntä ei kuitenkaan hyväksytä joukkoon, koska hän on erilainen. Syksyn tullen hän menettää rakkautensa muuttuessaan takaisin omaksi itsekseen.

Illan tummuessa siniseksi löysin louhikon vallin. Istuin kauan lumenkattamalla paadella aistien kylmyyden huountaa. Yritin ajatella kiiltävaseinäistä kammiota kivisten salpojen takana, mutta tutut kuvat eivät palanneet, enkä enää muistanut maahisten rakkausjoikua. (18/50.)

Identiteetin löytyminen rakkauden avulla liittyy aineistossa myös naisen seksuaaliseen vapautumiseen ja oman itsensä löytymiseen syrjähyppyn kautta. Näissä tarinoissa nainen löytää itseään haluavan ja jumaloivan miehen, jonka kanssa uskaltautuu suhteeseen (yleensä vain yhdeksi yöksi). Tämän jälkeen nainen kokee ymmärtävänsä itseään paremmin ja palaa miehensä luokse uudella tavalla vahvana. Rakkauden menettäminen ja haikea kaipaus ei liity yksinomaan identiteetin löytymiseen, vaan myös tilanteisiin, joissa rakkaussuhde on syystä tai toisesta katkennut ja sitä jäädään kaipaamaan haikeasti ja nostalgisesti, mutta ei pakkomielteisesti.

Eräs tapa kuvata rakkautta on näkökulma, jossa rakkaussuhde on kuin hyökyaalto, joka pyyhkäisee päähenkilön ylitse ja jättää jäljelle vain kirveleviä muistoja ja murtuneen sydämen tai vaihtoehtoisesti raskaana olevan naisen. Yksinäistä äitiä pidetään yleensä yhteiskunnan hylkiönä ja syyllisenä omaan tilanteeseensa, mutta useimmiten hänen asiansa järjestyvät yllättäviltä tahoilta saadun avun ja oman sisukkuuden ansiosta. Seuraavassa no-

vellissa tarinan päähenkilö rakastuu ja häntä rakastetaan kunnes miehen tunteet viilenevät ja hän löytää toisen. Päähenkilö ei pääse irti omista tunteistaan vaan vaalii niitä sydämessään kuin kallista aarretta.

Minä rakastan, rakastan vieläkin. Minua on rakastettu, opin tuntemaan sen päivän paisteen ja varjot. Mitään kauniinpaa en olisi enää hänen rakkaudestaan saanut. Mitä sain on omani ikuisesti, sielussani, ruumiissani säily kaikki kokemukset, kylmätkin. (4/50.)

Rakkautta voidaan novelleissa käyttää myös välineenä. Tavallisin tapa toteuttaa tätä näkökulmaa on tietyn aseman tai turvallisen elämän tavoittelu – esimerkiksi naisen tavoitellessa avioliiton kautta itselleen parempaa asemaa yhteiskunnassa. Hieman erilainen päämäärä on jonkin konkreettisen esimerkiksi rahan tai seksin tavoittelu. Ydinajatus on se, että tarinoissa petollinen oman etunsa tavoittelija viettelee hyväuskoisen uhrinsa ja saa tämän rakastumaan itseensä. Yleensä viettelijät saavuttavat päämääränsä ilman, että heidän uhrinsa havahtuisivat tarinan aikana huomaamaan tosiasioita. Esimerkiksi novellissa, joka muistuttaa *Decameronen* novelleja, pappi rakastuu nuoreen kauniiseen naiseen, jonka tarkoitus on kuitenkin vain huijuttaa pappia. Nainen kertoo papille tarinan kahdesta häneen rakastuneesta miehestä, jotka aikovat osallistua kaksintaisteluun neidon sydämen voittamiseksi. Pappi rientää estämään kaksintaistelun, minkä seurauksena miehet saavat hyvät naurut ja tyttö viettelee papin. Pappi ei missään vaiheessa ymmärrä tulleen huijatuksi.

Kuten alussa huomautin oli nainen kaunein näkemistäni...ja hyvällä seuralahan voi olla tervehdyttävä vaikutus. Ymmärräthän ystäväni. tarkoitus pyhittää keinot, kun kysymyksessä on toisen sielun pelastaminen. Näin meidän kesken sanoen otan parhaillaan varmuuden vuoksi myös maaliinammunnan ja miekkailun harjoitustunteja. (5/50.)

Rakkaudesta on olemassa myös toisilleen täysin vastakkaisia näkökulmia. Rakkaus voidaan kuvata joko kaiken loppuna tai kaiken alkuna. Kaiken loppu rakkaus on sellaisissa tarinoissa, joissa vastarakkauten saavuttami-

seksi on jouduttu tekemään niin paljon työtä ja uhraamaan niin paljon päähenkilön elämästä, että rakkauden tavoittelusta tulee päähenkilön elämän itsetarkoitus ja ainoa sisältö. Kun vastarakkaus sitten saavutetaan, päähenkilö ei tunnekaan sitä iloa ja onnea, jota oli odottanut vaan tyhjyyttä ja katkeruutta. Toinen variaatio tästä samasta näkökulmasta on antautuminen rakkaussuhteeseen, jolla on tuhoisat seuraukset. Tällaisissa tarinoissa rakkauden saavuttanut pariskunta joko tuhoaa toinen toisensa tai ympäröivän yhteiskunnan paheksunta tuhoaa heidät. Kaiken alkuna rakkaus nähdään usein nuorista rakastavaisista kertovissa tarinoissa, joissa ajatus rakkauden saavuttamisesta tarkoittaa aikuisuuteen astumista ja uusien mahdollisuuksien avautumista. Seuraavan novellin tarinassa nuoret tapaavat hiihtomäessä, viihtyvät yhdessä, rakastuvat ja lähtevät kotiin odottamaan seuraavaa tapaamista. Rakkauden katkeransuloinen odotus on novellin ydinajatus.

Laitoin sukseni vajaan ja menin sisälle. En nukkunut sinä yönä. Ajattelin vain untuvamaisia lumihiihtaleita, keltaista kuuta ja hymyileviä tähtiä. Sunnuntaihin tuntui olevan vielä toivottoman monta yötä. (13/50.)

Rakkaus voi olla myös saavuttamaton. Tämä näkökulma jakautuu kahteen osaan riippuen siitä miten saavuttamatonta rakkautta lähestytään. Ensimmäinen vaihtoehto on se, että päähenkilö rakastuu/ihastuu, mutta ei koskaan tuo tunnettaan julki ihailunsa kohteelle. Näin ollen päähenkilö jää ilman vastarakkautta. Hän kuitenkin vaalii rakkautensa muistoa ja haikailee sen perään läpi koko elämänsä. Esimerkiksi novellissa 1/98 nuorukainen ihastuu itseään vielä nuorempaa tyttöön, joka kyllä flirttailee pojan kanssa, mutta ei ole tästä vakavissaan kiinnostunut. Poika haikailee tytön perään vuosia – vielä aikuisenakin avioliitostaan huolimatta. ”Mies on muistava hautaan asti nuoruusvuosien uimaritytön, jonka kohtalo johdatti hänen elämänsä.”

Toinen vaihtoehto on se, että rakkaus jää saavuttamattomaksi, vaikka päähenkilö tekeekin sen tavoittamiseksi kaikkensa. Tämäntyypisissä tari-

noissa saavuttamatta jäänyt rakkaus ei useinkaan jää vaivaamaan päähenkilöä kovinkaan pitkäksi aikaa, sillä hän tietää yrittäneensä parhaansa. Novellissa 22/98 nuori mies rakastuu naiseen ja hankkiutuu tämän kanssa samaan työpaikkaan, koska on varma, että tällä keinoin voi voittaa naisen rakkauden. Nainen on kuitenkin kihloissa ja mies kokee karvaan pettymyksen. ”Sitten tyttö vakavoituu ja suuttuu: Eksää tajuu, että mä oon varattu. Sitä paitsi jätä mut rauhaan äläkä häiritte mun työrauhaani.” Karvaan pettymyksen jälkeen saavuttamaton rakkaus unohtuu oluen voimalla.

Rakkautta on aineistossa kuvattu myös seksuaalisuuden näkökulmasta. Tavallisinta on heteroseksuaalisen suhteen kuvaaminen. Seksuaalisuus koetaan suurimmassa osassa novelleja kiinteän parisuhteen osaksi. Tällöin siitä ei juurikaan olla tarinoissa kiinnostuneita. Seksuaalisuuden kuvaus parisuhteiden ulkopuolella sen sijaan on kiinnostanut kirjoittajia. Harvoissa tarinoissa heteroseksuaaliset henkilöt joutuvat pohtimaan varsinaisesti omaa seksuaalista suuntautumistaan. Useimmiten on kysymys siitä, että nainen irtautuu parisuhteestaan syrjähyppyn poluille sekä löytääkseen oman voimansa että saadaksesen takaisin luottamuksen parisuhteeseensa. Toisentyypinen asetelma on kuvaus kahden vapaan yksilön rakkaudenkaipuusta ja sen tyydyttämisestä hetkellisen seksuaalisen kohtaamisen avulla. Näissä kuvauksissa kyseessä on enemmän kuin pelkkä seksuaalinen akti, vaikka henkilöt ovatkin toisilleen tuntemattomia. He todella tuntevat saavansa ja antavansa rakkautta – he ovat onnellisia tämän lyhyen hetken ajan, vaikka aamulla todellisuus on jälleen vastassa harmaana. Kolmas tapa kuvata seksuaalisuutta on homoseksuaalisen henkilön kamppailu oman suuntautumisen kanssa. Tarinoissa annetaan ymmärtää, että ympäröivä yhteisö ei hyväksy kyseisenlaista suuntautumista. Tällaisia novelleja ei ole koko aineistossa kuin kaksi. Toisessa novellissa kerrotaan kahdesta junassa tapaavasta naisesta, jotka olivat aikanaan koulutovereita. Toinen naisista tunnusti toverilleen olevansa rakastunut naiseen. Toveri ei voinut tätä hyväksyä vaan

vaihtoi koulua, mikä vieraannutti naiset toisistaan. Kumpikaan ei ole unohtanut asiaa.

- Se ei ole kukaan poika, sanoi hän kerran. – Mitä? kysyin ymmärtämättä.
- Joku tyttö sanoi hän hiljaa ja pyörähti pois. Olimme silloin välitunnilla. Emme puhuneet sen jälkeen asiasta mitään. Mitä sillä väliä, mitä sillä väliä, vaikka minusta juoruttaisiin mitä, kun itse tiedän, millainen olen, hoin lohduttomasti mielessäni. Mutta oli sillä väliä kumminkin. (16/68.)

Toisessa novellissa (10/98) kyse on homoseksuaalista armeijan luutnantista, joka himoitsee nuoria poikia. Hän pelkää suuntautumisen paljastuvan työyhteisössään. Mielessä sekoittuva nautinnon etsiminen, häpeä ja pelko ajavat luutnantin viimein väkivallantekoon, josta hän kuitenkin selviää rangaistuksesta.

Rakkauden motiivista löytyy vielä kaksi toisilleen vastakkaista näkökulmaa. Ensimmäinen niistä on turvallisen, pysyvän parisuhteen kuvaaminen. Useimmiten tämä tarkoittaa toimivaa avioliittoa, mutta joissakin tapauksissa myös seurustelu tai avoliitto katsotaan pysyviksi. Tällaisissa suhteissa puoliset tukevat toisiaan ja pysyttelevät toistensa rinnalla rakkaudesta eivätkä velvollisuudesta. Parisuhde ei välttämättä ole pelkkää harmoniaa, mutta arkipäiväisten ongelmien kautta suhde vain lujittuu. Toinen näkökulmista on epävarma rakkaus. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tarinan henkilöt eivät jostain syystä luota itseensä tai puolisoonsa, ja pelkäävät tämän takia rakkauden hiipuvan. Epävarmuus voi merkitä myös sitä, että tarinan päähenkilö rakastaa jo parisuhteessa olevaa. Hän saa vastarakkaudesta, mutta ei voi alistua tilanteeseen, joten usein hän vain luopuu rakkaudestaan. Ydinajatus on siinä, että päähenkilö ei usko saamansa vastarakkauden aitouteen, koska kyse joka tapauksessa on jaetusta rakkaudesta. Tällaisesta on kyse mm. seuraavassa novellissa.

Seuraavana päivänä sain Pojalta lapun. Tuletko jonnekin. Sormeni olivat ropeat ja ruskeat, revin paperin. Suru. Miksi olin surullinen, kaikki oli ohi, erehdystä. Olin taas yksin. Keväällä. Ehkä jossain olisi joku, joka ymmärtäi-

si, olisi minun. Poika lähti luokasta Vakituisen kanssa. Olit ymmärtänyt. (11/68.)

Kaipuun motiivi on aineistossa tunteista toiseksi suosituin. Rakkauden ylivoima on kuitenkin selvä, sillä sitä on käsitelty 116 novellissa, kun taas kaipuuta on käsitelty vain 74 novellissa. Kaipuun motiivi perustuu jonkin abstraktin tai konkreettisen asian ikävöinnille ja kaipaamiselle. Kaivattu kohde voi olla jokin jo saavutettu ja sittemmin menetetty tai vielä saavuttamaton asia. Tätä motiivia käsittelevät tarinat kertovat kaipuun aiheuttamista tuntemuksista ja teoista sekä niistä syistä tai tapahtumista, jotka ovat johtaneet kaipuuseen.

Yksi motiivin näkökulmista on vapauden kaipuu. Vapaudella voidaan ymmärtää abstraktilla tasolla esimerkiksi jostakin aatteesta tai ajatuksesta vapautumista. Sillä voi olla myös konkreettisempi kohde, kuten jostakin ihmisestä tai ulkoisesta voimasta eroon pääseminen. Konkreettisimmillaan vapauden kaipuu on kuitenkin niissä tilanteissa, joissa henkilöltä on riistetty itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus elää tavallista elämää. Tällainen tilanne tulee esiin usein tarinoissa, joissa henkilö on suljettu johonkin laitokseen esimerkiksi mielisairaalaan tai vankilaan. Novellissa 36/50 vanki katselee ulos sellinsä ikkunasta ja haaveilee vapaudesta. ”Siinä on kivinen kaistale samaa maata mitä kävelevät vapaat ihmiset, – vapaat ainakin kahleista ja kivisistä muureista. - - jos joskus saisin astua tuolle kaistaleelle.”

Toisenlainen näkökulma kaipuuseen on kodin ja rakkaan ihmisen ikävöinti. Usein nämä esiintyvät samassa tarinassa, mutta molemmat voivat esiintyä myös omillaan. Kodin kaipuu suuntautuu usein menneeseen, lapsuudenkodin turvaan. Näissä tarinoissa voidaan ikävöidä myös lapsuudenkodin antamia juuria, jotka myöhemmin on kadotettu. Joissakin tarinoissa kaivataan oman kodin löytymistä nyt tai tulevaisuudessa. Tällaisissa tapauksissa tarinan henkilö on usein ilman vakinaista asuntoa tai hän haluaa päästä muuttamaan omilleen vanhempiansa luota tai muusta yhteisasumuksesta.

Läheisen ihmisen ikävöintiin löytyy monia syitä: Kaivattu henkilö saattaa olla kuollut, matkalla tai etäännytynyt tarinan päähenkilöstä. Ydinajatus on joka tapauksessa joko fyysinen tai psyykkinen etäisyys päähenkilön ja kaivatun välillä. Kaipuu voi kohdistua myös sellaiseen henkilöön, jota päähenkilö ei ole tavannut kuin nuoruudessaan tai ei ole tavannut lainkaan. Viimeksi mainitussa tapauksessa kaipuu kohdistuu usein esimerkiksi ajatuksen isästä. Novelli 1/50 kertoo kaipauksesta takaisin sekä kotiin että rakkaan ihmisen luo. Tässä tarinassa poika on junassa paluumatkalla lomalta takaisin armeijaan. Hän ikävöi jo lähtiessään perhettään ja tyttöystäväänsä, jonka aikoo armeijan loputtua kihlata. ”- - nähdä unta, että se siellä kotona yrittäisivät ymmärtää häntä, että Tyttö ei juuri nyt itkisi huoneessaan - -”

Kaipuu voi kohdistua myös johonkin tiettyyn elämänvaiheeseen. Aikuiset ikävöivät usein lapsuuttaan, joka jälkikäteen tuntuu turvallisemmalta, selkeämmältä ja iloisemmalta ajanjaksolta kuin nykyinen vastuun ja vastoinkäymisten täyttämä elämänvaihe. Vanhusten kaipuu taas liittyy lapsuuden sijasta enemmänkin juuri tähän aikuisuuden, työikäisyyden, elämänvaiheeseen. Vanhukset ikävöivät tunnetta siitä, että ovat tarpeellisia ja jotakin aikaansaavia. Heille tärkeät sosiaaliset kontaktit työyhteisöön, ystäviin, lapsiin, puolisoon jne. saattavat olla lähes kokonaan katkenneet, joten he tuntevat itsensä yksinäisiksi ja hyödyttömiksi. Tällainen tilanne on esimerkiksi seuraavassa novellissa, jossa talon vanha isäntä kaipaa omaa valtakauttaan pojan nyt hallitsemassa talossa. Vanha isäntä ei ole tyytyväinen nykyiseen tapaan hoitaa talon asioita eikä varsinkaan siihen, ettei hän saa kaikkeen enää puuttua. Vanha emäntä sen sijaan on asioihin tyytyväinen.

– Kun on poutapäivä tulossa, se on sadeaikana kultainen päivä, jotta saataisiin heinät latoon. Ruiskin jo painaa päälle... – Sinä suret talon touhuja yöt ja päivät. Se 40-vuotta kun olit isäntänä saa riittää. Vanha hallitus ei määrää taikka ei saa määrätä uutta hallitusta. Älä pidä samaa tapaa kuin meidän vaarimme. Pahaa ei saa kostaa pahalla! - Hyvää minä... (31/50.)

Novelleissa kaivataan myös mahdollisuutta osallistua erilaiseen toimintaan yhdessä muiden kanssa. Toiminnan kaipuu linkittyy läheisesti toveruuden ja yhteisön kaipuuseen. Monesti tähän liittyy vielä hyväksytyksi tulemisen kaipaus. Joissain tapauksissa toiminnan kaipuu koskee esimerkiksi harrastusta, joka on syystä tai toisesta kielletty. Toisaalta toiminnan kaipuu voi tarkoittaa myös minkä tahansa toiminnan tai tapahtumisen ikävöintiä arkielämän rutiinien keskellä. Tällaisissa tarinoissa päähenkilö usein haikailee päästä osaksi jotakin yhteisöä (aate-, harrastus-, työ-, tms. yhteisö), jonka kautta hän saisi kokea elämästään puuttuvaa jännitystä, toveruutta ja osallistumisen tunnetta. Novellissa 5/68 päähenkilö haaveilee VPK:aan liittymisestä, koska kaikki muutkin kylän miehet tähän yhdistykseen kuuluvat. Päähenkilön aviovaimo ei kuitenkaan moista harrastusta hyväksy, joten mies tyytyy pitkän aikaa vain haaveilemaan asiasta. Yhdistykseen liittyvä mielenkiinto vain kasvaa hänen mielessään, ja viimein hän rohkaisee itsensä ja liittyy joukkoon.

Viimeinen kaipuun näkökulma liittyy turvallisuuteen. Turvallisuus sinänsä voi olla kaipauksen kohde, kun tarinan henkilöt kohtaavat elämässään sotaa tai väkivaltaa. Tällöin he kaipaavat konkreettista turvapaikkaa tai turvallisempaa ajanjaksoa elämäänsä. Tästä hyvä esimerkki on novelli, jossa nuori tyttö on hankkiutunut huonoon seuraan, mikä on johtanut rikoksiin ja hyväksikäyttöön. Hän on luhistumaisillaan itseinhon ja pelon alle, eikä tiedä, mitä tekisi. Viimein hän päättää lähteä ainoaan turvalliseksi tuntemaansa paikkaan – mummonsa luokse.

Tyttö oli tehnyt pahempaakin kuin lyönyt kätensä lasioven läpi. Ja nyt häntä odotti parempi kuin 'mani'. Mistä hän sen tiesi? Joka kerta eivät tuhlaajapojat saa lämmintä kättä... Ja paskat! Hän tiesi...sisällään. Tämä oli viimeinen paikka ja ainoa – ja hän tiesi... Millään ei ollut yhtäkkiä väliä...ei edes sielulla ja perkeleellä, sillä tyttö ei ollut enää yksin! Uninen mummo, sininen aamutakki ja sen lempeä vuoteentuoksu – kyyneleet, muttei turhia kysymyksiä. Ja pian tytöltä kysyi lämmin ääni: Otatsä lämpöstä kaakaota? (19/78.)

Toinen turvallisuuden näkökulma liittyy parisuhteeseen. Tässä tapauksessa tarinan päähenkilö yleensä kaipaa joko vakuutusta parisuhteensa turvallisuudesta ja kestävyydestä tai sitten hän kaipaa turvallista parisuhdetta ja vastarakkautta tietyltä ihmiseltä. Ensiksi mainitussa tapauksessa päähenkilön parisuhde ei ole kaikilta osiltaan kunnossa – siinä voi esiintyä vaikkapa väkivaltaa tai välinpitämättömyyttä. Usein tällaisessa tapauksessa parisuhteen osoitetaan olevan pohjimmiltaan kunnossa ja puolisoiden asenteiden muuttuessa parisuhdekin palaa oikeisiin uomiinsa. Jälkimmäisessä tapauksessa yksinäinen ihminen (yleensä nainen) tuntee itsensä turvattomaksi ilman vakituista parisuhdetta. Toisaalta hän voi olla jo jonkinlaisessa parisuhteessa, jossa turvattomuutta luo se, ettei kumppani tunnusta tai näytä rakkauttaan.

Pelko on kolmanneksi suosituin motiivi tunteiden teemassa Tätä tunnetta on käsitelty yhteensä 54 aineiston novellissa. Pelko voi kohdistua moneenlaisiin eri asioihin: Tarinoiden henkilöt voivat pelätä jotakin tietyllä hetkellä tapahtuvaa tai heidän pelkonsa voi suuntautua tulevaan. Pelko voi olla henkilöstä itsestään lähtöisin tai se voi aiheutua ulkomaailmasta. Pelkoa käsittelevissä novelleissa kuvataan erityisesti pelon aiheuttamia tuntemuksia kuten paniikkia, alistumista, vihaa, katkeruutta ja toimintatarmoa sekä pelon hellittämisestä seuraavaa helpotusta. Yleisin pelon näkökulma liittyy läheisen ihmisen menetykseen. Tällaisissa novelleissa tarinan päähenkilö pelkää jonkun itselleen tärkeän ihmisen menettämistä joko kuoleman tai muun syyn kautta. Pelon voi aiheuttaa esimerkiksi läheistä koskettava onnettomuus tai sairaus. Pelko voi olla lähtöisin myös epävarmasta parisuhteesta ja sen ongelmista. Joissakin novelleissa pelolle ei löydy syytä. Novellissa 3/98 päähenkilön veli joutuu auto-onnettomuuteen ja sisar pelkää tämän hengen puolesta. ”Tähänkö päättyy meidän yhteinen ja pitkä tie? - - Eikai se vaan ole nyt Rapen menoa?”

Melko konkreettisia pelon näkökulmia ovat aineistossa esiintyvät väkivaltaisen puolison, kuoleman ja työttömyyden pelot. Väkivaltainen puoliso, mies, aiheuttaa tarinoissa usein pelkoa sekä vaimossa että lapsissa. Yleisin ratkaisu tällaiselle pelolle on miehen ansaittu kuolema. Joissakin novelleissa pelolle ja väkivallalle ei näy loppua. Harvinaisin vaihtoehto on pelon loppuminen miehen parannuksen myötä. Kuoleman pelko tulee esiin vain sellaisissa novelleissa, jotka käsittelevät vanhan ja/tai sairaan ihmisen viimeisiä hetkiä. Useimmiten se, mitä kuolemassa pelätään ei ole itse kuolema vaan sen jälkeinen tilinpäätös tehdyistä ja tekemättömistä töistä. Kuolemaa lähestyessään tarinoiden henkilöt kertaavat elämänsä ja huomaavat, että se ei ole ollut kovin esimerkillistä. Anteeksipyytäminen kaltoin kohdelluilta on yleensä jo myöhäistä, joten pelko tuonpuoleisesta rangaistuksesta vaivaa mieltä. Jotkut henkilöistä saavat rauhan, toiset kuolevat peloissaan.

Työttömyyden pelko tuntuu leijuvan jokaisen vuosikymmenen yllä. Varsinkin jo valmiiksi huonompiosaisen ihmisten kohtalona tuntuu olevan jatkuva epä tietoisuus siitä, jatkuvatko työt ja mistä saada elanto työttömyyden koittaessa. Tämä pelko juontaa henkilöitä ympäröivän yhteiskunnan ja työyhteisön tapahtumista: irtisanomisista, tuttavien työttömyydestä, huhu- heista ja laman korostamisesta. Työttömyyden pelko saattaa iskeä myös vasta siinä vaiheessa, kun tarinan henkilö jo menettää työnsä. Tällöin pelko kohdistuu konkreettisemmin tuleviin vaikeuksiin kuten vuokran maksami- seen ja uuden työn löytämiseen. Tällainen tilanne on novellissa, jossa Saara menettää työnsä yli kahdenkymmenen vuoden uran jälkeen.

Hänen ajatuksensa palasi taas samalle raiteille kuin äsken puistossa. Työ loppuu – . On kuin kaikki loppuisi, kun työ loppuu. Palkkakin loppuu. Koko elämisen pohja tuntuu nyt pettävän. (7/78.)

Pelko voi kohdistua myös paljon abstraktimpiin asioihin kuten yliluonnolli- siin ja tuntemattomiin asioihin. Yliluonnollisia asioita voivat olla esimer- kiksi kummitukset, kuolleen puolison palaaminen takaisin kotiin sekä selit-

tämättömät voimat ja tunteet. Yleensä sekä kummituksille että kuolleen puolison palaamiselle löydetään novelleissa selitys, joka poistaa pelon. Tuntematon voima, joka vaikuttaa selittämättömällä tavalla henkilön elämään ja ajatuksiin sen sijaan koituu usein päähenkilön kohtaloksi, koska voimalle ei löydy mitään selitystä. Kyseinen kohtalo on tarinoissa joko mielen järkkäminen tai kuolema. Tällaisesta on kysymys mm. tarinassa, jossa mies tuntee silmien seuraavan itseään minne ikinä hän meneekään. Tunne muuttuu yhä hallitsevammaksi kunnes mies keskittyy ainoastaan silmien pakenemiseen. Hänen mielenterveytensä ei kestä tätä painetta.

Katu oli jo miltei pystysuorassa. Juoksin yhä kaikin voimin, vaikka tuntui, kuin en olisi lainkaan liikkunut paikaltani. Tuuma tuumalta pääsin kuitenkin eteenpäin. Törmäsin pehmeään lumiseinän, mutta jatkoin silti juoksuani. Työnnyin märkään, pehmeään, suojaavaan, turvalliseen lumeen yhä syvemmälle...syvemmälle.....syvemmälle. (7/68.)

Pelon kohteina voivat olla myös ulkomaailma sekä tulevaisuus yleensä. Ulkomaailma saattaa pelottaa tarinoiden henkilöitä niin paljon, että he linoittautuvat kotiinsa tai ainakin käpertyvät itseensä. Ulkomaailmassa ei ole mitään yksittäistä pelon aiheuttajaa vaan henkilöitä saattaa pelottaa mikä tahansa kodin ja itsen ulkopuolinen – mm. muut ihmiset, yhteiskunnan säännöt, kaupunki tai askelten ääni rappukäytävässä. Tulevaisuuden pelko liittyy yleensä henkilön pohdintoihin siitä, mitä elämä tuo tullessaan ja miten hän tulee elämässään pärjäämään. Tulevaisuus pelottaa myös niissä novelleissa, joissa käsitellään mahdollisesti pian alkavaa sotaa tai jo käynnissä olevan sodan jatkumista ja sen vaikutuksia elämään.

Neljänneksi eniten on kirjoitettu **pettymyksen** tunteesta. Tämä motiivi esiintyy 45 aineiston novellissa. Pettymystä käsittelevissä novelleissa kuvataan tunteen syitä ja seurauksia. Pettymystä edeltää aina joukko odotuksia, joita tarinan päähenkilö on kasannut omaan mieleensä jonkin asian varalle. Odotukset voivat olla suuria, jolloin pettymyksen vastaavasti on sy-

vemmin henkilöä koskettava ja sen seuraukset voivat olla vakavia. Odotukset voivat olla myös pieniä, jolloin pettymys kyllä koskettaa henkilöä, mutta siitä on helpompi selvitä – antaa jopa uusi mahdollisuus pettymyksen aiheuttajalle. Pettymisen seuraukset vaihtelevatkin novelleissa kiukustumisesta ja masentumisesta itsemurhaan. Jälkimmäisestä on hyvä esimerkki novelli 30/50, jonka näkökulmana on äidin pettymys poikansa valintoihin. Äiti tuntee itsensä hyödyttömäksi ja petetyksi, kun poika päättää lähteä elämään omaa eikä äidin hänelle suunnittelemaa elämää. Äiti ei kestä pettymyksen tunnettaan, joten hän hukuttautuu järveen.

Muita tällaisia toisen ihmisen valintoihin ja käyttäytymiseen liittyviä näkökulmia ovat esimerkiksi pettyminen seurustelukumppanin välttelyyn sekä pettyminen puolison välinpitämättömyyteen perhettään kohtaan. Jälkimmäisestä näkökulmasta on hyvä esimerkki novellissa, jossa aviovaimo on pettynyt miehensä tapaan elää perhe-elämää: mies harrastaa jos jonkinlaista ja on aina poissa kotoa jättäen vaimonsa huolehtimaan lapsista ja taloudesta. Tässä tarinassa mies tekee kuitenkin parannuksen.

Kyllä äiti osuikin oikeaan Erkkiä arvostellessa, sillä hän on, ikävä kyllä, kaikkea muuta kuin ihanne aviomies. On aina illat juoksussa, harrastuksia, velvollisuuksia kaikessa muussa, mutta ei kotia eikä lastenkasvatusta kohtaan. (15/50.)

Pettymyksen kohde voi olla myös tarinan päähenkilö itse tai hänen oma elämänsä. Tällaisissa tapauksissa pettymystä aiheuttaa se, että henkilö ei ole saavuttanut sitä ideaa, jonka hän on omaa itseään tai elämäänsä varten luonut. Kuten todellisuudessa myös tarinoiden henkilöt määrittelevät joskus tarkastikin sen, millaisia heidän pitäisi olla – ulkonäkö, vyötärönympäryys, älykkyys ja luonne ovat usein mittareita oman itsensä hyväksynnälle. Omaa elämää kokonaisuudessaan taas mitataan tarinoissa mm. koulutuksen, varakkuuden, työn, sosiaalisen elämän, rakkaussuhteiden, aikaansaannosten ja menestyksen yleensä perusteella. Tyypillistä näille tarinoille on se, että harvoin niissä saavutetaan tarpeeksi, jotta voitaisiin olla tyytyväisiä.

Henkilöt voivat olla pettyneitä itseensä myös suppeammassa mittakaavassa. Tällöin on kyse jostakin tilanteesta, jota henkilö ei osaa hoitaa omasta mielestään riittävän hyvin. Tämä liittyy yleisimmin joko kommunikaatiotilanteisiin erilaisten ihmisten välillä tai oman puolensa pitämiseen mm. työtilanteissa. Samantyyppinen pettymyksen aiheuttaja on jonkin konkreettisen asian saavuttamatta jättäminen. Tällöin pettymys ei välttämättä kohdistu henkilöön itseensä vaan saavuttamisen tielle tullessiin esteisiin. Esimerkiksi novellissa 7/98 nainen kokee pettymyksen, kun hänen sattumalta tapaamansa mies ei ilmestykään sovittuun teatteriesitykseen. Nainen ei ole pettynyt mieheen (, koska tämä on kuollut tapaturmaisesti) vaan pikemminkin siihen, että hänen ei onnistunutkaan luoda miehen kanssa ystävyyssuhdetta, joka oli jo niin lupaavasti aluillaan.

Tavallisia pettymyksen aiheuttajia ovat aineistossa myös yhteiskunta ja työyhteisö. Varsinkin yhteiskunnan kyvyttömyys ratkaista itse aiheuttamiinsa ongelmia, kuten työttömyyttä, köyhyyttä, lamaa ja kansalaisten eriarvoista kohtelua, on jatkuva pettymyksen aihe. Tällaisissa tarinoissa pettyjä on yleensä sellainen henkilö, jota nämä ongelmat koskettavat henkilökohtaisesti. Työyhteisön kohdalla eniten pettymystä aiheuttavat epäreilu kohtelu sekä miesten ja naisten välinen epätasa-arvo. Epäreilu kohtelu tarkoittaa yleensä sitä, että jonkun henkilön työpanosta tai työn eteen uhrautumista ei arvosteta, mikä näkyy mm. palkassa, esimiesten ja työtoverien alentuvasa suhtautumisessa, lupauksen pettämisessä ja jopa työpaikan menettämisesä. Sukupuolten välisen tasa-arvon puuttuminen saa vain tarinoiden naispuoliset henkilöt pettymyksen valtaan. Heille suurin pettymyksen aihe on se, että sekä yhteiskunta että työyhteisöt väittävät kannattavansa tasa-arvoistumista, mutta käytäntö osoittaa vanhojen mallien pitävän paikkansa sitkeästi. Tällaisesta näkökulmasta löytyy esimerkki novellista, jossa nainen työskentelee miesvaltaisella alalla, jossa miehet tienaaavat enemmän ja vievät kunnian naisten töistä. Naisen on esitettävä kilttiä osaansa, jotta työpaikka säilyisi.

Totuushan on toisenlainen. Kun pomo kutsuu minut huoneeseensa ja kertoo myötämielisyydestään palkankorotukseeni, ja mainitsee luvun joka edelleenkin on kolkytä prossaa perässä juuri taloon tulleiden kundien palkasta, saanko suuni auki? En. (20/88.)

Seuraavaksi eniten on kirjoitettu **epävarmuuden** ja **tyytymättömyyden** tunteista. Kumpaakin motiivia käsitellään 42 novellissa. Epävarmuutta käsittelevissä novelleissa kuvataan tämän tunteen aiheuttamia ongelmia erilaisissa tilanteissa. Nämä tilanteet ovatkin epävarmuuden motiivin näkökulmien määrittelijöitä. Kuvaavaa on, että sama henkilö on usein epävarma monella eri elämänsä saralla. Epävarmuus voi olla myös yhteisöllistä sen sijaan, että kohdistuisi vain yhden henkilön elämään. Yhteisöllisestä epävarmuudesta hyvä esimerkki on epätietoisuus sodan syttymisestä. Tällainen epävarmuus vaikuttaa koko yhteiskuntaan yhtä lailla kuin sen yksittäisiin jäseniinkin. Novellissa 23/98 epävarmuus liittyy sekä päähenkilön elämään että sodan uudelleen syttymiseen. Tarinan päähenkilö vihaa päätöstentekoa, mikä aiheuttaa epävarmuutta hänen elämäänsä ja avioliittoonsa. Lopulta hän löytää tuen ja turvan omasta miehestään, mutta kaikki epävarmuus ei siltikään katoa. ”Isä sanoi, että sota jatkuisi vielä, ja isä oli aina oikeassa. Mutta eivätkö ne voisi odottaa edes hetken, että Hennariikka saisi elämänsä järjestykseen.” Myös epävarmuus tulevaisuudesta voi olla sekä yhteisöllistä että yksilöllistä. Kummassakin tapauksessa epävarmuus aiheutuu siitä, että tulevaisuuden ennustaminen on mahdotonta.

Edellisessä esimerkissä tuli sodan aiheuttaman epävarmuuden lisäksi esiin kaksi muutakin yleistä näkökulmaa: avioliittoon ja omaan itseen liittyvän epävarmuuden näkökulmat. Avioliittoon tai parisuhteeseen liittyvä epävarmuus johtuu usein luottamuspulasta kumppaneiden välillä. Toinen esiin nouseva syy on päähenkilön oma kyvyttömyys päättää, rakastaako kumppaniaan ja haluaako jatkaa suhdetta. Henkilöstä itsestään lähtöisin oleva epävarmuus ilmenee juuri päätöksenteon vaikeuksina sekä omien ajatusten ja käytöksen epäilyinä. Tähän liittyy myös henkilön oman aseman

(perheessä, parisuhteessa, työyhteisössä tms.) epäily. Henkilö ei luota itseensä ja taitoihinsa tai vastaavasti läheisiinsä, joten hän epäilee saavuttamansa aseman pysyvyyttä ja totuudellisuutta.

Epävarmuutta voi aiheuttaa myös ympäristö, jossa tarinan henkilöiden pitää toimia. Ympäristöllä voidaan tarkoittaa yhteiskunnan normeja, jonkin yhteisön sääntöjä tai tiettyjä ihmisiä. Pääidea on se, että tarinan henkilö ei tiedä tai ymmärrä niitä vaatimuksia, joita häneen kohdistetaan. Hän toimii erilaisissa tilanteissa parhaan kykynsä mukaan, mutta aina hän saa moitetta jostakin. Tästä esimerkkinä voisi olla lapsen ja aikuisen välinen suhde, jossa kommunikaatio ei toimi kyllin selvästi. Lapsi luulee toimivansa vanhempiensa ohjeiden mukaan, mutta huomaakin saavansa tästä rangaistuksen. Lapsi ei ymmärrä miksi. Tällainen tilanne löytyy mm. novellista, jossa pikkupoika seuraa äitinsä ohjeita ja toteuttaa eläinrakkauttaan viettämällä kaiken aikansa hevostalleilla. Samalla hän tulee pinnanneeksi koulusta, mutta koska häntä ei ole tästä kielletty, ei hän pidä tekoaan vääränä. Äiti saa pinnauksen selville ja rankaisee poikaa. Pahinta pojalle on kuitenkin se, että äiti ottaa jonkun vieraan ihmisen kantelun vastaan, vaikka on monesti kieltänyt lapsia kantelemasta.

Tyytymättömyyden motiivista ei jostain syystä löydy juurikaan toisistaan poikkeavia näkökulmia. Tarinoiden henkilöt ovat tyytymättömiä joko itseensä tai elämäänsä. Tyytymättömyyden syyt ovat pitkälti samoja kuin itseensä ja elämäänsä pettyneillä. Tyytymättömyys eroaa pettymyksestä siinä, että tyytymättömyys ei johdu odotusten täyttymättä jäämisestä. Se on pikemminkin pikkuhiljaa mieleen hiipivä ajatus siitä, että jokin ei ole kohdallaan eikä niinkään jossakin tilanteessa epäonnistumisen laukaisema tunnetila kuten pettymys. Tästä hyvä esimerkki on novellissa, jossa nainen alkaa vasta kuolleen puolisonsa kotiinpaluun jälkeen ymmärtää, mikä hänen elämässään on vikana.

Jo kauan oli muutos keheytnyt minussa. Aika ajoin tunsin halua kuolla. Se oli tuskaa ja epätietoisuutta. Halusin kuolla, koska en löytänyt vastauksia kysymyksiini. Pienistä kivistä kasvoivat suuret vuoret, joihin kompastelin. Ajattelin, että olin syntynyt etsijäksi, mutten löytäjäksi. Jossakin täytyisi olla ajatus, joka hedelmöittäisi minun ajatukseni, niin että voisin tehdä synteessin. (2/78.)

Kuudenneksi eniten aineiston novelleista löytyy **katkeruuden** tunnetta käsitteleviä tarinoita. Tämä tunne esiintyy 40 novellissa. Katkeruus kohdistuu aineistossa toisiin ihmisiin, olosuhteisiin ja yhteiskuntaan. Tätä tunnetta käsittelevissä novelleissa kuvataan sen aiheuttajia sekä sitä, miten katkeruus vaikeuttaa elämää sulkemalla muut tunteet henkilön tavoittamattomiin. Katkeruudesta on mahdollista myös parantua, kunhan henkilö itse ymmärtää, että tunteesta on luovuttava, jotta elämä jatkuisi.

Toisiin ihmisiin kohdistuva katkeruus ilmenee novelleissa kahtena eri näkökulmana. Ensimmäinen tällainen katkeruuden aiheuttaja on parisuhteessa tapahtuva pettäminen. Kun kumppani löytää uuden rakkauden, jää toinen osapuoli usein yllätyksekseen yksin ja alkaa elätellä mielessään katkeruutta siitä, että kumppani on pilannut hänen elämänsä. Tämäntyypillisestä katkeruudesta päästään tarinoissa eroon yleisimmin uuden rakkauden avulla. Toinen katkeruuden aiheuttaja on petos ystävyysuhteessa. Petos voi liittyä miltei mihin tahansa, mutta tavallisin on tilanne, jossa toinen ystävyksistä tavoittelee omaa etuaan esimerkiksi rahan tai ystävän kumppanin suhteen. Naisten välisen ystävyysuhteen katkaisee aineiston novelleissa usein se, että toinen vie toiselta miehen. Tällöin yksin jäänyt menettää sekä ystävän että parisuhteen. Katkeruus tästä saattaa säilyä läpi koko petetyn elämän.

Erilainen näkökulma katkeruuteen on vammautumisen aiheuttama itseinho. Tässä tapauksessa tunne johtuu vallitsevista olosuhteista, jotka saattavat ilman vammautumisen näkökulmaakin aiheuttaa katkeruutta. Vammautumisen takia katkeruutta tuntevat henkilöt ovat tarinoissa joutu-

neet erilaisiin onnettomuuksiin ja menettäneet yleensä jonkin raajan. Tämän takia he tuntevat olevansa niin rujoja ja hyödyttömiä, että heidän olisi parempi jopa kuolla. He käyttävät vajavaisuuttaan tekosyynä eristäytymiselle ja apatiaan vajoamiselle. He torjuvat kaiken avun, kunnes jokin sattumalta heidän kohdalleen osuva tilanne herättää heidät huomaamaan, että elämä voi jatkua. Tällaisesta on kyse esimerkiksi novellissa, jossa sodassa jalkansa menettänyt Erkki kokee syyllisyyttä siitä, ettei kuollut ja toisaalta katkeruutta siitä, että on jäänyt henkiin kykenemättömänä enää mihinkään. Erkki saa mahdollisuuden todistaa olevansa vielä kelvollinen mies, kun hän pelastaa pikkupojan hukkumiselta. Tämän sattuman oikun ansiosta Erkki saa takaisin elämänhalunsa.

Katkeruus tuntuu kyynelten mukana valuvan pois hänestä. Jumalani, en ole aivan hyödytön. Koska pystyin äsken pelastamaan Kaukon, pystyn kai muuhunkin. Lapsetkin, nuo tavallisesti niin meluisat, olivat nyt aivan hiljaa, säikähtyneitä he olivat, mutta kuitenkin tuntui, että he aavistivat tapahtuneen muutakin kuin Kaukon pelastumisen. Sitä he eivät varmaankaan aavistaneet, että Kauko myös oli ollut pelastaja, hän oli pelastanut erään ihmisen elämänhalun ja uskon itseensä. (20/50.)

Toisenlaisia katkeruutta aiheuttavia olosuhteita ovat aineistossa mm. rauhattomuus, isättömyys, työttömyys, alkoholisoituminen, syrjäytyminen sekä väkivallan tai hyväksikäytön kohteeksi joutuminen. Näitä olosuhteita vastaan tarinoiden henkilöt harvoin yrittävät taistella – katkeruus pohjautuukin lähinnä siihen tunteeseen, että apua ei ole tarjolla.

Syyllisyyden motiivia on käsitelty 30 novellissa. Syyllisyys ilmenee tarinoissa henkilöitä kalvavana pahan olon tunteena, joka aiheutuu tavallisimmin jostakin henkilön omasta teosta ja sen seurauksista. Syyllisyys voi novelleissa toimia rangaistuksena pahasta teosta. Se voi yhtä lailla jäädä vain henkilöä alitajunnassa vaivaavaksi tunteeksi, jolloin pahat teot voivat jatkua tai uusiutua. Parannukseen syyllisyyden tunne johtaa silloin, kun sen rangaistuksenomaisuus kasvaa kyllin voimakkaaksi. Tällöin tarinoiden henki-

löillä näyttäisi olevan kolme mahdollisuutta: Ensimmäinen vaihtoehto on parannuksen tekeminen henkilön omassa mielessä. Tällöin parannuksen teko ei tule yleisesti ilmi, eikä siten myöskään paha teko, johon henkilö on syyllistynyt. Toinen vaihtoehto on itsensä ilmiantaminen ja syyllisyytensä myöntäminen, jolloin henkilöllä on mahdollisuus anteeksiantoon. Viimeinen vaihtoehto on itsemurhaan ajautuminen. Tässä tapauksessa syyllisyys on niin raskas taakka, että sitä ei jakseta kantaa. Edes usko mahdolliseen anteeksiantoon ei helpota. Joissain tapauksissa syyllisyys ei kuitenkaan aiheudu mistään tietoisesta teosta. Tällaisissa tarinoissa henkilöt saattavat tuntea tarkemmin määrittelemätöntä syyllisyyttä tietämättä edes itse miksi. Taustalla saattaa vaikuttaa epävarmuuden tunne oman itsen ja ympäristön vaatimusten suhteesta.

Syyllisyyttä aiheuttavia tekoja ovat useimmiten jonkinasteinen petos ja rikos, joiden kautta on yritetty hankkia lisää materiaalista hyvää tai ansio- tonta arvon nousua. Kun tavoite on saavutettu, tyydytyksen sijasta seurauksena onkin syyllisyys ja pelko kiinnijäämisestä sekä kaiken menettämisestä. Yksi hyvin yleinen syyllisyyden aiheuttaja on yhteisön silmissä tuomittavan teon tekeminen. Tämä koskee lähinnä yksinäisiä äitejä, jotka tuomitaan isättömän lapsen maailmaan saattamisesta. Tuomittuja tekoja ovat myös toisen tahallinen loukkaaminen, kiusaaminen ja mielen pahoittaminen. Tällöin itse teko ei niinkään saa aikaan syyllisyyden tunnetta vaan se aiheutuu ympäröivän yhteisön paheksunnasta.

Kolmas aineistosta löytyvä syyllisyyden aiheuttaja on tunne siitä, että on ollut huono vanhempi. Tällaista syyllisyyttä ilmenee lähinnä miehillä, jotka ovat olleet syystä tai toisesta poissa lastensa elämästä joko fyysisesti tai psyykkisesti. Vieraantuminen omasta lapsesta omien toimien takia muuttuu sitä ahdistavammaksi, mitä vanhemmaksi äiti tai isä tulee. Pahinta on, jos anteeksipyynnön ja sovituksen mahdollisuus on esimerkiksi lapsen kuoleman takia jo menetetty. Tällainen tilanne on novellissa, jossa alkoholisoitunut mies pohdiskelee suhdettaan itsemurhan tehneeseen poikaansa. Isä tun-

tee syyllisyyttä, johon hän etsii helpotusta alkoholista. Kun mies sitten tapaa naisen, joka tekee hänestä hetkeksi onnellisen, päättää hän hyvittää tekonsa pojalleen ja ampuu itsensä. Seuraavassa mies puhelee poikansa valokuvalle:

– Minä tiedän, että tämä tulee hiukan liian myöhään, mutta en minä oikein osannut puhua sinulle silloin kun vielä elit. Minä tunsin olevani liian heikko puhumaan sinulle. Minä luulin, että sinä olit vahva, paljon vahvempi kuin minä. Nyt tiedän kuinka väärässä olin ja kuinka pahasti itseäni huijasin. - - En osannut oikein ottaa sinua kylliksi huomioon silloin kun vielä elit, en oikein tajunnut että minulla oli poika ennen kuin laskin sinut tänne maan pöön. (31/98)

Seuraavaksi suosituimmat motiivit tunteiden teemassa ovat **viha** ja **suru**. Vihaa on käsitelty 28 novellissa ja surua 25 novellissa. Nämä tunteet liittyvät usein toisiinsa sellaisissa tarinoissa, joissa joku henkilöistä patoaa surun sisäänsä ja aikaa myöten tämä käsittelemättä jäänyt tunne muuttuu vihaksi. Vihan tunne kohdistuu aineistossa yleensä ihmiseen, joka on aiheuttanut päähenkilölle niin suurta murhetta (esimerkiksi aiheuttanut jonkun läheisen kuoleman), ettei tämä pysty sitä käsittelemään. Henkilöiden on helpompi keskittyä vihaamaan menetyksen aiheuttajaa tai siihen muuten liittyvää ihmistä tai asiaa kuin sopeutua tilanteeseen. Vihaa käsittelevissä novelleissa kuvataan tavallisesti tunteen tuhoavaa vaikutusta ja siitä selviytymistä.

Surua tarinoissa taas aiheuttaa yleisimmin jonkun läheisen ihmisen menetys. Suru saattaa tällaisissa tarinoissa kohdistua joko suoraan menetetyn ihmisen ikävään tai sitten yleisemmin elämän haurauden ymmärtämiseen. Jälkimmäisen kaltainen tilanne on novellissa 38/88, jossa nainen pohtii yöllä rakastettunsa vierellä maailman menoa. Hän muistelee lapsuuttaan, ajattelee vieressään nukkuvaa miestä ja aiempia rakkaussuhteitaan sekä pohtii maailman ongelmia kuten nälänhätää ja sodissa kuolevia siviileitä. Kaikki tämä saa naisen huomaamaan, miten helppoa menettäminen on ja miten kaikki hyvät asiat loppuvat aikanaan. Hän suree sitä, ettei ole riittävän vahva tehdäkseen hyvistä asioista kestäviä ja parantaakseen maailmaa.

Epätoivo ja **välinpitämättömyys** ovat seuraavaksi eniten kiinnostaneet tunteet. Niistä on kirjoitettu lähes yhtä monessa novellissa: epätoivosta 23:ssa ja välinpitämättömyydestä 24 novellissa. Jälkimmäinen tunne on aineiston kannalta yksi niistä harvoista, joka ei tavallisesti esiinny tarinan päähenkilöllä. Tarinoissa kuvataan pikemminkin jonkun tahon välinpitämättömyyden seurauksia päähenkilön elämässä. Päähenkilö voi kärsiä esimerkiksi puolisonsa, aikuisten lastensa tai vanhempiensa välinpitämättömyydestä itseään kohtaan. Tunnetta voidaan kuvata myös yhteisöllisemmästä näkökulmasta, jolloin päähenkilöä ympäröivien ihmisten – naapurien, viranomaisten, ammattiauttajien tms. – välinpitämättömyys koituu jonkun kohtaloksi. Joissakin tarinoissa päähenkilö syyttää yhteiskuntaa välinpitämättömyydestä tärkeiden asioiden, esimerkiksi luonnonsuojelun, hoitamisessa. Tällaisissa novelleissa päähenkilö usein kokee tarvetta puuttua asiaan omin voimin.

Välinpitämättömyys voi ajaa päähenkilön myös epätoivoon, ellei löydy mitään keinoa muuttaa asiaa. Yleisimmin epätoivo aiheutuukin niistä elämän olosuhteista, joissa tarinan päähenkilö joutuu kamppailemaan. Kyse on aina selviytymiskamppailusta, sillä vallitseviin olosuhteisiin liittyy usein väkivaltaa, huumeita, rikollisuutta, köyhyyttä ja avuttomuutta – kuoleman uhkaa. Seuraavassa novellissa epätoivoa aiheuttaa opiskelijatyön omasta mielestään sietämätön elämäntilanne. Hän opiskelee, myy kukkia ja yrittää elää kuten muutkin tavalliset ihmiset. Sisimmässään hän kuitenkin tietää, ettei kaikki ole yhtä hyvin kuin ulkokuori antaa ymmärtää: hän vihaa työtään, opiskelut eivät suju eikä hän tiedä, miten saisi tilanteen muuttumaan. Tilanne on jatkunut jo niin pitkään, että tyttö alkaa olla murtumispisteessä.

Voi äiti, tietäisit kuinka lapsesi on onneton! Tulisit hakemaan minut pois! Miten olen joutunut tähän kierteeseen? Miksi se ei selviä? – Ihmiset, joita tunnen, ihailevat minua. Olen kuulemma eteenpäinpyrkivä nuori. Olenhan 'sisukkaasti kouluttanut itseäni työn ohella'. Siltä se näyttää. Vain joku tietää, etten kestä enää kauaa. (3/68.)

Ylpeyden motiivi löytyy kaikkiaan 20 novellista. Ylpeys on tarinoissa yleensä myönteinen tunne, jonka saavuttamiseksi ihmiset ovat tehneet paljon työtä. Nämä ihmiset tunnistavat oman työnsä tai itsensä arvon, eivätkä peittele sitä. Toki ylpeydestä esiintyy myös kielteisempää muotoa, jolloin joku tarinan henkilöistä on liian ylpeä jostakin ja käyttäytyy tämän takia alentuvasti muita kohtaan. Tarinoissa kuvataan yleensä ylpeyden saavuttamista, sen vaikutuksia (sekä myönteisiä että kielteisiä) henkilöiden elämään ja sitä, mitä tapahtuu, kun joku kyseenalaistaa tämän tunteen oikeutuksen. Ylpeyden aiheita novelleissa ovat mm. hyvin eletty elämä, tietyn aseman saavuttaminen (joko ammatillisen, sosiaalisen tai yhteiskunnallisen luokan paraneminen), omat luonteenpiirteet (esimerkiksi rehellisyys, työteliäisyys, sisukkuus sekä uskollisuus) ja kunnia. Yksi ylpeyden laji on ammattiylpeys, jota käsitellään myös seuraavassa novellissa. Tässä vanha kanttori tuntee ylpeyttä ammatistaan ja kyvyistään kanttorina. Hän ei tahdo myöntää soitotaitonsa jo vähän ruostuneen, joten hän kokee loukkauksena ammattitaitonsa kyseenalaistamisen. Muistojensa innostamana hän vielä saavuttaa entisenlaisen soinnin ja yllättää koko kuulijakuntansa.

Nyt hän tänä sunnuntaina näyttäisi sille Juuso-rovastille, sille Eveliinalle ja koko sille Rantaperkeen epäuskoiselle ja kovakorvaiselle seurakunnalle, kuka ja millainen on kanttoritirehtööri, Kusti Juhanpoika Korpelainen – (11/50.)

Ahneuden ja itsekkyyden tunteet esiintyvät kumpikin 19 novellissa. Ahneus liittyy aineistossa aina joko rahaan tai valtaan, joita joko päähenkilö tai joku muu tarinan henkilöistä tavoittelee yleensä kyseenalaisin keinoin. Niissä novelleissa, joissa ahneutta kuvataan, näkökulma voi olla joko ahneen ihmisen omassa käytöksessä ja hänen ajatuskuluissaan tai sitten hänen uhreikseen joutuneiden ihmisten kohtaloissa. Vallan tavoittelu on yleistä johtavissa asemissa oleville miehille. Heille elämän tärkeimmäksi päämääräksi muodostuu toisten ihmisten hallinta oli kyse sitten yksityiselämästä tai

yrittäjämaailmasta. Vallan tavoittelussa ei kaihdeta toisten ihmisten alistamista tai tuhoamista.

Rahan ahneus ei useinkaan saa niin julmia piirteitä kuin vallan ahneus. Yletöntä rahan tavoittelua kuvataan usein koomisesti, kun tavalliset työläiset asetetaan vastatusten vaikkapa lotto- tai arpajaisvoiton kanssa. Myös mahdollisen perinnön odotus saa ihmiset rikastumisen toivossa tekemään mitä omituisimpia asioita. Ydinajatuksena joka tapauksessa on se, että mikään määrä rahaa ei ole tarpeeksi. Joissakin novelleissa ahneutta tyydytetään joko rikollisin tai ainakin moraalittomin keinoin. Tällaisesta on kyse novellissa, jossa rahaa ahnehditaan kyseenalaisilla keinoilla eli alkoholin myynnillä alkoholisteille. Novellissa on myös hyvä esimerkki työmoraalin puutteesta, joka on hyvinkin tavallinen piirre ahneelle – varsinaisen työn tekeminen rahan saamiseksi on toisarvoinen keino. Tarina kertoo naisista ja miehistä, jotka työskentelevät öljynporauslautalla.

– Mikä tarkoitus tuolla liivillä on? – Ei syty vaatteet kipinöistä eikä mene tuuli läpi. – Saatana sinulta paljon kipinöitä synny. Turhasta sullekin palkka maksetaan -- Taitaa olla patjapussissa päivärahat ja viinanmyyntirahat. – Haista paska, mitään viinaa oo myyny. – Onhan se nähty ja viimesellä hinnalla. (18/98.)

Itsekkyys on myös yksi niistä tunteista, joita voidaan tarinoissa käsitellä joko päähenkilön tai jonkun sivuhenkilön tuntemana. Itsekkyys on tunteena aina kielteinen, sillä se saa ihmisen ajattelemaan joka tilanteessa ensin itseään ja omaa parastaan. Tätä käsittelevissä novelleissa on se erikoisuus, ettei itsekkäille henkilöille juurikaan tarjota parannuksen mahdollisuutta. Jos henkilö joskus joutuukin tilanteeseen, jossa hänen olisi mahdollisuus muuttua, hän yleisimmin hylkää tämän tilaisuuden. Itsekkyyttä tuntevien ihmisten on mahdotonta ymmärtää, miksi heidän pitäisi joustaa tai ajatella muiden parasta, ja näin ollen he eivät myöskään tunnusta tarvetta tapojensa muuttamiseen.

Tätä tunnetta on kuvattu kahdesta eri näkökulmasta. Toinen niistä on itseserakkaus, jossa itsekkyyys kärjistyy tarinan henkilön pitäessä itseään erinomaisena yksilönä ja tätä kautta kaikkietävänä. Tällainen henkilö aiheuttaa ympärillään oleville ihmisille yleensä lähinnä mielipahaa väittämällä aina olevansa oikeassa ja tietävänsä paremmin. Joskus tällaisesta käytöksestä saattaa aiheutua myös suurempia ongelmia, esimerkiksi partnerin alistamista parisuhteessa tai lapsen itsetunnon mitätöimistä vanhemman taholta.

Toinen näkökulmista on tietoinen toisen ihmisen toiveiden tai tarpeiden huomiotta jättäminen oman hyödyn nimissä. Tällä tavalla toimiva ihminen ei välttämättä ole perusluonteeltaan itsekäs, mutta joissakin tilanteissa hän kokee oikeudekseen toimia vain oman etunsa mukaisesti. Tällainen tilanne on esimerkiksi novellissa 30/88, jossa mies on niin kiintynyt lemmikkineen olevaan fenix-lintuun, ettei hän suostu päästämään lintua sen kärsimyksistä tämän lähetessä kuolemaa. Lintu kuolee kuitenkin, mutta ei tapansa mukaan synnykään uudelleen johtuen miehen itsekkyydestä.

Häpeän, jännityksen ja rohkeuden motiivit ovat seuraavaksi suosituimpia tunteiden teemassa. Häpeän tunne esiintyy kaikkiaan 16 novellissa. Tämä tunne on aina seurausta jostakin tarinan henkilön kohdalle osuvasta tapahtumasta tai hänen tekemästään teosta, joka osoittautuu noloksi tai kiusalliseksi. Häpeän tunne syntyy yleensä ympäristön reaktioista tapahtumaan tai tekoon. Tunne voi olla lyhytaikainen tai jatkuva riippuen häpeän syystä ja reaktioiden aiheuttamasta mielipahasta. Esimerkiksi novellissa 29/68 pieni tyttö saa syntymäpäivänään ylleen uuden mekon, josta on todella ylpeä. Ulkona ollessaan hän hädän yllättäessä ei ehdikään vessaan vaan kastelee mekkonsa. Tästä suuttuneena äiti pakottaa lapsen olemaan loppupäivän ulkona märissä alushousuissaan. Pihapiirin muut lapset kiusaavat pikkutyttöä, mikä aiheuttaa tytölle valtavan häpeän tunteen. Tunne on niin voimakas, ettei tyttö enää koskaan suostu pukemaan rakastamaansa mekkoa ylleen,

koska hän pitää vaatetta syypäänä tapahtuneeseen vahinkoon ja siitä aiheutuneeseen kiusaamiseen.

Jännitystä käsitellään 12 novellissa, joissa tunne liittyy kahteen asiaan: jonkin päämäärän saavuttamiseen tai jossakin tehtävässä onnistumiseen. Näkökulmat eroavat toisistaan siinä, että päämäärän saavuttaminen kuvataan pitkäkestoisena prosessina tai matkana, jonka päätepiste on jokin konkreettinen paikka tai abstraktimpi saavutus kuten vastarakkauten herättäminen ihailun kohteessa. Tehtävässä onnistuminen taas kuvataan enemmänkin lyhytkestoisena yhden konkreettisen tehtävän suorittamisena. Tällaisesta käy novelli 28/68 hyvin esimerkiksi. Novelli kertoo työstä, joka jännittää sitä, ehtiikö hän ajoissa kouluun huolimatta liian myöhäisestä heräämisestä ja muista aamun viivytyksistä. Tyttö saapuu koulun pihaan juuri, kun kello kutsuu oppilaita sisään. Tehtävä on onnistuneesti suoritettu.

Rohkeudesta on kirjoitettu yhtä monessa novellissa kuin jännityksestäkin. Rohkeus on yksinomaan myönteinen tunne, jota kuvataan aina jonkin rohkeutta vaativan teon näkökulmasta. Teko voi suuntautua joko tekijään itseensä tai johonkin muuhun tarinan henkilöön. Hyvin yleinen näkökulma on jonkun pelastaminen sellaisesta vaarasta, joka aiheuttaa pelastajallekin vaaratilanteen. Usein tällainen tilanne on kuolemalta, väkivallalta tai muulta rikokselta pelastaminen. Näkökulmana voi olla myös rohkeuden osoittaminen jonkin asian, esimerkiksi rikoksen tai kiusaamistapauksen, selvittämisessä.

Kolmas näkökulma tähän tunteeseen on rohkeus johonkin päämäärään pyrkimisessä. Päämäärä voi olla mm. elämänmuutos – avioero, lapsen hankkiminen, parisuhteen aloittaminen – tai jokin muu tarinan henkilölle tärkeä, mutta saavuttamattomalta tuntuva muutos. Tämyntyyppinen muutos saa aineistossa monenlaisia ilmiäsuja esimerkiksi osallistuminen jonkin yhdistyksen toimintaan, pääseminen mukaan johonkin tapahtumaan, ystävän löytäminen, jonkin asian tunnustaminen tai vaikkapa sairaudesta paraneminen. Ydinajatuksena on se, että vaikka henkilö haluaa saavuttaa päämäärän-

sä, sen tavoittelu tuntuu niin vaikealta ja pelottavalta, että henkilö tarvitsee erityistä rohkeutta uskaltaakseen edetä haaveilua pidemmälle.

Seuraavat tunteiden motiivit ovat toisilleen vastakohtaiset **rikkonainen tunne-elämä** sekä **onni**. Molemmat tunteet esiintyvät alle kymmenessä aineiston novellissa: tunne-elämän kuvaus löytyy yhdeksästä ja onnen kuvaus kuudesta novellista. Rikkonainen tunne-elämä tarkoittaa aineistossa sitä, että tarinan päähenkilön tunne-elämä on sekaisin joko sairauden, vaikean elämäntilanteen tai muun henkilökohtaisen kriisin seurauksena. Tällaisia kriisejä ovat aineiston novelleissa mm. alkoholismi, huonon seurauksen vaikutus, mielen järkkäminen, ympäristön asettamat liian kovat vaatimukset ja vaikeat elämäkokemukset yleensä. Tarinat eivät niinkään kuvaa näitä kriisejä, vaan päähenkilöiden kamppailua omien tunteidensa labyrintissa, josta ulospääsyä tai edes selvää reittiä ei löydy. Henkilö, jonka tunne-elämä on sekaisin ei välttämättä osaa enää tuntea yhtään mitään. Toisaalta hänellä voi olla paljonkin tunteita, joita hän ei osaa eritellä. Osan tunteista henkilö voi kieltää kokonaan tai sitten hänellä ei ole kykyä erottaa tunteita toisistaan. Pääasia kuitenkin on se, että henkilöiden mielen täyttää kaaos, jonka selvittäminen vaatii usein ammattiapua. Kaikkien novellien tarinoissa tilanne ei ratkea lainkaan. Seuraavassa novellissa päähenkilön elämäkokemukset ovat saaneet hänen tunne-elämänsä sekaisin: hän ei osaa antaa tai saada anteeksi, hän menettää välillä kokonaan todellisuudentajunsa ja käretyy itseensä. Tarina on kuvattu päähenkilön ajatusvirran fragmentteina, joista voi lukea hänen pyrkimyksensä ymmärtää maailmaa ja itseään.

Kaikkien palojen kokoaminen ei onnistunut ja palapeli jäi hieman vajaaksi. En antanut asian häiritä sen kummemmin. Puuttuvat palaset ehkä muistuttivat olemassaolostaan ennenpitkää. (5/98.)

Onnen kuvaukset ovat aineistossa hyvin harvinaisia. Onnellinen ihminen voi olla joko tarinan päähenkilö tai joku, jota päähenkilö kadehtii tämän

onnen vuoksi. Onnea kuvataankin aineistossa vain näistä kahdesta näkökulmasta. Tunteelle ei yleensä anneta mitään yhtä tai konkreettista syytä vaan onni syntyy elämän ihanuudesta, siitä että kaikki on kunnossa.

Ne motiivit, joista tunteiden teemassa on vähiten kirjoitettu ovat **uteliaisuus** ja **kateus**. Uteliaisuutta on käsitelty neljässä novellissa. Tarinoissa tunteella on aina sama näkökulma: uteliaat naapurit, jotka tarkkailevat läheistensä elämää ja usein jopa puuttuvat siihen. Uteliaisuus näyttäisi olevan joillekin ihmisille keino saada omaan rutinoituneeseen elämäänsä vaihtelua ja jännitystä. Tunne kuvataan tarinoissa aina vanhemman ikäluokan ominaisuudeksi kuten novellissa, jossa vanhan pariskunnan naapuriin muuttaa nuori, avoliitossa elävä pari. Vanhukset seuraavat nuorten elämää hyvinkin tiiviisti pahaa tarkoittamatta, mutta toisten yksityisyyttä pahasti loukaten. Uteliaisuus saa tässä novellissa kuitenkin enemmän koomisia kuin loukkaavia piirteitä.

Mutta on se kumma jottei musiikkia kuulu. Ne on ton ikäset niin kovia kaiken renkutuksen perään. – Onni on kunnei kuulu. Elvin äänessä oli terävä sävy, hän muisteli edellistä vuokralaista. Se oli soitellut levyjä yömyöhät, mutta ei siitä ollut valittaakaan voinut; musiikki oli soinnut sen verta hiljaisesti, että oli pitänyt painaa korva lattiaan kuullakseen hyvin. – Täytyy ens yönä kuulostella, jos se sillä koneella naputtaa, Elvi jatkoi. – Mää oon niin herkkäuninen, jotta se saattaa häiritä. (8/78.)

Kateuden motiivi löytyy vain yhdestä aineiston novellista. Novellissa 31/68 tunteen näkökulmana on jonkin toisella olevan ominaisuuden kadehtiminen. Novellin päähenkilö on hyvin epävarma itsestään osallistuessaan mielenilmaisuuksiin vallankumouksen aikana. Hän näkee ympärillään ihmisiä, jotka näyttävät olevan varmoja sekä itsestään että kannattamastaan asiasta. Päähenkilö kadehtii tätä voiman ja varmuuden tunnetta.

5.2. Elämäkokemuksiin liittyvät motiivit

Elämäkokemusten teema on ollut toiseksi suorituin muilla paitsi 1980- ja 1990-luvuilla. Näillä vuosikymmenillä elämäkokemukset ovat hävinneet tunteiden ja kriisien teemoille. Edellisestä huolimatta elämäkokemusten teemaa käsittelevien novellien kokonaismäärä nostaa sen kriisien edelle. Elämäkokemuksista on 1950-, 1970- ja 1990-luvuilla kirjoitettu likimain 20 prosentissa aineiston novelleja. 1980-luvulla noin 18 % ja 1960-luvulla noin 15 % novelleista käsittelee tätä teemaa. (liite VI.)

Elämäkokemuksista suosituin on ollut 92 novellissa käsitelty **menetys**. Tätä motiivia on käsitelty aineistossa hyvinkin monesta eri näkökulmasta, joille kaikille on yhteistä se, että tarinoissa kuvataan sitä, miten menetys koetaan ja miten siitä selviydytään. Menetys voi tarinoissa olla odotettu tai yllättävä tapahtuma. Se voi saapua henkilöiden elämään nopeasti tai pikku hiljaa. Menetyksen lopputulos voi olla lopullinen tai uuden mahdollisuuden tarjoava. Keskeistä on kuitenkin se, että menetys itsessään järkyttää tarinoiden henkilöiden elämää ja sisäistä järjestystä niin suuressa määrin, että toipumiseen tarvitaan apua ja aikaa.

Laajin näkökulma tähän motiiviin on läheisten ihmisten menettäminen. Menetys voi olla seurausta kuolemasta, jolloin tapahtuma lopulta on helppoin hyväksyä. Läheisen ihmisen voi menettää myös riidan tai petoksen seurauksena. Tällaisissa tilanteissa menetyksestä toipumista hidastavat usein katkeruus ja viha, jotka aiheuttavat enemmän ongelmia kuin itse menetys. Tämänäyttöiselle menetykselle on kuitenkin ominaista se, että anteeksiannon kautta avautuu usein uusi mahdollisuus.

Vaikeimmin hyväksyttävissä oleva tilanne on aineistossa se, kun läheinen ihminen menetetään jollekin sairaudelle. Tällaisia sairauksia voivat olla mm. mielisairaus ja dementia. Tyypillisesti tällainen tilanne kuvataan tarinassa siten, että päähenkilö joutuu läheltä seuraamaan, kun joko hänen van-

hempansa, lapsensa, puolisonsa tai ystävänsä lipuvat pois sairauden takia. Pahinta tuntuu olevan se, että menetys tapahtuu pikku hiljaa sairauden edessä eikä päähenkilö voi siihen mitenkään vaikuttaa. Tällainen tilanne on esimerkiksi novellissa, jossa tytär on viettämässä dementoituneen äitinsä syntymäpäivää. Äiti on pirteä ja keskustelee mielellään, mutta elää aivan omassa maailmassaan. Hän ei enää tunnista tyttärtään eikä tämän lapsia. Tyttärelle äiti on kuin vieras ihminen – oma äiti on jo menetetty.

Kuuntelin hänen tarinaansa ties monettako kertaa. Pakotin kyyneleet pois, koska en halunnut hänen niitä näkevän. Vaikka hän olikin siinä vierelläni, oli minun silti ikävä häntä – äitiäni. hetken hän oli hiljaa, hymyili lasteni leikeille, kääntyi sitten yllättäen minuun päin ja kysyi: "Minkäslainen lapsuudenkoti Sinulla on ollut?" (29/98.)

Toisenlaisen näkökulman motiivi saa tarinoissa, joissa käsitellään päähenkilön oman identiteetin murtumista jonkin tapahtuman kautta. Tällöin henkilö tuntee menettäneensä osan minuudestaan, eikä oikein osaa koota uutta kuvaa itsestään. Identiteetin menettäminen voi tapahtua monin eri tavoin. Yksi tapa on esimerkiksi vammautuminen, joka muuttaa henkilön elämää rajusti. Vammautunut henkilö saattaa menettää työnsä, ulkonäkönsä, ystävänsä ja mikä tärkeintä uskon itseensä. Identiteetin menettämisen voi aiheuttaa myös uran tai jonkin henkilökohtaisesti tutun ja tärkeän asian katoaminen henkilön elämästä. Tuttu ja tärkeä asia voi olla esimerkiksi koti tai tieto omista juurista. Tarinoissa ei juurikaan keskitytä siihen, mikä menetyksen aiheuttaa vaan siihen, miten oma kuva ja elämä on mahdollista rakentaa uudelleen. Henkilö, joka on omistautunut elämässään vain työlleen, murtuu helposti menettäessään sen. Samoin voi käydä henkilölle, joka on aina uskonut tuntevänsä itsensä, kun hänelle kerrotaan, että hän onkin adoptoitu tai ettei hänen isänsä olekaan se, jota hän on tottunut isänään pitämään. Tällaisissa tilanteissa henkilöt joutuvat etsimään uuden suunnan elämälleen ja tutustumaan uudelleen itseensä ja omiin voimavaroihinsa.

Kolmas näkökulma, josta menetystä on aineistossa käsitelty, liittyy läheisen ihmisen menetykseen, mutta keskittyy ihastuksen tunteen tai parisuhteen menettämiseen. Tarinoissa, joissa päähenkilö menettää ihastuksen tunteensa, kuvataan useimmiten tilannetta, jossa päähenkilö on ihastunut tai rakastunut toiseen henkilöön, jolta ei ainakaan vielä saa vastarakkautta. Ihastuksen kohde ei ehkä edes tiedä toisen tunteista. Päähenkilö saa kuitenkin tietoonsa jonkin sellaisen asian tai tapahtuman, joka tappaa hänen tunteensa ja luottamuksensa. Tällainen asia voi olla esimerkiksi ihastuksen kohteen todellisen luonteen tai huonojen tapojen paljastuminen. Oleellista on se, että päähenkilön itsensä luoma kuva ihastuksen kohteesta osoittautuu valheelliseksi. Näissä tarinoissa kuvataan sitä, miten pettymyksen ja menetyksen tunne voi olla hyvinkin raskas, vaikka menetetty asia on ollut lähinnä haave tai saavuttamaton unelma. Parisuhteen menettäminen kuvataan lähes samaan tapaan. Pahinta ei tässäkään ole varsinaisesti toisen ihmisen menettäminen, vaan epäonnistuminen parisuhteen koossapitämisessä. Tällöin päähenkilö jostain syystä arvostaa parisuhteen instituutiota (olipa se sitten avio- tai avoliitto tai seurustelusuhde) niin paljon, että siitä luopuminen vaikuttaa häneen enemmän kuin varsinaisen kumppanin menetys.

Viimeiset motiivin saamat näkökulmat ovat jonkin tilaisuuden menettäminen ja elämän hallinnan menettäminen. Edellinen tarkoittaa tilannetta, jossa tarinan päähenkilö oman toimintansa tai jonkin sattuman takia menettää ns. elämänsä tilaisuuden. Tilaisuus voi koskea työtä, rahan ansaitsemista, sosiaalisia suhteita tai maineen ja kunnian saavuttamista. Keskeistä tässä näkökulmassa on se, että päähenkilö tietää, ettei milloinkaan saa toista samanlaista tilaisuutta.

Elämän hallinnan menettäminen taas perustuu tilanteeseen, jossa tarinan päähenkilö ei enää saa otetta omasta elämästään. Ulkopuoliset voimat tuntuvat päättävän päähenkilön puolesta, mitä tämän elämässä tapahtuu – eivätkä tapahtumat ole miellyttäviä. Tällaiseen pisteeseen ajautuneita henkilöitä ovat usein alkoholistit, rikolliset, huonoon seuraan eksyneet ja perhe-

väkivallan uhreiksi joutuneet. Yhteistä kaikille on se, että elämä on johdatamassa heitä kohti tuhoa, eikä heillä ole kykyä estää sitä ilman ulkoapäin tulevaa apua. Esimerkiksi seuraavassa novellissa nuori mies menettää ensin työpaikkansa, mistä saa alkunsa loputtoman tuntuinen syöksykierre. Rattottoman miehen äidin kuolema kaikkien muiden ongelmien keskellä on se viimeinen pisara, joka saa miehen luovuttamaan. Onnekkaisesti epäonnistuneen itsemurhayrityksen jälkeen mies viimein löytää apua.

Taas kuului saapuvan junan ääni...lamaannus iski, seuraava juna on se päätti tuo uupunut mieli. Kumpi olisi joku jolle voisi puhua, mutta kun ei ollut niin ketään. - - Kiskojen tärinä ilmoitti junan olevan tulossa, vielä ehtisin pois mutta onhan siellä äitikin...Ääni voimistuu, raajat ei enää tottele käskyä lähteä pois, olen niin nuorikin...juna antaa varoitushuutoja. Maa täräsi, ilmavista tukki silmät ja hetkessä juna oli mennyt. Tero makasi lamautuneena, epäuskoisena, mitä oli tapahtunut? Vähän päätään nostettuaan hän näki vieressä kulkevan toiset raiteet. (28/98.)

Auttamisen motiivia on käsitelty aineistossa kaikkiaan 54 novellissa. Auttaminen voi novelleissa kohdistua joko päähenkilöön tai johonkin toiseen tarinan henkilöön. Jälkimmäisessä tapauksessa päähenkilö toimii yleensä auttajana. Auttaminen voi tarkoittaa hyvinkin konkreettista tekoa tai toisen henkilön ohjaamista oikeaan suuntaan. Joissakin tapauksissa auttaminen tarkoittaa yksinkertaisesti toisen kuuntelemista ja tämän tukemista vaikeassa tilanteessa. Keskeinen ajatus auttamisessa on se, että teko jollakin tavalla helpottaa kohteensa elämäntilannetta tai on muuten hänelle hyväksi. Avun antaminen on aineiston tarinoissa aina taka-ajatuksetonta – sitä tarjotaan tarvitsijalle (halusi tämä sitä tai ei) joko siksi, että auttaja kokee velvollisuudekseen auttaa tai koska hän vain sattuu olemaan oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Joissakin tapauksissa tilanne on sikäli erikoinen, että auttaja tuntee niin suurta velvollisuutta auttamiseen, että hän tekee sen, vaikka tunteekin vastenmielisyyttä avun tarvitsijaa kohtaan. Muutamassa aineiston novellissa avun kohde ei ole toinen ihminen vaan esimerkiksi eläin tai luonto kokonaisuudessaan.

Yksi hyvin usein käytetty näkökulma auttamiseen on vaarasta pelastaminen. Vaara voi olla kuolemaan johtava tai henkilön fyysistä koskemattomuutta uhkaava onnettomuus tai tahallinen teko kuten väkivalta. Se voi olla myös jokin taloudellista tai muuta materiaalista vahinkoa toteutuessaan aiheuttava tapahtuma kuten rikoksen kohteeksi joutuminen. Vaara voi olla laadultaan myös psykologinen kuten itsetuhoiset ajatukset. Tällaisten vaarojen edessä uhriksi joutuva on usein avuton selviytymään yksinään. Hänen onnekseen lähellä on joku, joka estää lopullisen vahingon synnyn. Joissakin tapauksissa auttaja itsekin tulee autetuksi, esimerkiksi todistamalla itselleen oman tarpeellisuutensa. Hyvä esimerkki vaarasta pelastamisesta on novellissa, jossa salapoliisi selvittää vaarallisen rikosliigan toimintaa ja pelastaa samalla näiden sieppaaman naisen.

Noin kymmenen minuutin päästä tulivat poliisit ja selitin heille miten asia oli ja veivät Crossin, Gradyn ja Reddyn syytettynä valkoisesta orjakaupasta sekä huumausaineiden salakuljetuksesta, nuori tyttö, jonka nimi oli Mary Warner, oli yksi heidän uhreistaan jota ei vielä keritty viedä myytäväksi. (12/50.)

Toisenlainen näkökulma motiiviin on yhteiskunnallinen tai yhteisöllinen auttaminen. Tämä tarkoittaa tilanteita, joissa tavalliset ihmiset haluavat toimia parantaakseen jotakin yhteiskunnassa tai omassa erityisessä yhteisössään (työ-, harrastus- tai jokin sosiaalinen yhteisö) ilmenevää epäkohtaa. Tällaisiin päämääriin pyrkivät henkilöt ovat vakuuttuneita siitä, että he todella voivat muuttaa asioita. He eivät pyri saamaan toimistaan etua itselleen vaan toimivat yhteisen hyvän nimissä. Tämän tyyppisiä tilanteita ovat esimerkiksi luonnonsuojelun nimissä tehdyt terroriteot, vaikka niiden seuraukset eivät yleensä vastaakaan tarkoituksia. Muunlaisia yhteisöllisiä auttamistilanteita aineistossa ovat mm. sellaiset, joissa yhteiskunnan tuen pettäessä ympärillä olevat ihmiset päättävät auttaa pulaan joutunutta lähimmäistään esimerkiksi rakentamalla tälle uuden talon palaneen tilalle, hoitamalla tämän lapsia, kun heille ei löydy hoitopaikkaa muualta tai keräämällä rahaa työttömyydestä tai muuten niukkuudesta kärsivälle.

Kolmas auttamisen näkökulma keskittyy tarkastelemaan sitä, miten ammattiauttajat toimivat työssään. Aineistossa esiintyy ammattiauttajina poliiseja, lääkäreitä ja sairaanhoitajia. Valitettavan usein lääkärit kuvataan välinpitämättömiksi ja työtaakkansa uuvuttamiksi. Tämän vuoksi tarinoissa empaattiset ja todella potilaittensa puolesta taistelevat lääkärit nousevat suureen arvoon. Suurin osa ammattiauttajista kokee työnsä tärkeäksi ja palkitsevaksi, mikä näkyy heidän tavassaan työskennellä. Tällaisesta on hyvä esimerkki novellissa 28/98, jossa itsemurhaa yrittänyt mies saa lääkäriseen naisen, joka todella kiinnostuu miehen asioista. Lääkäri hankkii miehelle apua niin tämän mielenterveysongelmiin, työttömyyteen kuin asunnottomuuteenkin.

Viimeinen motiivin näkökulmista on väärinymmärretty auttaminen. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa auttaja ei ymmärrä, millaista apua tarvittaisiin, mutta ryhtyy kyllä toimeen. Tuloksena on usein se, ettei kumpikaan – auttaja ja avun tarvitsija – ymmärrä toisiaan. Tällainen tilanne on esimerkiksi novellissa, jossa vierasmaalainen pariskunta yrittää kysyä neuvoa oikealle tielle pääsemiseksi pikkukylän kaupalla. Vaikka mies esittääkin asiansa suomeksi, eivät paikalliset oikein ota ymmärtääkseen, mitä vierasmaalaiset haluavat.

Ulkomaalainen nainen on edelleen kumartuneena kartan ylle. Hän seuraa sormellaan nimien aakkosluetteloa, kelaa edestakaisin, palaa taas Kirjaimen alkuun ja aloittaa uudelleen. Nainen kääntyy, sanoo jotakin miehelle, tämä tapalee sanoja, on sanomaisillaan jotain, huojauttaa kuin olisi astumassa eteenpäin, mutta jääkin paikalleen. - Keskusta? Missä on Keskusta? hän viimein sanoo. - Noo, se on se entinen maajussien puolue, mikä se nyt olikaan nimeltään ennaikaan, maalaisten liitto tai maatalousväen liitto. (35/88.)

Kolmanneksi suorituin elämäkokemusten motiivi on **pelastuminen**. Tämä motiivi esiintyy 53 aineiston novellissa. Pelastumisen pääajatus on joltakin vahinkoa aiheuttavalta kohtalolta säästyminen. Pelastunut voi tarinoissa olla kuka tahansa henkilö. Pelastaja sen sijaan ei aina ole henkilö, vaan se voi

olla myös jokin tapahtuma tai ajatus. Pelastumisesta kertovat tarinat kuvaavat itse pelastumistapahtumaa sekä sitä, miten se vaikuttaa pelastuneeseen. Pelastaja ei näissä tarinoissa saa kovinkaan suurta osaa. Motiivin suosituin näkökulma on jostakin konkreettisesta vaarasta pelastuminen. Tämä liittyy useissa novelleissa auttamisen motiiviin, sillä monesti vaarasta pelastuminen vaatii ulkopuolista apua. Aineistosta löytyy kuitenkin myös sellaisia novelleja, joissa vaaralta pelastumisen aiheuttaa henkilö itse omalla toiminnallaan tai puhdas sattuma.

Toisenlainen näkökulma motiiviin on omalta itseltä tai omilta ajatuksilta pelastuminen. Tällaisissa tarinoissa päähenkilöä vaivaa joko itsetuhoinen käytös tai jokin sellainen ajatus, joka aiheuttaa hänelle pelkoa ja epävarmuutta. Usein pelastuminen näissä tapauksissa tapahtuu jonkin yksittäisen, päähenkilöä koskevan tapahtuman ansiosta. Myös läheisen ihmisen luoma turvallisuuden tunne voi toimia tässä pelastajana. Keskeistä on kuitenkin se, että pelastunut henkilö kokee saavansa uuden mahdollisuuden jatkaa elämäänsä. Tästä on hyvä esimerkki novellissa, jossa sodassa haavoittuneen miehen päässä pyörii ajatuksia vammautumisen muuttaman elämän turhuudesta. Mies onnistuu saamaan elämänhalunsa takaisin pelastaessaan pienen pojan hukkumasta.

Päästessään sairaalasta tuntui Erkki Laaksiosta elämä aivan arvottomalta. ”Miksi juuri minä jäin henkiin?” Jos hän olisi kaatunut, olisi hänestä tehty ainakin sankarivainaja. Nyt hän sitä vastoin oli raajarikko, rampa, mitääntekemätön haaska kuten hän itseään mietti. (20/50.)

Pelastumista kuvataan myös huonolta kohtelulta välttymisenä. Tällaisissa tilanteissa ei kyse ole fyysisestä vaan henkisestä väkivallasta ja alistamisesta. Tämä on erotettu vaaralta välttymisestä siksi, että psyykkistä väkivaltaa ei usein tunnusteta todella uhriaan vahingoittavaksi. Sitä pidetään enemmänkin juuri huonona kohteluna, joka enintään pahoittaa kohteensa mielen. Novelleissa tällainen asenne on usein juuri psyykkisen väkivallan lähteellä, kiusaajalla. Huonoa kohtelua voi saada osakseen tarinoiden työ-

paikoilla, kodeissa, kouluissa ja harrastuspiireissä. Pelastumiselta vaaditaan yleensä jonkun toisen henkilön väliintuloa, sillä kiusaamisen kohde on usein itse jo alistunut tilanteeseen. Joskus myös liian pitkälle menevä huono kohtelu saa kiusatun itsensä havahtumaan ja muuttamaan elämäntilannettaan sellaiseksi, että pääsee eroon itseään alistavista ja kiusaavista tekijöistä.

Epäonnen motiivi esiintyy 49 novellissa. Epäonni elämäkokemuksena tarkoittaa joutumista ennalta-arvaamattomaan tilanteeseen, josta on seurauksena monenlaisia ikävyyksiä. Nämä ikävyydet eivät uhkaa henkilöiden terveyttä tai henkeä vaan heidän arkipäivänsä sujuvuutta ja jokapäiväisen elämän helppoutta. Epäonniseen tilanteeseen joutuu aineistossa aina tarinan päähenkilö. Tarinoissa kuvataan tilanteen syntymistä ja siitä aiheutuvia harmeja sekä henkilöiden erilaisia reaktioita niitä kohtaan. Tilanteiden laadusta riippuen henkilöiden reaktiotavat ovat hyvinkin erilaisia: toiset suhtautuvat vastoinkäymisiin huvittuneesti, jotkut hermostuvat hetkellisesti ja joillekin epäonni tuo mukanaan pitkään jatkuvan katkeruuden.

Yksi yleisimmin esiintyvistä näkökulmista on jollakin tapaa itse aiheutettu epäonni. Tilanteet syntyvät esimerkiksi siitä, kun henkilö unohtaa jonkin pieneltä tuntuvan asian uppoutuessaan liiaksi omiin ajatuksiinsa. Unohtuksesta saattaakin sitten seurata mitä moninaisempia hankaluukisa kuten novellissa, jossa mies alkaa harjoitella hiihtokilpailuja varten liiankin innokkaasti. Hän unohtaa neuvot liiallisesta alkutreenistä ja pilaa kilpailunsa tarkasta suunnittelusta huolimatta.

Jo hieken asti koikkaloinut Eemi pyöri vielä lähtöpaikalla. Kyllästyneenä seurasi Mannola kun mieluisampaakin katseltavaa oli: Meneskin Eemi vielä vetään pieni pinta, tulee tota luistoo. Varo vaan muuten liikaa alkutreeniä, ettei tuu ylikuntoo. - - Eemelin silmiin valui hiki. Kuolakin valui ja harkintakyky loppui. Vaikka Tauno hävisi kurvista häipyi vähätkin konstit. Latu katosi alta ja hetken leijailun jälkeen kuului rysäys. (26/88.)

Vastakkainen näkökulma on ulkoisten voimien aiheuttama epäonni. Ulkoiset voimat tarkoittavat tarinoissa esimerkiksi luonnonvoimia tai kohtaloa, jotka järjestävät henkilöiden tielle monenlaisia vastoinkäymisiä. Tavallisin tilanne aineistossa on erilaisten luonnonilmiöiden armoille jääminen. Tällaisissa tilanteissa henkilöt voivat joutua mm. merellä myrskyyn, pitkällä kävelyllä rankkasateeseen, automatkalla lumimyräkkään tai heinäntekopäivänä ennätyshelteeseen. Keskeinen idea on se, että henkilöt eivät mitenkään itse voi vaikuttaa tilanteiden syntymiseen eikä heillä ole mahdollisuutta välttää niitä. He voivat joko jäädä odottamaan apua tai keksiä jonkin keinon selvitä tilanteesta. Yleensä tarinoissa ei henkilöille tarjota mitään helppoa ja vaivatonta ratkaisua.

Toinen näkökulma, joka on myös henkilön ulkopuolisten seikkojen aiheuttama, on luokka-asemasta riippuva epäonni. Tässä tapauksessa epäonnen aiheuttajina ovat sekä henkilön sosiaalinen luokka-aste että ihmiset, jotka arvostavat toisia vain tämän ominaisuuden perusteella. Tällaisissa tilanteissa on kyse esimerkiksi siitä, että ilman oikean puolueen jäsenkirjaa on mahdotonta tulla valituksi tiettyihin virkoihin tai että alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvia ihmisiä kohdellaan epätasa-arvoisesti mm. oikeuslaitoksessa tai koulussa. Perimmäinen ajatus on ihmisten välisen tasa-arvon puuttuminen ja siitä aiheutuva elämän epäreilisuus, johon henkilön itsensä on mahdotonta vaikuttaa.

Yksi epäonnen näkökulmista on elämässä tapahtuvat vastoinkäymiset. Tällaiset epäonniset tilanteet aiheutuvat kuin kohtalon oikusta vaikeuttamaan henkilöiden elämää juuri, kun he uskovat kaiken olevan kunnossa. Tällaisia tilanteita voivat olla mm. kodin menettäminen tulipalossa, jalan katkeaminen, jatkuva vääränlaisten miesten valitseminen tai arvokkaan tilaisuuden menettäminen. Tilanteita eivät aiheuta henkilöiden oma käytös tai luonnonvoima, vaan jokin yhteiskunnassa tai yhteisössä laajemmin vaikuttava voima, esimerkiksi taloudellinen taantuma tai sodan uhka. Toinen mahdollisuus on, että epäonnelle ei löydy mitään järjellä selitettävää syytä.

Henkilöt saattavat tällöin uskoa esimerkiksi jonkin ylikuonnollisen voiman aiheuttavan heille ongelmia. Useimmiten epäonnen syy jää kuitenkin selvittämättä. Tämän kaltainen epäonni on juuri sellaista, joka monesti aiheuttaa henkilöille katkeruutta.

Seuraavat elämäkokemusten motiivit ovat **epäoikeudenmukaisuus** ja **tuhoutuminen**. Epäoikeudenmukaisuutta on käsitelty aineiston 42 novellissa. Tämän motiivin tilanteet ovat osaksi hyvinkin samantapaisia, kuin luokka-asemasta riippuvan epäonnen tilanteet. Kuvauksen erona on kuitenkin se, että epäoikeudenmukaisuuden kuvauksessa keskitytään tarkastelemaan enemmänkin tilanteeseen johtaneita syitä ja tilanteen vaikutusta henkilön itsetuntoon. Motiivia kuvataan aineiston novelleissa aina tarinan päähenkilön kannalta.

Epäoikeudenmukaisuutta ei käsitellä aineistossa kuin muutamasta näkökulmasta. Ensimmäinen näistä on toisen henkilön suosiminen epäoikeudenmukaisella tavalla. Tähän kuuluu myös edellä mainittu luokka-asemasta johtuva epäoikeudenmukaisuus. Muunlaisia toista suosivia tilanteita voivat olla mm. sukulaisuuden tai ystävyuden perusteella paremman kohtelun tms. antaminen. Myös henkilön ulkoinen olemus ja se, miellyttääkö henkilö tilanteen toista osapuolta vaikuttavat tarinoissa usein siihen, ketä suositaan.

Toisenlainen näkökulma motiiviin on epäoikeudenmukaisen käytöksen uhriksi joutuminen. Tällaisessa tapauksessa kyse on siitä, että tarinan päähenkilö joutuu ilman omaa syytään jonkun toisen ihmisen pilkan, suuttumuksen tai välinpitämättömyyden kohteeksi. Syy epäoikeudenmukaiseen käytökseen on yleensä sen aiheuttajan omassa mielentilassa: hän saattaa olla väsynyt, vihainen, pettynyt, katkera tai vain väärässä paikassa väärään aikaan, minkä purkaa ympärillään oleviin ihmisiin. Keskeistä epäoikeudenmukaisessa kohtelussa kuten myös toisen suosimisessa on se, että tilanne loukkaa uhriksi joutuvaa joskus hyvinkin pahasti. Pelkkä loukkaantuminen ei ole vaarallista, mutta vaikeammaksi tilanteen tekee se, jos loukkaaja

onnistuu vaikuttamaan uhrin itsetuntoon niin, että siitä aiheutuu pitkäaikaista vahinkoa.

Tuhoutumisen motiivi löytyy 35 novellista. Tämän motiivin sisältävät tarinat käsittelevät jonkun henkilön elämän tuhoutumista joko kuoleman tai täydellisen rappion kautta. Henkilö voi olla joko tarinan päähenkilö tai joku, jonka kohtaloa päähenkilö seuraa sivusta. Aineistosta löytyy tuhoutumiselle kaksi erilaista näkökulmaa, jotka molemmat kertovat lähemmin tuhoutumisen syystä tai tavasta. Joissakin tapauksissa henkilö aiheuttaa tuhoutumisensa itse ja on tavallaan ansainnut kohtalonsa. Toisissa tapauksissa tuhoutumisen aiheuttaa jokin henkilön ulkopuolinen voima, jolloin kohtalo ei välttämättä ole ansaittu.

Ensimmäinen näkökulma kertoo elämäntapojen aiheuttamasta tuhoutumisesta. Tällaisissa tapauksissa tarinan henkilö aiheuttaa itse omilla huonoilla valinnoillaan tilanteen, joka johtaa hänen tuhoonsa. Kyseisenlaisia valintoja ovat aineistossa mm. alkoholismiin ja rikollisuuteen sortuminen sekä jatkuva petollisuus tai ilkeys. Näiden valintojen kautta henkilö menettää vähitellen joko terveytensä, itsekunnioituksensa, ystävänsä tai elämihalunsa – pahimmassa tapauksessa kaikki. Seuraavassa novellissa kerrotaan kahdesta alkoholisoituneesta laitapuolen kulkijasta, jotka ovat aikoinaan olleet merimiehiä. He ovat palanneet kotimaahansa Euroopasta ja joutuneet yhä enemmän rappiolle. Viimein toinen heistä kuolee.

– Kato jätkä, sain sanottua viimein. – Kato vitosta Matti, rahaa on...saadaan olutta Loiskeessa. Nouse nyt helvetissä Matti! Retuutin ja puistelin Mattia, mutta hän ei herännyt. Kuolaa valui hänen suustaan kaiken aikaa. Hän oli jo pitkän aikaa ollut vaikeasti herätettävissä – jo Saksassa – ja joskus olin laittanut hänen niskaansa jäitä, saadakseni hänet heräämään, mutta nyt ei ollut jäitä, joten annoin hänen olla. Sitä paitsi tiesin hänen olevan aika lopussa, vuosien alkoholikorvikkeitten käytöstä johtuen. (25/88.)

Muutamissa tapauksissa henkilö tekee itsestään niin vihatun ja halveksitun, että joku toinen päättää tuhota tämän. Tässäkin tapauksessa tuhoutuminen nähdään henkilön itsensä aiheuttamaksi, sillä hän on toiminnallaan aiheut-

tanut kohtalonsa. Keskeinen idea on se, että henkilö on aiheuttanut niin paljon pahaä ympäristössään, että hänen taloudellisten tai sosiaalisten suhteittensa tuhoaminen tai hänen tappamisensa katsotaan ansaituksi rangaistukseksi.

Toinen näkökulma tuhoutumiseen on rakkauden aiheuttama rappio. Tällaisissa tarinoissa kuvataan rakkautta niin voimakkaana tunteena, että se saattaa vääriin kohteeseen osuessaan tuhota joko rakastavan henkilön, rakkauden kohteen tai molemmat. Aineistossa tällainen tuhoutuminen tapahtuu tavanomaisesti tilanteissa, joissa rakkaus on kiellettyä: Aviorikokseen syylistynyt jää kiinni ja menettää sekä rakastettunsa että perheensä ja sitä kautta myös elämänhalunsa. Nainen aloittaa suhteen varattuun mieheen, joka ei suostu jättämään perhettään, mistä seuraa naisen katkeroituminen ja itseensä sulkeutuminen.

Erilainen tilanne on kyseessä silloin, kun rakkautta käytetään välineenä toisen tuhoamiseksi. Näissä tarinoissa on yleensä kyse alistavasta tai väkivaltaisesta aviomiehestä, joka käytöksellään ajaa puolisonsa joko mielen järkkymisen tai itsemurhan partaalle. Rakkaus voi olla tuhoava voima myös siinä tapauksessa, että rakastunut henkilö ei saa vastarakkautta, jolloin hän päättää tuhota ihailunsa kohteen, jotta kukaan muukaan ei tätä saisi. On mahdollista, että rakkaus tuhoaa myös parisuhteen, jonka edellytysten pitäisi olla kaikin puolin kunnossa. Tässä tapauksessa pariskunta kyllä rakastaa toisiaan, mutta samalla repii toisiaan rikki. Näin käy mm. novellissa 31/88, jossa nainen ja mies eivät kestä omien maailmankuviensa muuttumista suhteen myötä.

Väärinkäsitys ja **ilkeys** ovat seuraavaksi suosituimmat elämäkokemukset. Väärinkäsityksen motiivi esiintyy 22:ssa ja ilkeyden motiivi 21 novellissa. Väärinkäsitys tarkoittaa tilannetta, jossa tarinan päähenkilön jokin teko ymmärretään väärin tai hän ymmärtää väärin jonkun muun tekemän teon. Keskeistä on se, että väärinymmärryksestä seuraa odottamattomia asioita

kuten loukkaantumista, huvittuneisuutta ja vakavimmillaan jopa kaaos. Väärinkäsitys ei kuitenkaan ole aineistossa erityisen kielteinen motiivi, sillä tilanteilla on taipumus selvitä ja aiheuttaa lähinnä hilpeyttä – ainakin si-
vustaseuraajien keskuudessa.

Väärinkäsitys saa novelleissa kaksi erilaista näkökulmaa, joista ensimmäinen liittyy kuolemaan. Tällaisissa tarinoissa jotakin henkilö luullaan kuolleeksi, mikä tietysti aiheuttaa surua ja erilaisia toimenpiteitä, kuten avun hankkimista tai hautajaisten järjestelyä. Jossain vaiheessa tarinaa kuitenkin selviää, että kuollut onkin elossa. Tämä henkilö on saattanut vain nukkua tai olla poissa kotoaan pidemmän aikaa. Esimerkiksi novellissa 5/78 koulun kuvaamataidon opettaja nukahtaa opettajainhuoneen pöydän ääreen sotkien kasvonsa märkään vesivärimaalaukseen. Paikalle saapuu hyvin itsetietoinen miesopettaja, joka luulee naista murhatuksi ja hälyttää paikalle apuvoimia. Tilanteen oikea laita selviää kuitenkin nopeasti, ja kaikilla muilla paitsi kyseisellä miesopettajalla on hauskaa.

Toinen motiivin näkökulmista liittyy tilanteeseen, jossa jotakuta luullaan joko rikolliseksi tai mieleltään sairaaksi. Toisinaan luulot ovat tuulesta temmattuja, mutta joskus niille on antanut aiheita tarinan henkilön omituinen käytös. Tällaisilla väärinkäsityksillä voi olla seurauksena jopa virkavallan asiaan sekaantuminen, mutta yleensä asiasta vain vihjaillaan ja juoruillaan yhteisön sisäisesti. Muutamissa tapauksissa väärinkäsityksen aiheuttaa tahallaan itse epäilty henkilö. Tällainen tilanne on esimerkiksi novellissa 38/98, jossa mies teeskentelee kylähullua eräässä pienessä pitäjässä tehdessään tutkimusta ihmisten asenteista kyseistä ilmiötä kohtaan. Miehen oudot tempaukset muuttuvat lopulta niin pelottaviksi, että kyläläiset alkavat kysellä jo mahdollisuutta saada mies hoitoon. Tässä vaiheessa kaikille paljastetaan asian oikea laita, mikä aiheuttaa pahimmille juoruilijoille kunnan näpättyksen.

Ilkeys voi novelleissa kohdistua joko päähenkilöön tai johonkin hänen läheiseensä. Ilkeä ihminen voi olla kuka tahansa tarinan henkilöistä, samoin

uhri. Ilkeyttä kuvattaessa tarinoissa keskitytään ilkeiden tekojen tapahtumisen ja niiden seurausten hahmottamiseen. Ainoaksi syyksi ilkeydelle annetaan ihmisen julma perusluonne. Ainoa näkökulma, josta motiivia käsitellään on lasten julmaakin julmempi ilkeys toisiaan kohtaan. Ilkeys voi rovelleissa tarkoittaa haukkumista, pilkkaamista, kiusantekoa tai fyysisen koskemattomuuden loukkaamista. Tyypillistä on, että ilkeys ei jää yhteen kertaan vaan se on jatkuvaa. Se saattaa aiheuttaa uhrilleen paljon vahinkoa. Uhri voi menettää uskon itseensä tai itselleen tärkeisiin asioihin. Uhria voidaan syyttää aiheetta toisten tekemistä kolttosista. Uhrista voi tulla pelokas ja syrjäänvetäytyvä, mutta hän saattaa myös ryhtyä epätoivoisiin tekoihin. Ilkeilylle riittää aiheeksi mikä tahansa lapsen toisista erottava piirre esimerkiksi isättömyys, köyhyys, kömpelyys, nuhjuiset vaatteet tai vain vääränlainen olemus. Myös jokin lapselle nolo tapahtuma voi olla lähde, josta kiusaajat ammentavat ilkeytensä.

Etääntyminen ja **anteeksianto** ovat ne elämäkokemukset, joista on kirjoitettu seuraavaksi eniten. Etääntyminen esiintyy 18 novellissa. Motiivissa on kyse siitä, että tarinan päähenkilö kasvaa erilleen jostakin toisesta henkilöstä. Erilleen kasvaminen voi tapahtua nopeasti tai se voi vaatia aikaa vuosikymmeniä. Pääajatus on joka tapauksessa se, että päähenkilöllä on ollut läheinen suhde johonkuhun toiseen ja jostakin syystä suhde muuttuu sellaiseksi, että päähenkilön tunteet muuttuvat. Tarinoissa kuvataan tätä erilleen kasvamista, sen huomaamiseen johtavia tapahtumia ja sitä kaipuuta, jota entisenlaista suhdetta kohtaan tunnetaan. Syy suhteen muuttumiselle voi olla mm. pitkä välimatka, harvat tapaamiset, kyllästyminen, uusien piirteiden paljastuminen joko itsessä tai toisessa tai jokin sellainen tapahtuma, joka saattaa toisen uuteen valoon. Etääntymisen kohde voi olla puoliso, ystävä, oma lapsi tai vanhempi. Esimerkiksi novellissa 16/68 kerrotaan kahdesta naisesta, jotka kouluaikanaan olivat erottamattomat ystävät. Sittemmin yhteydenpito on katkennut ja kun he sattumalta tapaavat, ei heillä

ole paljoakaan sanottavaa toisilleen. Kuitenkin kumpikin muistelee lämmöllä entistä ystävyyttä.

Anteeksiantoa on käsitelty yhteensä 16 novellissa. Sen näkökulmana voi olla joko anteeksi antaminen tai anteeksi saaminen. Tarinan päähenkilö voi olla sekä pyytäjän että antajan roolissa. Motiivi on aineistossa aina myönteinen, sillä anteeksianto nähdään parantavana ja puhdistavana prosessina kummallekin osapuolelle. Anteeksi pyytämiseen johtava teko voi olla mikä tahansa, mikä on loukannut tai aiheuttanut harmia toiselle henkilölle. Se voi olla myös vakavampi kuten esimerkiksi petos tai kuolemaanjohtaneen onnettomuuden aiheuttaminen. Pääasia on se, että teko aiheuttaa tekijässään katumusta ja syyllisyyttä, oli teko sitten tahallinen tai ei. Anteeksipyynnön suorittamiseen voi kulua tarinoissa pitkäkin aika, sillä sitä hidastavat yleensä pyytäjän tuntema häpeä tai yritys unohtaa koko tapahtuma. Anteeksi antamiseen voi myös kulua paljon aikaa, sillä katkeruutta ja vihaa synnyttäneitä tapahtumia on usein vaikea hyväksyä ja unohtaa. Anteeksi antaminen vaatii tekijältään tapahtumien käsittelyä ja hyväksymistä sekä syyttelyn lopettamista. Tarinoissa kuvataan anteeksiannon prosessin kumpaakin näkökulmaa nimenomaan siltä kannalta, miten anteeksianto voi helpottaa ihmisen elämää ja toipumista.

Seuraavat elämäkokemukset ovat **alvistuminen** ja **yllätys**. Alvistumisen motiivia käsitellään 15:ssä ja yllätyksen motiivia 10 novellissa. Alvistuminen liittyy aineistossa yleensä väkivaltaan, hyväksikäyttöön tai muuhun kriisiin. Se voi liittyä myös moniin tunteisiin kuten pelkoon, vihaan ja syyllisyyteen. Muista elämäkokemuksista menetys ja epäoikeudenmukaisuus ovat tiiviissä yhteydessä alvistumiseen. Motiivilla tarkoitetaan tunnetta tai tilannetta, jossa tarinan päähenkilö kokee jotakin sellaista, joka pahuudellaan alistaa hänet toimintakyvyttömäksi. Tarinat kuvaavat tätä tilannetta aina alistujan kannalta – tarinoissa käsitellään hänen pelkoaan ja tuskaansa, mutta myös sitä, mikä estää häntä nousemasta alistajaansa vastaan. Syyt alvistumiselle

ovat aineistossa moninaiset: rakkaudesta moni nainen alistuu huonoon kohteluun, rahasta monet alistuvat onnettomaan avioliittoon tai epämiellyttävään työympäristöön, voimattomuudesta ja pelosta moni alistuu perheväkivallalle. Ilman ulkopuolista apua ei tarinoissa alistamisen kierrettä pystytä katkaisemaan. Useimmissa tarinoissa tilanteeseen ei löydetä lainkaan ratkaisua.

Yllätyksen motiivi voi aineistossa esiintyä sekä kielteisenä että myönteisenä versiona. Kielteinen yllätys on jokin odottamaton tapahtuma, joka tuottaa kokijalleen ylimääräistä harmia ja hankaluuksia. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi ei-toivotun henkilön (kuten rakastajattaren) ilmestyminen päähenkilön kannalta huonoon tilanteeseen. Myönteinen yllätys tarkoittaa päinvastaista tilannetta, jossa päähenkilö saavuttaa odottamatta jotakin elämäänsä helpottavaa tai sitä ilostuttavaa. Tämäntyyppinen tilanne voi olla vaikkapa arpajaisvoitto tai yllätyskutsut. Tarinoissa kuvataan yllätysellistä tilannetta ja sen aiheuttamia reaktioita.

Uskollisuus ja tunnustuksen saaminen ovat elämäkokemuksista seuraavaksi eniten kiinnostaneet motiivit. Uskollisuuden motiivi löytyy vain kahdeksasta novellista. Uskollisuus voisi kuulua myös tunteiden teemaan, mutta koska sitä kuvataan tarinoissa ainoastaan jonkun henkilön osaksi tulevana kokemuksena, se on sijoitettu osaksi elämäkokemusten teemaa. Uskollisuus on tarinoissa enemmän luonteenpiirre tai tietoinen valinta kuin tunne. Uskollisuuden osoittaminen jotakuta tai jotakin kohtaan on merkki kiintymyksestä tai lupauksen pitämisestä. Tarinoissa kerrotaan tavallisesti jostakin epävarmuutta aiheuttavasta tilanteesta, jonka uskollisuutta osoittava henkilö ratkaisee myönteisellä tavalla. Tällainen tilanne voi olla mm. sellainen, jossa kaksi tarinan henkilöä ovat keskenään ystäviä. Toista kuitenkin kiusataan henkilöiden yhteisessä työ- tai kouluyhteisössä. Toiselle taas tarjotaan vapautusta kiusaamisesta, uusia ystäviä tai vaikkapa ylennys-

tä, jos hän jättäisi ystävänsä pulaan. Näin ei kuitenkaan tapahdu ja lopulta kiusaaminenkin loppuu.

Tunnustuksen saamisen motiivi esiintyy kuudessa novellissa. Aineiston novelleissa tunnustuksen saamiselle on kolme erilaista näkökulmaa. Ensimmäinen on yritys saada tunnustusta. Toinen on tunnustuksen saamisen kaipuu ilman sen erityistä tavoittelua ja kolmas konkreettinen tarve saada tunnustusta. Tunnustuksella tarkoitetaan aineistossa hyväksyntää, kehuja ja henkilön toimien tai ominaisuuksien erinomaisuuden tunnustamista. Tunnustuksen saaminen merkitsee tarinoiden henkilöille itsetunnon kohoamisen lisäksi myös yhteisön arvostuksen saavuttamista sekä konkreettisten tavoitteiden, esimerkiksi palkankorotuksen tai ylennyksen, saavuttamista. Tarinat kuvaavat henkilöiden kokemaa arvottomuuden tunnetta ja pyrkimystä löytää oma paikkansa maailmassa. Esimerkiksi novellissa 33/68 vanha kanttori kaipaa menneinä aikoina saamaansa kunnioitusta ja yltyy tämän kaipuun innoittamana vielä soittamaan seurakunnan yllättävällä tavalla. Hän saa kiitosta esityksestään, mikä tyydyttää vanhan miehen mielen.

Elämäkokemusten teeman viimeiset motiivit ovat **kärsimys** ja **oppiminen**, jotka molemmat esiintyvät viidessä aineiston novellissa. Kärsimystä käsittelevissä novelleissa kerrotaan sellaisista tarinoiden henkilöiden osaksi tulevista kokemuksista, jotka aiheuttavat näille fyysistä tai psyykkistä pahoinvointia. Kokemus voi olla esimerkiksi sota, vaikea sairaus tai yksinäisyys. Yhteistä kokemuksille on se, ettei kärsimyksen helpottamiseksi ole juurikaan mitään tehtävissä. Tarinat kuvaavat henkilön kamppailua kärsimyksensä kanssa ja usein myös sitä, miten pitkän ”miksi juuri minä” -vaiheen jälkeen he hyväksyvät kärsimyksen osaksi elämäänsä. Oppimisen motiivilla tarkoitetaan aineistossa omista tai toisen virheistä oppimista. Virheet voivat olla pieniä tai suuria, vakavia tai lieviä, mutta yhteistä niille on se, että ne aiheuttavat virheen tekijälle tai hänelle tärkeille ihmisille sellaista

vahinkoa, ettei samaan haluta enää syyllistyä. Oppimista käytetään aineistossa paremmaksi ihmiseksi kasvamisen välineenä.

5.3. Kriiseihin liittyvät motiivit

Kriisien teema on ollut kolmanneksi suosituin sekä 1950- että 1960-luvuilla. 1970-luvulla se on ollut teemoista suosituin ja kahdella viimeisellä vuosikymmenellä toiseksi suosituin. Kriisejä käsittelevien novellien kokonaismäärä jää kuitenkin hieman tunteita ja elämäkokemuksia vähäisemmäksi. Kriisejä on käsitelty eniten 1970- ja 1990-luvuilla – likimain 22 prosentissa vuosikymmenien novelleista. 1980- ja 1950-luvuilla kriisien prosentiosuus ylittää vielä toiselle kymmenelle, kun edellisen vuoden novelleista noin 16 ja jälkimmäisen vuoden novelleista noin 19 prosenttia käsittelee tätä teemaa. 1960-luvulla kriisit ovat kiinnostaneet vain noin yhdeksässä prosentissa novelleja. (liite VI.)

Ylivoimaisesti suosituin motiivi kriisien teemassa on **kuolema**. Aineistossa se esiintyy kaikkiaan 83 novellissa. Motiivi kertoo tarinoissa konkreettisesti jonkun henkilön kuolemasta ja sen aiheuttamista tunteista sekä kuolevassa henkilössä itsessään että hänen läheisissään. Kuoleman aiheuttajia novelleissa ovat mm. sairaus, vanhuus, lopullinen luovuttaminen, itsemurha, onnettomuus sekä väkivallanteko. Kuolema voi olla odotettu tai yllätyksellinen. Joissakin tapauksissa se on kuolevalle itselleen odotettu, mutta hänen läheisilleen yllätys. Myös päinvastainen tilanne, jossa kuolevalle henkilölle ei ole kerrottu hänen tilansa vakavuutta, vaikka omaiset sen tietävät, on mahdollinen. Motiivin eri näkökulmat liittyvät kuoleman saamaan merkitykseen henkilön koko elämän kannalta sekä niihin seurauksiin, joita kuolemasta aiheutuu jälkeensäjääville.

Näkökulma, joka motiivia käsiteltäessä on yleisin, on jostakin vapauttava kuolema. Se, mistä kuolema vapauttaa vaihtelee hyvinkin paljon eri tarinoissa. Esimerkiksi yksinäisyys, jatkuva kärsimys, huono kohtelu yhteisössä, sairaus, väkivaltainen puoliso ja köyhyys ovat elämänkohtaloita, joissa kuolema katsotaan tervetulleeksi vaihtoehdoksi elämälle. Näistä kohtaloista vapautuva voi olla joko kuoleva henkilö itse tai joku, jonka toisen henkilön kuolema pelastaa. Edellisessä tapauksessa tarinassa käsitellään yleensä kuoleman lähestymistä ja sen aikaansaamaa toivoa kärsimyksen loppumisesta. Jälkimmäisessä tapauksessa tarinassa käsitellään usein joko toteutuvaa toivetta toisen kuolemasta tai tämän äkillisen kuoleman aiheuttamaa vapautumisen tunnetta. Novellissa 19/50 kasvatusisän kuolema vapauttaa pojan ainaisesta pelosta tämän kovia kasvatusmetodeja kohtaan. ”Eivätkä nuo ihmiset ymmärtäneet, että pojalle oli sepän kuolema tullut kuin vapauttava ihme ainaisen pelon vallasta.”

Vaikka kuolema vapauttavana voimana kuvataankin pääsääntöisesti myönteisenä asiana, sitä käsittelevillä tarinoilla ei aina ole onnellista loppua. Tällainen tilanne voi olla mm. sellainen, jossa tarinan henkilö on kauan toivonut jonkun kuolemaa vapautuakseen esimerkiksi alistavasta avioliitosta. Puolison kuolema ei tuokaan mukanaan vapautusta, vaan syyllisyyden, joka voi vaivata henkilöä tämän omaan kuoleman asti.

Kuoleman vapauttavaan voimaan liittyy myös motiivin toinen näkökulma, itsemurha. Tässä näkökulmassa kuolemaa pidetään vapauttajana aivan samoista syistä kuin edellisessäkin näkökulmassa, mutta nyt henkilö päättää tehdä ratkaisunsa itse. Tällaisissa tapauksissa vapautusta etsitään usein myös syyllisyyteen ja pettymykseen. Itsemurha on aina pitkän pohdinnan tulosta. Tällöin henkilö on varmistunut siitä, että kuolema on ainoa ratkaisu hänen ongelmiinsa. Näissä tapauksissa itsemurha myös aina onnistuu toisin kuin silloin, kun itsemurhan yrittäminen on ainoastaan hätähuuto avun saamiseksi. Tätä näkökulmaa käsittelevissä tarinoissa ei useinkaan kerrota siitä, miten itsemurhan tehneen henkilön läheiset tilanteeseen reagoivat, vaan

keskitytään itsemurhan syiden ja toteuttamisen kuvaamiseen. Seuraavassa novellissa kuolema on ainoa asia, joka voi vapauttaa päähenkilön hänen tuntemistaan pettymyksestä ja tuskasta, kun hänen poikansa päättääkin jättää äitinsä ja muuttaa kaupunkiin. Päähenkilö kokee kasvatustyönsä, ja samalla itsensä, epäonnistuneeksi. Myös aiemmin tapahtunut aviomiehen kuolema, josta seurannut suru on jäänyt surematta, nousee esiin yhtenä itsemurhan syynä.

Ajatukset alkoivat polttaa tuskaisasti: ”Muualtako poika kauneutta hakemaan lähtikin! Pakoon poika lähti hänen siirappimaista hellyyttään!” -- Kukaan ei ollut näkemässä kuinka jäntevä, työn kovettama nainen päättään pidellen lähti juoksemaan kohti läheistä lammea. -- Keskellä lampea hän heittäytyi ritisevälle jäälle. (30/50.)

Kuolema voi merkitä aineistossa vapautuksen lisäksi myös menetyksen aiheuttamaa yksin jäämistä. Tässä näkökulmassa kuoleman kuvaus keskittyy menetyksen odottamiseen, jos se on tiedossa tai äkillisen kuoleman kohdalla menetyksen aiheuttamista yksinolosta ja turvallisuuden tunteen katoamisesta selviytymiseen. Näkökulma on hyvin lähellä läheisen ihmisen menetyksen motiivia. Erona on lähinnä se, että kuoleman motiivi kuvaa tässäkin tapauksessa kuolemaa konkreettisena, tarinassa tapahtuvana prosessina. Henkilöiden tunteet ja toiminnot liittyvät läheisesti tähän tapahtumaan, eikä tarina yllä kovinkaan pitkälle kuolemanjälkeiseen aikaan. Keskeisintä tarinoissa ovat läheisten tai läheisimmän ihmisen tunteet ja päätökset joko kuoleman hetkellä tai pian sen jälkeen. Yksin jääminen saattaa merkitä myös juurettomuuden tunnetta sekä konkreettista kodittomuutta. Näkökulman kuvaamista ongelmista selviytymistä ei aineistossa kuvata helpoksi. Tällainen tilanne on esimerkiksi novellissa, jossa päähenkilön aviomies kuolee syövän uuvuttamana heidän hääjuhlassaan ja päähenkilö kokee elämän epäoikeudenmukaisena ja itsensä yksin jääneenä.

Mitä jää jäljelle kun pohja putoaa, Pamela mietti. hän tiesi katkeroituvansa, hän tiesi vihaavansa elämää ja omenapuita ja auringonvaloa tästä lähin. - - Hellästi hän suuteli miestänsä tämän kauniille huulille, ja painoi sitten päänsä tämän rintaa vasten. Siinä hän itki, sillä elämä oli jättänyt hänet yksin. (30/98.)

Motiivia on kuvattu aineistossa myös elämän kohokohdaksi. Tämä näkökulma jakautuu kahteen osaan. Ensinnäkin se voi tarkoittaa tilannetta, jossa tarinan henkilön elämä on niin ankeaa ja vailla iloa, että kuolemaa jopa odotetaan, koska muutakaan ei ole. Tällöin kuolema ei vapauta henkilöä mistään, sillä henkilön elämässä ei ole edes sellaista kriisiä, josta hänet voisi vapauttaa. Elämään kyllästyminen ja lopullinen luovuttaminen ovat näkökulmassa kuolemaan johtavat syyt. Toiseksi kuolema elämän kohokohtana viittaa tilanteeseen, jossa tarinan henkilön elämä on niin tylsää ja tapahtumatonta – vuosikausiksi samaan uomaan juuttunutta, että tarinan kertoja kuvaa henkilön yhtäkkisen kuoleman hänen elämänsä kohokohdaksi. Yleensä tällaiseen kuolemaan liittyy jotakin epätavallista, minkä takia kuolema saa julkisuutta. Tarinoilla on usein ironinen sävy: päähenkilölle tapahtuu kerrankin jotakin mielenkiintoista, ja hän saa huomiota ensimmäisen ja viimeisen kerran.

Sairauden motiivia on käsitelty 42 novellissa. Yksi sairauden näkökulmisista, syömishäiriö, esiintyy vain 1980- ja 1990-luvun novelleissa. Näissä tarinoissa kuvataan päähenkilöiden kamppailua ulkopuolelta tulevien ulkonäkövaatimusten ja terveellisten elämäntapojen välillä. Päähenkilö ei välttämättä koskaan edes myönnä olevansa sairas ja vaikka myöntäisikin, paranemisprosessi kuvataan hyvin vaikeaksi. Aineistossa kukaan syömishäiriöinen ei siihen pysty yksin. Tarinoissa kuvataan sairautta sinänsä, mutta myös paranemisprosessin herättämiä epäonnistumisen ja hämmennyksen tunteita. Syömishäiriöön, aineistossa joko anoreksiaan tai bulimiaan, sairastunut on yleensä nuori nainen, mutta seuraavassa novellissa tarinan päähenkilönä on nuori poika. Novellissa kerrotaan pojan ja hänen perheensä

hämmennyksestä pojan sairastaessa anoreksiaa. Pojan sairastuminen aiheuttaa vanhemmissa ja pojassa itsessäänkin sekä epätietoisuutta että syyllisyyttä. Pikkuhiljaa poika voittaa sairauden, mutta miten, sitä ei kerrota.

Jostain syystä poika vihdoinkin havahtui. Hänen painonsa nousi pikkuhiljaa kohti luonnollisia lukemia, ja hän odotti kovasti kotiinpääsyä. Mitä hän oli kaikella yrittänyt, mihin pyrkinyt, sitä poika ei vielä miettinyt. (11/98.)

Toinen sairaus, joka on saanut erityisen näkökulman aseman aineistossa on dementia. Sitä voidaan käsitellä joko sairastuneen itsensä tai hänen läheistensä kannalta. Tämä näkökulma lähestyy menetyksen motiivia kahdessa mielessä: ensinnäkin se kertoo läheisen ihmisen menettämisestä ja toiseksi oman identiteetin menettämisestä. Edellisessä tapauksessa sairauden motiivin näkökulmasta käsitellään dementian vaikutusta sairastuneen lähiomaisiin – raskasta hoitotyötä, menettämisen tunnetta, vaikeita päätöksiä. Jälkimmäisessä tapauksessa keskitytään kuvaamaan niitä muutoksia, jotka vaikeuttavat henkilön elämää ja sitä pelkoa ja hämmennystä, jota muutokset saavat aikaan.

Eräs näkökulma sairauteen on sitä vastaan taisteleva ja paraneminen. Tällaisissa tarinoissa ei keskitytä niinkään itse sairauteen vaan ajatuksiin ja toimenpiteisiin, joiden avulla sairastunut jaksaa taistella tautiaan vastaan ja voittaa sen. Joissakin tapauksissa voitto tosin jää saavuttamatta, mutta silloinkin annetaan ymmärtää, että taistelu on ollut vaivan arvoista. Keskeinen idea tästä näkökulmasta kertovissa tarinoissa on luja tahto elää. Vastakkainen näkökulma kertoo sairauden avuttomaksi tekevästä ja uhriuttavasta luonteesta. Näiden tarinoiden henkilöt eivät jaksa tai halua taistella, vaan sairaus murtaa heidät. Sairastunut ei saa tarvitsemaansa tukea tai hoitoa, mikä edesauttaa muiden ongelmien syntymistä. Sairautta kuvataan kaiken pahan alkuna, jota kukaan ei pysty vastustamaan.

Petoksen motiivi esiintyy myös 42 novellissa. Se liittyy läheisesti rikoksen motiiviin, sillä useinhan petos on rikos, jolla tavoitellaan joko älyllistä tai materiaalista hyvää laittomin keinoin. Aina petosta ei kuitenkaan lueta rikokseksi, vaikka sillä olisikin tuhoavat seuraukset. Motiivia kuvataan aineistossa joko petoksen tekijän tai hänen uhrinsa näkökannalta. Tarinan päähenkilö voi olla joko petoksen tekijä tai sen uhri, mutta ei milloinkaan sivustaseuraaaja. Pettäjä on aineistossa yleensä uhrin puoliso, sukulainen, ystävä tai tuttava, hyvin harvoin kukaan tuntematon, minkä takia petoksen seurauksilla on konkreettisten ongelmien lisäksi haavoittava vaikutus. Tarinoissa kerrotaan petoksesta, sen syistä ja seurauksista sekä niistä tunteista, joita petos herättää sekä pettäjässä että uhrissa. Pettäjän tunteet ovat usein vahingoniloa, tyydytystä onnistumisesta tai välinpitämättömyyttä, joskus myös raskasta syyllisyyttä. Uhri puolestaan on vihainen, epäuskoinen, pettynyt ja surullinen. Petoksesta ei läheskään aina seuraa konkreettista rangaistusta, mutta kuten syyllisyyden motiivin kohdalla jo tuli ilmi, on syyllisyyden tunne joskus hyvinkin tehokas rangaistus.

Yksi näkökulma motiiviin on rahan tai kunnioituksen hankkiminen. Petoksen avulla rahan hankkiminen on aina rikollista, toisin on kunnioituksen kohdalla. Rahaa tai muuta arvokasta materiaa hankitaan aineistossa mm. kiristämällä ja huijaamalla. Eräs keino tähän on sotkea muita ihmisiä hämääriin liiketoimiin tai myydä heille jotakin olematonta tai epäkelvää. Toinen mahdollinen keino rahan hankkimiseksi on väärentää arvokkaita asiapapereita tai nimikirjoituksia. Kunnioituksen hankkiminen petoksen avulla perustuu aineistossa yleensä valehtelemiseen eli siihen, että omasta itsestä annetaan todellista parempi kuva. Monissa tarinoissa tavoitellaan kumpaa-kin kuten novellissa, jossa erään kaupungin pormestari ottaa aiheettomasti kunnian itselleen avaruusolentojen järjestämästä kaupunkilaisten hampaiden pakkokorjauksesta. Rahaa taas tavoittelee köyhä kaupunkilainen, joka tekeytyy avaruusolioksi ja kiristää pormestarilta rahaa rangaistukseksi tä-

män valheista. Vaikka molemmat petoksen tekijät saavuttavat haluamansa heitä kohtaa myös rangaistus:

Seuraavana päivänä sai Jurnuttaja tuon maksumääräyksen, joka teki hänestä oikeitten lautasten tulosta painajaisunia näkevän hienostotalonomistajan. Tuona päivänä alkoivat myös pormestarin kasvojen poimut terävöityä vihan harjanteiksi. (2/50)

Hieman samantyyppinen on petollisen hyväksikäytön näkökulma. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa tarinan henkilö saa ihmiset ympärillään uskomaan hänen kykyihinsä ja ideoihinsa liiketoiminnan pyörittämisessä. Ihmiset joko sijoittavat rahojaan tai ottavat vastuuta petollisen liikemiehen toimista, mistä tuloksena on tavallisesti taloudellinen katastrofi ja maineen menetys liikemiehen selvitessä rangaistuksesta. Seuraava novelli kertoo perinteisen lama-ajan tarinan yrittäjästä, joka tahallaan jättää velkansa takaajien maksettavaksi. Tässä tarinassa itsekkään yrittäjän uhreina ovat hänen omat ja vaimonsa sukulaiset. Edes petoksen paljastuttua yrittäjä ei tunne huonoa omaatuntoa. Hän ei myöskään saa teostaan rangaistusta, koska on osannut piilottaa omaisuutensa avovaimonsa tyttären nimiin. Tässä novellissa paha ei saa palkkaansa vaan jatkaa toimiaan.

– Kuule, johtajan perkele, minulle soitettiin satojen tuhansien yhteisvastuullisista takauksista. Tunsin langon hädän äänenä. Hän jatkoi: – Etkö siellä Ruotsissakaan oppinut, että veljeä ei jätetä ja minä olen sentään lankosi! Vastasin ennen luurin laskemista: – Veljeä ei jätetä, mutta lanko on pakko jättää! (4/98.)

Seuraava petoksen näkökulma liittyy rakkauteen. Rakkaudessa pettäminen on aineistossa hyvin tavallista. Petollisuus voi rakkaudessa ilmetä monin eri tavoin: Yksi ilmenemismuoto on kumppanin vaihtaminen paremman näköiseen, älykkäämpään tai nuorempaan. Toinen vaihtoehto on hyväuskoisen ja rakastuneen miehen tai naisen viettely hovin tai hyödyn, mutta ei rakkauden vuoksi. Kolmas mahdollisuus on rakkauden teeskentely parisuhteessa. Mikään näistä ei ole rikollista, vaikka kaikki teot satuttavatkin uhriaan ja saat-

tavat jopa tuhota tämän. Rakkauteen liittyvän petoksen ja aviorikoksen välinen ero on tarinoissa se, että petokseen syyllistynvä jättää aina puolisonsa uuden kumppanin takia, kun taas aviorikokseen syyllistynvä jättää rakastajansa tai rakastettunsa puolisonsa takia. Tätä näkökulmaa kuvataan tarinoissa sekä pettäjän että uhrin kannalta. Erikoinen piirre on se, että aina uhri ei edes ymmärrä tulleen petetyksi.

Viimeinen tämän motiivin näkökulmista eroaa edellisistä siinä, että tässä näkökulmassa syyt petokseen ovat yleisesti hyväksytyt, koska petoksen avulla toimitaan korkeamman päämäärän hyväksi. Tällainen päämäärä on petos tieteellisen tutkimuksen nimissä. Aineistossa tämä tarkoittaa sitä, että tutkija esiintyy toisille ihmisille (jopa kokonaiselle yhteisölle) jossakin erityisessä roolissa tutkiakseen ihmisten reaktioita, asenteita ja ajatusmaailmoja. Pohjimmiltaan kyse on kuitenkin siitä, että tutkija teeskentelee olevansa muuta kuin on ja valehtelee päästäkseen tavoitteisiinsa. Huolimatta tieteellisestä päämäärästä ihmiset tuntevat itsensä petetyiksi ja huijatuiksi asetelman selvitessä.

Kolmanneksi suosituin kriisi on aineistossa ollut **väkivalta**, jota käsitellään 39 novellissa. Motiivilla tarkoitetaan joko päähenkilöön kohdistuvaa tai hänen jotakuta muuta tarinan henkilöä kohtaan harjoittamaansa henkistä tai fyysistä väkivaltaisuutta. Henkinen väkivalta on aina jatkuvaa, mutta fyysinen saattaa joissakin harvoissa tapauksissa jäädä vain yhdeksi ainoaksi teoksi. Uhrina on yleensä joko perhe, koston kohde tai joku sattumanvaraisesti valittu tuntematon henkilö. Tarinat kuvaavat väkivallan usein uhrin näkökulmasta, mutta aineistosta löytyy myös sellaisia novelleja, jotka pureutuvat väkivallantekijän tunteisiin ja motiiveihin. Väkivallantekijä on aineistossa lähes aina mies. Motiivin käsittely keskittyy väkivaltaisen teon ja sen aiheuttamien tunteiden ja seurausten kuvaamiseen. Väkivaltaa ei novelleissa ihannoida eikä sille anneta oikeutusta, vaikka joissakin tapauksissa teolle esitetään tarinan yhteisön ymmärtämä syy. Tästä huolimatta vain hy-

vin harvoissa tapauksissa väkivallasta saadaan tarinoissa kuitenkin ran-
gaistusta.

Yksi motiivin näkökulmista on koston ja sen kautta tyydytyksen saavut-
taminen. Tällaisissa tapauksissa väkivaltaa käytetään ongelmien ratkaisun
välineenä. Väkivaltainen ihminen kuvataan tarinoissa ihmiseksi, joka ei
joko osaa tai halua kommunikoida ympäristönsä kanssa ikävien asioiden
sattuessa kohdalle. Tällainen ihminen etsii aina kuvitellun tai oikean syylli-
sen tilanteeseen ja kostaa joko suoraan tälle tai jollekin hänen läheiselleen.
Koston jälkeen tarinan henkilö tuntee tyydytystä siitä, että on saanut on-
gelmansa ratkaistua.

Toinen näkökulman vaihtoehto on tyydytyksen saavuttaminen väkival-
lasta itsestään. Tarinoissa kuvataan henkisesti sairaita ihmisiä, joille väki-
valta on ikään kuin seksin korvike, josta tulee helposti riippuvaiseksi. Jos-
kus nämä näkökulman eri puolet yhdistyvät samassa henkilössä kuten ro-
vellissa, jossa homoseksuaalisuutensa ja nuoriin poikiin ihastumisensa kät-
kemään joutuva luutnantti kokee paineet niin suurina, että hän etsii pahalle
ololleen syyllisen esimiehestään (joka on nainen) ja lopulta räjäyttää tämän
pojan ampumaleirillä. Katumuksen tai syyllisyyden sijaan luutnantti tuntee
vahingoniloa ja tyydytystä onnistumisestaan.

Vittu mitä idiootteja koko tutkijalautakunta. tai oikeastaan todisteet olivat
menneet atomeiksi. Ei mitään tutkittavaa. Ja vielä se psykiatri. Mikä runkka-
ri. Vähän tarvitsi vain mainita painajaisista , niin jo antoi kahden viikon sai-
rasloman. Hän tarkisti vielä lentolipun, Luftwaffen koneella Frankfurtin
kautta Bangkokiin. Vittu tästä tulee hyvä loma. (10/98.)

Toinen motiivin näkökulma keskittyy perheväkivaltaan. Väkivalta ei tässä
tapauksessa ole pelkästään fyysistä vaan myös henkistä – alistamista, itsek-
kyyttä omien nautintojen toteuttamiseen ja välinpitämättömyyttä toisen
hyvinvoinnista. Väkivaltainen puoliso purkaa omaa pahaa oloaan vahi-
ngoittamalla omaa vaimoansa ja jopa lapsiaan. Alistaminen johtaa usein
vaimon itsemääräämisoikeuden katoamiseen, mistä johtuen väkivaltaisesta

suhteesta on vaikea päästä irti. Uhri alkaa monesti syyttää tilanteesta itseään, minkä takia hän antaa puolisolleen aina uuden mahdollisuuden. Seuraavassa novellissa perheväkivalta lähenee jo sadistista kidutusta. Tarinan päähenkilö on vuodepotilaana oleva nainen, jota alkoholistimies pahoinpitelee, raiskaa ja alistaa syytöksillä ja välinpitämättömyydellä sekä jättämällä naisen ilman rahaa ja sitä kautta ruokaa tai lämpöä. Väkivalta vaikuttaa koko perheeseen: poika on aikansa yrittänyt auttaa äitiään, mutta ei jaksakaan enää, vaan pysyttelee poissa kotoa. Päähenkilö alistuu tilanteeseen, koska on menettänyt ihmisarvonsa ja itsekunnioituksensa. Hänen elämänsä leimaa ainainen pelko ja lopun odotus.

Miestä ei kannata rukoilla, siitä ei ole ollut apua. Paetakaan ei voi. Jäljellä on vain alistuminen. Hän tuntee miehen lakalle lemuavan hengityksen niskassaan ja hiljainen nyyhkytys pusertuu ahdistetusta rinnasta. (8/50.)

Viimeinen näkökulma motiiviin on vallan tai vallan tunteen saavuttaminen väkivallan avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että väkivaltaa avuksi käyttäen tarinan henkilö saa ympärillään olevat ihmiset tottelemaan ja pelkäämään itseään. Tällaisella käytöksellä halutaan yleensä saavuttaa valtaa muiden ihmisten yli, jotta omat päätökset voidaan toteuttaa muista välittämättä. Vallan avulla on mahdollisuus hankkia joko lisää valtaa tai materiaalista hyvää. Tämä näkökulma esiintyy sellaisissa aineiston tarinoissa, jotka kertovat rikollisesta toiminnasta. Toiminnan luonne ja pahuuden aste vaihtelevat väkivaltaisista ryöstöistä ja huumorikollisuudesta sotilasdiktaattorien toimintaan.

Seuraava kriisikokemuksiin liittyvä motiivi on **sota**. Se esiintyy kaikkiaan 31 novellissa. Sotaa voidaan kuvata kaukaisena uhkana, tapahtuvana kriisinä tai menneenä katastrofina. Yhteistä kaikille tarinoille, joissa motiivia käsitellään on se, ettei niissä hyväksytä sotaa. Tarinoissa sodasta kärsijöinä voivat olla joko sotilashenkilöt rintamalla tai siviilit. Novelleissa kuvataan

sodan herättämiä pelon ja vihan, mutta myös isänmaallisuuden tunteita. Niissä käsitellään monia sodan arkipäivään ja epäinhimillisyyteen liittyviä ongelmia. Monissa novelleissa sota on muun tarinan taustalla häälyvä uhka, jonka odottaminen ja pelkääminen rajoittavat tavallista elämää ja suunnitelmien tekoa.

Yksi motiivin näkökulmista on oikeudenmukaisuuden ja inhimillisyyden vaatimus. Tätä näkökulmaa käsittelevissä tarinoissa liikutaan aina rintamalla, jossa käy selväksi, että vihollinen ei olekaan ainoa vaara sodassa, vaan omiakin on syytä varoa. Kyseessä on ikään kuin tasa-arvoisen ihmisyyden puolustus tilanteessa, joka saa ihmiset käyttäytymään hirviöiden tavoin. Kunnian menettäminen on lopulta pahinta, mitä sotilaille voi rintamalla tapahtua, ja tätä käyttävät hierarkiassa ylempänä olevat armotta hyväkseen. Tällaisesta on hyvä esimerkki seuraavassa novellissa. Tarina kertoo luutnantista, joka joutuu väärintuomittuna sotarikoksesta vankilaan ja menettää näin sekä uransa että maineensa.

- - ihmisyyden ja rauhallisen tasapainoisuuden linja on paras linja, ryssä on samanlainen ihminen kuin suomalainen tai saksalainen, on hyviä ja pahoja ihmisiä joka kansallisuudessa, kuitenkin omat koirat ovat joskus vihaisempia kuin vieraat. Siksi ihmisyyys, rauha ja vapaus maailmassa säilyköön! (32/50.)

Toinen sotaan liittyvä näkökulma, joka esiintyy usein aineistossa, on sodan jälkeisen arjen kuvaus. Näissä tarinoissa keskitytään käsittelemään sodan aiheuttamien vaurioiden ja menetysten kohtaamista ja niistä toipumista. Sodan jälkeinen arkipäivä kuvataan taloudellisen taantumuksen vuoksi vaikeaksi. Monet tarinoiden henkilöistä ovat menettäneet isänsä, miehensä, veljensä tai poikansa taisteluissa ja tämän surun kohtaaminen hälventää sodan päättymisen aiheuttaman helpotuksen. Keskeistä tarinoissa on uudelleenrakentamisen ajatus sekä yhteiskunnallisella että henkilökohtaisella tasolla. Esimerkiksi evakoille tämä uudelleenrakentamisen idea on hyvinkin konkreettinen: ei kotia, ei omaisuutta, ei työtä, mutta elämän on jatkuttava. Monet tarinoissa rintamalta palanneet miehet joutuvat opettelemaan elä-

määnsä uudelleen painajaisten ja sodan kauhujen vaivaamina. Toiset eivät koskaan enää sopeudu tavalliseen elämään. Sopeutumista voivat vaikeuttaa vielä eriaisteiset vammautumiset, jotka saavat entiset sotilaat tuntemaan itsensä turhiksi ja epäkelvoiksi yksilöiksi.

Viidenneksi suosituimpia motiiveja ovat **rikos**, **aviorikos** ja **kosto**, jotka kaikki esiintyvät 26 novellissa. Rikoksen motiivia käsittelevissä novelleissa tarina kerrotaan aina rikoksen tekijän tai sen selvittäjän kannalta. Suurimmalla osalla rikoksista ei tarinoissa ole varsinaista uhria, sillä rikolliset teot eivät yleensä kohdistu toisiin henkilöihin. Aineistossa rikoksella tavoitellaan rahaa tai muuta materiaalista hyötyä sekä tyydytetään nautinnonhalua. Motiivia käsittelevissä tarinoissa kuvataan itse rikosta, sen syytä ja seurauksia. Novelleissa on hyvin yleistä, että rikoksesta seuraa rangaistus, joka voi virallisen tuomion lisäksi olla voimakas syyllisyys, yhteisön antama opetus tai epäonnistumisen tuottama opetus.

Yksi rikoksen näkökulmista on riippuvuus jostakin huumaavasta aineesta kuten alkoholista, kannabiksesta tai heroiinista. Riippuvaisuus on tarinan henkilöiden kohdalla niin voimakasta, että tarpeen tyydyttämiseksi ja nautinnon saavuttamiseksi ollaan valmiita rikkomaan lakia. Tällainen tilanne on esimerkiksi novellissa, jossa maalaismiehet alkavat keittää pontikkaa sekä myydäkseen sitä että turvataksensa oman kulutuksensa. Rikos kuitenkin lopulta epäonnistuu ja miehet saavat kukin ansionsa mukaan. Varsinainen päätekijä maksaa rikoksesta hengellään. ”Ei ole poliisia, ei, täällä saa juoda tapella varastaa tehdä mitä vain haluaa ja kaikki on luvallista. Aapeli kadotuksen lapsi nauttii jo helvetin riemuista...” (25/50)

Toisentyypinen näkökulma rikokseen on paremman elämän tavoittelu. Tätä näkökulmaa käsittelevissä novelleissa rikokset liittyvät joko rahan tai muun materiaallisen hyvän tavoitteluun siinä toivossa, että niiden avulla elämä helpottuisi tai muuttuisi ylellisemmäksi. Kuten rikosten tekijät yleensä, myös tällaisissa rikoksissa tekijät voivat kuulua mihin tahansa yhteis-

kuntaluokkaan: rikoksen tekotapa vain monimutkaistuu, mitä korkeammin koulutettu ja paremmassa asemassa oleva sen tekijä on. Rikoksen tekijää motivoivat suuret suunnitelmat siitä, miten rikoksen tuloksista voisikaan nauttia. He ovat aivan varmoja siitä, että kiinni he eivät voi jäädä. Novellissa 14/98 materiaalista hyvää tavoitellaan väärän rahan avulla. Tässä tarinassa venäläinen nainen tulee Suomeen valuuttanaan väärennettyjä dollareita, joilla hän aikoo ostaa itselleen paremman elämän edellytyksiä. Nainen jää kuitenkin kiinni ja päätyy takaisin entiseen elämäänsä.

Yksi motiivin näkökulmista on rikos maineen ja kunnian saavuttamisen välineenä. Tätä näkökulmaa ei tavan mukaan kuvatakaan rikoksen tekijän vaan sen selvittäjän perspektiivistä. Tarinan päähenkilö kuvataan rohkeaksi ja velvollisuudentuntoiseksi ihmiseksi, joka toimillaan ratkaisee rikoksen ja saavuttaa teollaan mainetta. Rikoksen ratkaisija voi olla joko poliisi, yksityisetsivä tai aivan tavallinen henkilö. Tarinoiden kerronta keskittyy kuvaamaan sitä, miten rikos saadaan selvitettyä ja millaisiin vaaratilanteisiin rikoksen selvittäjä joutuu. Tässä näkökulmassa, kuten ei koko rikoksen motiivin kohdalla, juurikaan kiinnostuta henkilöiden tunteista. Tämä näkökulma esiintyy esimerkiksi novellissa 12/50, jonka tarina on perinteinen dekkari salapoliiseineen ja pulassa olevine neitoineen.

Aviorikoksen motiivi tarkoittaa avioliitossa tapahtuvaa uskottomuutta. Petoksen motiivista aviorikos eroaa siinä mielessä, että aviorikoksessa uskottomuus on liitossa vain väliaikainen ilmiö eikä se johda eroon. Uskottomuus ilmenee tavallisesti yhtenä ainoana hairahduksena, jonka puoliso antaa uskottomalle anteeksi. Aviorikokseen syyllistyjä voi olla sekä mies että nainen, mutta heidän syynsä uskottomuuteen eroavat jonkin verran. Keskeistä tarinoissa on se, että aviorikos saa alkujärkytyksen jälkeen molemmat puoliset tekemään työtä liittonsa pelastamiseksi. Näin ollen puoliset oppivat tuntemaan sekä itsensä että kumppaninsa paremmin, mistä seurauksena on parisuhteen paraneminen ja vahvistuminen. Motiivia kuvataan tarinoissa yleensä aviorikokseen syyllistyvän henkilön perspektiivistä. Joissakin tapa-

uksissa tarinassa saavat sijaa myös petetyn puolison reaktiot. Tarinat kertovat uskottomuuteen johtavista olosuhteista, uskottomuudesta itsestään sekä sen merkityksestä tekijälle ja tämän puolisolle.

Motiivilla on kaksi erilaista näkökulmaa, joista toinen kuvaa miehen ja toinen naisen uskottomuutta. Miehinen näkökulma aviorikokseen on valta-aseman väärinkäyttö. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa mies käyttää asemaansa hyväkseen sekä pettääkseen vaimoaan että peitelläkseen tekoaan. Mies katu tekoaan, mutta ei paljasta sitä vaimolleen. Heidän liittonsa kuitenkin vahvistuu, koska mies pysyy jatkossa tiukasti kaidalla tiellä. Esimerkki tällaisesta näkökulmasta on novellissa, joka kertoo *Raamatun* kertomuksista tutuista henkilöistä. Tarinassa kerrotaan siitä, miten Jeesus saa alkunsa Marian pettäessä Joosefia Sakariaan kanssa, joka tietysti samalla pettää vaimoaan Elisabetia. Sakariaan on suojeltava mainettaan, joten hän keksii yhdessä pappiystäviensä kanssa syyttää Pyhää Henkeä Marian raskaudesta. Joosef uskoo valheen. Aviorikoksella on siis ainakin tässä novellissa kauaskantoiset ja yllättävätkin seuraukset.

Maria mietti hetken aikaa ja sanoi – ala miettimään mitä tässä tehdään sillä aika käy vähiin. Sillä Joosef kyllä huomaa minun olevan raskaana ja varmasti jättää minut. Pian tämän jälkeen oli minun vuoroni mennä temppeeliin suitsuttamaan. Siellä yksin ollessani mietin miten selvittäisin asian. - - Ulostullessani en puhunut mitään, oli kuin hurmoksessa. Kansa oli ihmeissään ja alkoivat puhumaan – Sakarias on nähnyt näyn eikä pysty puhumaan Hän on mykkä. (8/98.)

Naisellisempi näkökulma aviorikokseen on identiteetin etsintä seksuaalisuuden kautta. Tällaisissa tapauksissa nainen tarvitsee syrjähyppyä joko saadakseen selville omat tunteensa miestään kohtaan tai saadakseen etäisyyttä ahdistavalta tuntuvaan avioliittonsa. Uskottomuuden kautta nainen näkee sekä avioliittonsa hyvät että sen huonot puolet. Samalla hän tutustuu omiin haluihinsa ja omaan vartaloonsa uudella tavalla. Nämä tapahtumat antavat hänelle varmuuden siitä, että avioliiton ongelmiin on löydettävissä ratkaisu. Nainen yleensä paljastaa tekonsa miehelle, joka antaa anteeksi.

Kosto tarkoittaa motiivina jonkin ilkeän tai vahinkoa aiheuttaneen teon takaisin maksamista samalla mitalla. Se eroaa väkivallan motiivin koston näkökulmasta siten, että koston aiheuttava teko on todella tapahtunut, eikä se ole vain epämääräinen tuntemus tai mielikuvituksen tuotos. Myös koston tekotapa on erilainen. Motiivina koston tekotapa vastaa sitä edeltänyttä tekoa ja se on muotoiltu mielikuvitusta hyväksikäyttäen sellaiseksi, että koston tulle asetettu tavoite varmasti saavutetaan eli sen kohde ymmärtää saaneensa maksun omista tekosistaan. Koston keskeisenä ajatuksena onkin opetuksen antaminen eikä vahingoittaminen, vaikka se toki loukkaa kohdettaan ja aiheuttaa tälle mielipahaa. Tarinoissa kuvataan koston syitä ja niiden aiheuttamia tunteita, itse tekoa sekä sen seurauksia, jotka yleensä aiheuttavat mielihyvää teon tekijälle. Kostaja on aina tarinan päähenkilö.

Motiivilla ei ole kuin tämä yksi ainoa näkökulma (samalla mitalla maksaminen). Tästä on esimerkki novellissa, jossa ulosottomies hoitaa virkaansa liiankin innokkaasti ystävänsä suutarimestarin varoja ulos mittaamalla. Hän ei tunne armoa, vaikka ystävä sitä pyytää. Samalla hän kuitenkin vaatii ensiluokkaista palvelua kenkiensä korjaamisessa. Ensin suutarimestari aikoo jättää kengät korjaamatta, mutta keksii pian suloisen koston:

Seuraavana päivänä, sai Toivo Kelo kenkensä, lähtien tyytyväisenä tiehensä. Käveltyään kenkäinsä uusilla pohjilla, toista päivää, huomasi Toivo Kelo, että pohja oli tipahtanut, äsken hieman juostuaan autoon, joka oli lähtemäisillään, hänen toimialuettaan esikaupunkia kohden. (38/50.)

Mielen järkkymisen motiivi esiintyy aineiston 25 novellissa. Se ei ole osa sairauden motiivia, koska mielen järkkyminen ei aina ole sairaus. Myös motiivien kuvaustapa on erilainen. Mielen järkkyminen tarkoittaa tilannetta, jossa tarinan päähenkilö menettää psyykkisen tasapainonsa. Tilanteelle ei aina kerrota syytä, mutta joissakin novelleissa sitä voidaan käsitellä hyvinkin tarkasti. Mielen järkkyminen voi olla joko äkillinen tapahtuma tai hitaasti etenevä prosessi. Se voi olla henkilön ulkopuolelta tahallaan aiheutettu, sairaudesta johtuva tai henkilön omista sisäisistä peloista ja ongel-

mista purkautuva väliaikainen tai pysyvä olotila. Tarinoissa kuvataan sitä, miten mieleltään järkkynyt henkilö kokee itseään ympäröivän maailman, oman itsensä ja tilansa. Joissakin tapauksissa kuvataan myös läheisten ihmisten reaktioita. Muutamissa novelleissa tarina on kerrottu päähenkilön tajunnanvirtana.

Mielen järkkymistä voidaan kuvata sen aiheuttamien tunteiden näkökulmasta, jolloin tarinassa keskitytään kertomaan tilanteen aiheuttamista hämmennyksestä ja pelosta. Tällöin on usein kyse siitä, että tarina kuvailee lähinnä päähenkilön ajatuksia. Toinen päähenkilön perspektiivistä kuvattu näkökulma motiiviin on paraneminen. Tällöin tarinoissa kuvataan päähenkilön pienen pieniä askelia kohti ”normaalin” ihmisen roolia. Mielen järkkyminen saa ihmisen kyseenalaistamaan monia sellaisia asioita, joita terveet ihmiset eivät tule ajatelleeksi. Tästä syystä paluu tavalliseen, terveeseen arkeen ei aina suju ongelmitta. Keskeistä tälle näkökulmalle on ajatus, että kun sairaalle lopulta annetaan lupa olla sairas, hän levon kautta parantuu.

Mielen järkkymistä käsitellään aineistossa myös omaisten näkökulmasta. Tässä tapauksessa kuvataan omaisten tunteita - syyllisyyttä ja pelkoa - sekä reaktioita läheisen ihmisen mielenterveyden romahtaessa. Seuraavassa novellissa läheiset ihmiset eivät halua uskoa kaikkensa perheelleen antavan ihmisen sairastumista, vaan uskottelevat, että tämä ihminen on aina ollut hieman vähäjärkinen ja työ on hänet parantava. Lopullinen mielen järkkyminen kuitenkin saa heidät pelkäämään.

Koko elämänsä ajan hän oli tehnyt työtä. Raskasta työtä. Yötä ja päivää tehnyt ja tehnyt – omiensa eteen. - - Nyt uhkasi kuitenkin vaara... - - Kosketta-va kaameus edellä ja perässä ja yllä ja alla. Uhkaavan lähellä. Pelottavampaa kuin kuolema. Hornanvallat riehuivat. (23/50.)

Mielen järkkymistä voidaan kuvata myös näkökulmista, jotka kertovat syyn psyykkisen tasapainon horjumiseen. Ensimmäinen tällainen on minuuden kadottamisen näkökulma. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa tarinan henkilö ei osaa hahmottaa oman itsensä suhdetta ympäröivään järjestelmään tai

maailmaan yleensä. Tällainen oman kuvansa tai identiteettinsä kadottaminen on tarinoissa pitkä prosessi, joka saa alkunsa erilaisuuden tai eristyneisyyden tunteista. Pikku hiljaa tunteet ottavat päähenkilön yhä enemmän valtaansa. Pahimmassa tapauksessa henkilö kadottaa uskon olemassaolonsa, jolloin hän käpertyy itseensä ja lakkaa huomioimasta ulkomaailmaa.

Toisenlainen näkökulma on yksinäisyyden aiheuttama mielen järkkyminen. Tällaisessa tapauksessa päähenkilö ei eristäydy ympäristöstään omasta tahdostaan, vaan hänet ikään kuin unohdetaan. Tilanteen voi aiheuttaa puolison tai jonkun muun läheisen kuolema, jonka jälkeen päähenkilölle ei jää ketään ystävää joko siksi, että kuollut oli hänen ainoa ystävänsä tai siksi, että ystävät eivät osaa suhtautua menetykseen ja kaikkoavat. Yksinäisyys sulkee päähenkilön normaalin arjen ulkopuolelle, mikä aiheuttaa pelkotilaa, masennusta ja riittävän pitkään jatkuessaan mielenterveydellisiä ongelmia.

Kolmas syy mielenterveyden järkkymiselle ovat yliluonnolliset ja selittämättömät ilmiöt. Tässä näkökulmassa keskeinen asia on päähenkilön usko yliluonnolliseen. Normaalissa elämässä uskosta ei ole haittaa, mutta tarinoissa henkilöt joutuvat tilanteisiin, joissa yliluonnollinen asia alkaa tavalla tai toisella vainota heitä. Tällaisia selittämättömiä asioita ovat aineistossa mm. kuolleen lähiomaisen ilmestyminen takaisin, näkymättömien voimien aikaansaama pelko ja uniin tai valvetilaan tunkeutuvat toisilta näkymättömät enteet tai hahmot. Mielen järkkymisen näissä tapauksissa aiheuttaa ilmiön herättämä kauhu.

Viimeinen näkökulma ja syy psyykkisen tasapainon horjumiselle on joutuminen tuhoavan teon uhriksi. Tällaisella tuhoavalla teolla tarkoitetaan sellaista tekoa, jonka seurauksia tarinan päähenkilö ei voi kestää. Kyse on jonkun tahallaan tai vahingossa aiheuttamasta tilanteesta, jonka seurauksia henkilö ei pysty käsittelemään mielessään. Henkilö luo itselleen suojamuurin teeskentelemällä, ettei tapahtunut ole totta. Tarpeeksi pitkään jatkettuaan samalla tavalla, hän alkaa uskoa tähän itsekin ja siirtyy näin elämään koko-

naan omaan maailmaansa. Aineistossa riittävästi haavoittavia tilanteita ovat petos rakkaudessa, läheisen ihmisen menettäminen, väkivallan uhriksi joutuminen ja pitkään alistettuna oleminen. Tämä näkökulma löytyy esimerkiksi novellista, jossa aviomies yllättävän raivonpuuskan vallassa viiltelee vaimoan paperiveitsellä. Miehen istuessa vankilassa vaimo sulkee maailman ulkopuolelleen ja rajaa elämänsä sänkyynsä, jossa makaa, tuijottaa televisiota ja syö kaivaten miestänsä. Yllättävä tapahtuma on saanut hänet järkyttymään ja masentumaan niin pahoin, ettei hän enää hallitse omaa elämänsä.

Huoneen peräseinää hallitsi vuode, jossa makasi liikkumattomana suunnattoman lihava nainen. Tulollamme ei näyttänyt olevan häneen minkäänlaista vaikutusta. Takkuisen tukan kehystämä pää oli pönkitetty tyynyillä, ja kiiltävien rasvapoimujen seasta tihruavat silmät näyttivät seuraavan ilmeettöminä vuoteen jalkopäässä sijaitsevaa televisiota. - - Ja kummallisinta tässä kaikessa on se, sanoi ystäväni, että tati on alkanut ikävöidä miestänsä. (1/88.)

Seuraava kriiseihin liittyvä motiivi on **moraalittomuus**. Tätä motiivia käsitellään 16 novellissa. Sillä tarkoitetaan yleisen moraalin vastaista toimintaa, joka häiritsee tai josta on haittaa ympäristössään. Moraalittomuus määritellään tarinoissa aina joko kertojan tai jonkun henkilön moraalikäsitteen pohjalta. Motiivin voi tunnistaa selvästi sanallistetusta paheksunnasta, jota kertoja ilmaisee joko epäsuorasti tai suoraan henkilöiden kautta. Moraalittomuutta käsittelevissä tarinoissa kuvataan yleensä moraalittomaksi katsottua tekoa ja sen aiheuttamia reaktioita ympäröivissä ihmisissä. Päähenkilö voi olla joko moraalisääntöjen rikkoja tai niiden rikkomista paheksuva.

Yleisin moraalittomuuden näkökulma on yhteisön sääntöihin sopimaton elämäntapa. Tämä tarkoittaa aineistossa tavallisesti liiallista alkoholin käyttöä, irtosuhteita, pikkurikollisuutta ja piittaamattomuutta yhteisön äänenlausumattomista normeista. Normit perustuvat yleisimmin kristinuskon antamiin elämänohjeisiin. Näkökulma esiintyy esimerkiksi novellissa, joka

kertoo kahden miehen kanssa elävästä alkoholisoituneesta naisesta. Naisen elämää kuvataan väkivaltaiseksi, irstaaksi ja synnilliseksi.

Ehkä raukean kevyt olo, tai muistot jostakin kaukaisesta vaikuttivat sen, että Mari antoi retuuttaa itsensä vähän sivummalle, missä Töppö sai kaipaamansa rauhoituksen - - Siitä Marin oli hyvä kiusoitella Töppöäkin ja nauraa tälle ärsyttävästi. – Töppö...? Sinä olet aika pukki, Mari sanoi ja nauroi päälle hervotonta, kulunutta nauruaan. – Pukki sinä olet niin kuin Juusokin, mutta minä tykkään sinusta. Ylös noustuaan Mari istui alas Töppön viereen ja sanoi tälle: - Hae minulle ryyppy... Ryyppy rakkaudesta, jos se oli sen väärä...? (28/50.)

Toinen näkökulma motiiviin on asenteiden ja sitä myötä käytöksen moraalittomuus. Edellisestä näkökulmasta tämä eroaa siinä, että kyseessä on aina jokin yksittäinen teko, ei koko elämäntapa, jonka moraalisuutta arvioidaan. Asenteet tekojen takana ovat pysyviä, mutta ne eivät välttämättä vaikuta koko henkilön elämään vaan tulevat esiin vain tietyissä tilanteissa. Tällaisia asenteita aineistossa ovat esimerkiksi rasismi, sovinismi, ym. tiettyjä ihmisryhmiä väheksyvät asenteet. Henkilöiden käyttäytyessä asenteidensa mukaisesti jotakuta loukataan aina. Kolmas motiivin näkökulmista on vallan väärinkäyttö. Tällaista moraalittomuutta pidetään aineistossa kaikkein pahetsuttavimpana, koska vallan katsotaan olevan osoitus luotettavuudesta. Se, että valtaa omaava käyttää sitä omiin tarpeisiinsa sortaen vähempiosaisia, on tarinoissa moraalittomuuden huippu.

Sekä **työttömyyden** että **hyväksikäytön** motiiveja käsitellään 15 novellissa. Työttömyys nähdään aineistossa sekä yksityisenä että yhteiskunnallisena ongelmana. Kun motiivia käsitellään yhteiskunnallisena ongelmana, tarinoissa on yleensä mukana valtion päättäjiä syyllistävä elementti. Tilanteeseen vaaditaan ratkaisua, mutta millaista, siitä ei kenelläkään tarinan henkilöllä tunnu olevan tietoa. Yksityisenä ongelmana työttömyys on aineistossa paljon yleisempi. Tarinoissa käsitellään työttömäksi jäämisen aiheuttamia tunteita sekä sen konkreettisia seurauksia. Tunteet vaihtelevat tulevai-

suudenpelosta nykyhetken aiheuttamaan masennukseen ja epävarmuuteen. Konkreettiset seuraukset liittyvät tulojen menettämiseen. Työttömyydestä kärsivä on yleensä tarinan päähenkilö tai hänen puolisonsa.

Motiivilla on kaksi näkökulmaa, joista ensimmäinen on työttömyydestä aiheutuva syrjäytyminen. Tätä näkökulmaa käsittelevissä novelleissa kuvataan sitä, miten työpaikan menettäminen voi johtaa asunnon ja perheen menettämisen kautta alkoholismiin ja lopulta täydelliseen syrjäytymiseen yhteiskunnasta. Tällainen tilanne on esimerkiksi novellissa, jossa päähenkilö ei onnistu kaupunkiin muuttamisesta huolimatta löytämään itselleen vakituista työtä. Hän alkaa juoda ja jää sille tielle.

Eilen hän oli ostanut lähion itsepalvelumyymälästä kassillisen keskioletta ja pätkän halpaa lenkkimakkaraa. Näine eväineen hän oli sitten vetäytynyt vapaaehtoiseen vankeuteen yksiöön. Se oli kaupungin aravavuora-asunto, jonka Juuso Jossavainen oli onnistunut saada pitkän odotuksen jälkeen. Tammikuun vuokra oli vielä maksamatta, koska vuokrat rahat oli ryypätty yhdessä hujauksessa. (1/78.)

Toinen motiivin näkökulma kuvaa työttömäksi jäämistä pitkän uran jälkeen. Tässä tilanteessa tarinan henkilö on työskennellyt useita vuosia, jotkut jopa koko siihenastisen työikänsä, samassa yrityksessä. Henkilö on antanut kaikkensa ollakseen hyvä työntekijä. Hän tuntee ylpeyttä työstään eikä osaa kuvitella elämäänsä ilman sitä. Yhtäkkiä hänelle ilmoitetaan, ettei töitä enää ole. Monissa tapauksissa työttömäksi jäänyt on jo sen ikäinen, että uuden työpaikan löytäminen ei ole helppoa, josko edes mahdollista. Tarinoissa kuvataan tällaisen tilanteen aiheuttamaa pettymystä ja katkeruutta sekä tyhjyyden ja epäonnistumisen tunnetta. Tarinat eivät juurikaan tarjoa ratkaisuja näihin tilanteisiin.

Hyväksikäytön motiivi tarkoittaa toisen ihmisen taitojen, tietojen, omaisuuden tai vartalon käyttämistä omiin tarkoituksiin sopivalla tavalla hyväksi silloin, kun omat vastaavat ominaisuudet eivät riitä tai niitä ei haluta riskerata. Toisten ihmisten hyväksikäyttö petoksen motiivin näkökulmana eroaa tästä motiivista siten, että tässä tapauksessa uhri alistuu tietoisesti siihen,

mitä hänelle tapahtuu. Alistuminen ei ole vapaaehtoista, mutta hyväksikäyttäjällä on omat keinonsa – esimerkiksi rakkaus, pelko, väkivalta – uhata ja kiristää uhriaan. Päähenkilö voi novelleissa olla joko hyväksikäyttäjä tai uhri. Uhri on aina joku hyväksikäyttäjän läheinen. Tarinoissa kuvataan enimmäkseen niitä tunteita ja seurauksia, joita hyväksikäytöstä aiheutuu.

Kriisikokemusten viimeinen motiivi on **kaksinaismoraali**, joka esiintyy yhdeksässä aineiston novellissa. Motiivi tarkoittaa sellaista tilannetta, jossa tarinan henkilö saarnaa toisaalla moraalisen elämäntavan puolesta ja käyttäytyy toisaalla omien oppiensä vastaisesti. Henkilön käyttäytyminen on tiedossa ja sitä paheksutaan, mutta henkilö itse ei milloinkaan myönnä käytöstään. Kaksinaismoraalinen käytös voi tarkoittaa esimerkiksi irtosuhteiden paheksuntaa samalla, kun itse kuitenkin petetään omaa puolisoa. Tarinoissa käsitellään lähinnä kaksinaismoraalin aiheuttamaa pahennusta.

6. NOVELLIT OSANA MAAILMAN-KIRJALLISUUTTA

6.1. Aineiston suhde nykykirjallisuuden aiheisiin

Tutkimusaineiston novelleissa on käsitelty hyvin monipuolisesti erilaisia teemoja. Ne kattavat miltei koko modernin ihmisen elämänalan useilla motiiveillaan. Monia motiiveista on käsitelty novelleissa syvällisestikin useilta erilaisilta näkökannoilta. Toisaalta joitakin teemoja, kuten uskontoa, on kuitenkin käsitelty hyvin yksipuolisesti ja niukasti. Mielenkiintoista on tarkastella sitä, missä määrin maailmankirjallisuudessa esiintyvät novelleille tavalliset aiheet (Valerie Shawn, 1983, mukaan) ja suomalaisen kirjallisuuden eri vuosikymmenillä hahmottuvat temaattiset elementit kohtaavat aineiston teemat. Kiinnostavaa tässä lähtökohdassa ovat nimenomaan ne yhtäläisyydet ja toisaalta taas erot, joita löytyy vertailtaessa aineiston ja maailmankirjallisuuden aiheita toisiinsa.

Kuten aiemmin on jo mainittu, harrastajakirjoittajat kirjoittavat usein itselleen ja ympäristölleen tärkeistä aiheista. Tällaiset aiheet nousevat pitkälti kirjoittajaa ympäröivän ajan ja yhteiskunnan kontekstista. Tätä ajatusta on laajennettu koskemaan myös kirjallisuuden kenttää yleensä. Terry Eagletonin mukaan ne arvoasetelmat, joille kirjallisuus kunakin aikana perustuu, ovat historiallisesti muuttuvia. Nämä arvoasetelmat liittyvät tiiviisti oman aikansa yhteiskunnallisiin ideologioihin. (Eagleton 1997: 28.) Kirjallisuuden maailmankuvan sanotaan syntyvän yhteiskunnallisessa ja aatteellisessa ilmapiirissä. Tähän viittaa käsitys kirjallisuudesta kielellisenä ja sosiaalisena toimintana, joka viittaa sekä traditionaaliseen että yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Näin ollen kirjallisuudella ei ole vain yhtä, vaan monia toisistaan eroavia maailmankuvia (Hosiaisloma 1991: 33, 43). Kirjallisuudentutkimuksessa on todettu, että suomalainen kaunokirjallisuus on aina

1800-luvulta viime vuosikymmeniin asti liittynyt tematiikaltaan paljolti yhteiskunnan hahmottamiseen (Eskola 1991: 58). Ajan ilmapiirin muuttuminen ja esille nouseminen on näkynyt esimerkiksi novellitraditiossa siten, että mitä pidemmälle 1900-lukua on kulunut, sitä enemmän novellin keskuselementiksi on noussut sisältäpäin kuvattu ihminen samalla, kun novellin rakenne on muuttunut yhä dialogisemmaksi ja polyfonisemmaksi (Palmgren 1986: 264). Tämän rinnalla suomalaisessa kirjallisuudessa kansankuvauksen perinne on jatkunut viime vuosikymmeniin saakka (Eskola 1991: 59).

Valerie Shawn mukaan kirjallisuudentutkimuksessa ei ole löydetty mitään syytä sille, että novelli olisi toisia tekstilajeja toistuvampi tai joustamattomampi, vaikka monet kirjailijat palaavatkin kerta toisensa jälkeen samoihin teemoihin ja aiheisiin. Vastakkaisiakin mielipiteitä löytyy: esimerkiksi Jorge Luis Borgesin käsitys on se, ettei inhimillinen mieli pysty käsittelemään kuin rajallisen määrän taruja ja metaforia, joilla on ajaton ja universaali merkitys. Tämä sekä William Morrisin ajatus samojen tarinoiden jatkuvasta uudelleenkirjoittamisesta eivät itsessään kuitenkaan sulje pois yksilöllisyyden mahdollisuutta taiteessa. (Shaw 1983: 19.) Novellille sopivista ominaisuuksista ja konventioista ei ole olemassa mitään kirjallisuuden piirteisiin tai filosofiaan perustuvaa lopullista määrittelyä. Se, että novellin traditiossa onnellinen loppu voi olla yhtä tosi tai surullinen kuin onneton tai että onneton loppu voi olla yhtä sentimentaalinen tai konventio-naalinen kuin onnellinen, on osoitus siitä, että novellin muoto on lähempänä ironiaa kuin koomista tai traagista. (Shaw 1983: 210.)

Hyvin usein maailmankirjallisuuden novelleissa tavoitellaan yhtä paljastuksen tai oivalluksen hetkeä, joka tuo niin tarinan henkilöille kuin lukijallekin esiin sen, mikä tarinan tarkoitus on. Tässä mielessä jokaisen tarinan tulisi vastata itse esittämiinsä kysymyksiin, vaikka sitten monimielisellä, epävarmalla tai inhimillisen käsityskyvyn ylittävällä tavalla. Kyseisenlaisen ymmärryksen hetken ei tarvitse olla syvällinen, mutta monesti se voi joh-

dattaa lukijan omien moraalisten ja eettisten arvojensa äärelle. 1900-luvulla kirjailijat ovat alkaneet korostaa näitä oivalluksen hetkiä erilaisin symbolisin metodein kirkastaakseen oivalluksen merkityksen juonen tason ulkopuolella. On siis mahdollista, että tarinan toiminnan ja analyysien tilalla onkin symboli osoittamassa ymmärryksen hetkeä. Tarinan henkilöiden elämää ei novelleissa yleensä kuvata asteittain, vaan novellit kuvaavat henkilöiden mahdollista kehittymistä tai muuttumista ymmärryksen hetkellä usein äkkinäisellä tai väkivaltaisella tavalla. Tarinat voivat myös jättää päähenkilön kriisistä selviytymisen jälkeen sopeutumaan uuteen tilanteeseen ulkonaisten seikkojen pysyessä näennäisen muuttumattomina. Oleellista on se, että juuri kirjailijan valitsema hetki tarinan henkilön elämästä on merkityksellinen. (Shaw 1983: 193-194.)

Kirjailijan tarkoitus on novelleissa saada jokin ”normaali” näyttämään jollakin tavalla ”erityiseltä”. Novellien aiheiden erot ovat niiden epätavallisuudessa, joskin niin sanotuista tavallisista asioista kirjoittava luottaa yleensä siihen, että hänen uudenlaiset huomionsa tekevät asiasta erityisen. Novellia pidetään sopivana tekstilajina käsittelemään epäsovinnaisuuksia niin suhteissa, asenteissa kuin käytöksessäänkin. Joistakin aiheista löytyy enemmän esimerkkejä kuin toisista, mutta mitään rajaa ei aiheille ole. (Shaw 1983: 206, 223.) Erilaiset rajatilakokemukset ovat eräs tällainen erityisen – mahdollisesti joskus myös epäsovinnaisen – kaiun sisältäviä aiheita, joista novelleissa usein kirjoitetaan. Rajatilakokemuksen kuvaus sopii novelliin hyvin, koska kirjailijan on helppoa johdattaa lukija ainakin mielikuvituksessaan ylittämään erilaisia rajoja tai astumaan ennen kokemattomille alueille. Rajatilakokemukset ovat jollakin tavalla dramaattisia ja ne sisältävät konflikteja, joita lyhyen kerronnan on helppo käyttää hyväkseen. Aiheet voivat olla joko konkreettisia (kuten vieraalla maalla olon kokemus) tai metaforisia vieraantumisen kokemuksia. Keskeistä tällaisissa aiheissa on se, että ne vievät lukijan hänelle tuttujen rajojen ulkopuolelle, josta on kuitenkin mahdollisuus palata takaisin rajan tutulle puolelle (Shaw 1983: 191-193.)

Suomalaisessa kirjallisuudessa on 1900-luvulla siirrytty käsittelemään nykyaikaistumisen edellyttämiä uudenlaisia tapoja elää ja toimia sekä niiden edellyttämiä psyykkisiä prosesseja. Kirjallisuudessa nykyaikainen ihminen alkaa etsiä itselleen uutta identiteettiä ja elämälleen perustaa, kun kehitys on johtanut hänet eroon tutusta ja turvallisesta yhteisöstä. Hän pyrkii ratkaisemaan itse elämänsä kulun maailmassa, jolle olemassaolon epävarmuus on luonteenomaista. Tästä aiheutuu ristiriitoja ja päämäärien vaikeaa saavutettavuutta. Ihminen joutuu vaikeisiin valintatilanteisiin. Näissä elämän käännekohdissa ahdistus on sekä seurausta vapaudesta että mahdollisuus vapauteen. (Karkama 1994: 11, 15-16.) Tässä mielessä rajatilakokemukset ovat suomalaisenkin kirjallisuuden peruselementtejä.

Yksi tutkimusaineistostakin löytyvä rajatilakokemus on vieraantuminen. Se on moderniin yksilöitymiseen kuuluva yleinen piirre – edellytys modernin subjektin synnylle. Vieraantuminen tarkoittaa yleisellä tasolla määrittelemätöntä ristiriitaa historian myötä kehittyneiden toimintatapojen ja merkitysjärjestelmien sekä yksilön omien elämäkokemusten välillä. (Karkama 1994: 21.) Tutkimusaineistosta Karkaman kuvailemaa vieraantumisen kokemusta ei löydy. Lähimmäksi sitä tulee itsenäisenä motiivina esiintyvä etääntyminen elämäkokemusten teemasta. Sen käsittely rajoittuu konkreettiseen toisesta henkilöstä erilleen kasvamiseen. Tässä tapauksessa tarinan henkilöiden välinen kuilu syntyy joko molempien tai toisen kokiessa sellaisia asioita ja kehittyessä sellaiseen suuntaan, että entisenkaltainen yhteisyys on menetetty.

Toisenlainen rajatilakokemus on maaseudun elämäntavan ja luontosuhteen muuttumisen tuottamat haasteet. Tämä tulee tarinoissa eteen, kun henkilöt joutuvat nykyaikaistumisen myötä muuttamaan kaupunkiin ja jättämään entisen turvallisen, mutta kuitenkin jo muuttumassa olevan, kotipaikkansa. Paikasta toiseen siirtymisen pakko aiheuttaa usein syvän kriisikokemuksen totutun identiteetin murtuessa. Kriisikokemusta ei helpota sekään,

että usein tarinoissa myös uusi ympäristö on pettymys, jolloin edessä on joko yritys palata entiseen tai sopeutuminen. (Karkama 1994: 91, 175-177.)

Tutkimusaineistossa tätä aihelmaa lähestytään eri teemoissa eri tavoilla. Itsenäistä motiivin asemaa maaltamuuton ongelma ei ole saavuttanut, koska se ei aineistossa nouse merkittävään asemaan. Tunteiden teemassa esimerkiksi kaipuun, epävarmuuden ja pettymyksen motiivit voivat sivuta tätä aihelmaa. Kriisikokemuksista työttömyyden motiivi sisältää usein näkökulman paikasta toiseen siirtymisestä uusien mahdollisuuksien perässä. Muutoksen teeman uuden alun motiivi kertoo usein onnistuneesta sopeutumisprosessista kyseisenlaisessa tilanteessa. Ympäristöteeman yhteiskuntakuvan motiivin avulla kuvataan usein myös tämäntyyppisiä yhteiskunnallisia ongelmia, jotka muuttuvat lopulta myös yksilötason ongelmiksi. Elämän tarkoituksen teemassa etsimisen motiivi kertoo usein henkilön kamppailusta oman itsensä tai paikkansa löytämiseksi ympäröivässä maailmassa. Tämä on todennäköisesti lähinnä Karkaman kuvaamaa rajatilakokemusta.

Suomalaiselle yhteiskunnalliselle realismille on ominaista modernin yksilöitymisen haasteiden palautuminen työn problematiikkaan. Yhteiskunnassa vaikuttavat historialliset syklit tuntuvat aikakausi toisensa jälkeen sysäävän palkkatyöläisen työttömyyteen ja samalla kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle. Tämä lisää nykyaikaistumiseen ja nykyaikaiseen elämään muutenkin liittyviä ahdistuksen, kärsimyksen ja vierauden tunteita. (Karkama 1994: 92, 98, 195.)

Työttömyys on tutkimusaineistossa saanut itsenäisen motiivin aseman, sillä sen merkitys tarinoissa on kiistämätön, vaikka se esiintyykin verrattain harvassa novellissa. Aineiston työttömyyttä käsittelevistä tarinoista löytyvät kaikki edellä mainitut tunteet. Pahinta työttömyydessä annetaan ymmärtää olevan se, ettei sen uhriksi joutuneella juurikaan ole toivoa, sillä ellei yhteiskunta pysty ratkaisemaan tätä itseluomaansa ongelmaa, miten siihen pystyisi yksi työtön ihminen. Työttömyyden lisäksi myös muunlaisten kriisikokemusten kuvaaminen on yleistä sekä tutkimusaineistossa että suoma-

laisessa kirjallisuudessa. Karkaman mukaan kriisikokemuksia pidetään jopa koko modernistisen sanataiteen kasvupohjana. Kriisin hetkellä yksilön mielessä syntyvä vastaukseton kysymys liittyy koko modernin elämän ongelman kanssa. Yksilölle annetaan mahdollisuus joko kääntää kriisi voitoksi ja vapaudeksi tai tuhoutua. (1994: 192, 201.)

Aina ihmiset eivät löydä elämälleen ratkaisua, vaikka se olisikin olemassa ja kaikkien muiden havaittavissa. Tällöin ihminen jää ikään kuin menneisyyden ja tulevaisuuden väliseen ahdistavaan tilaan. Tällaista aiheilmaa sanotaan välitilaksi, joka kuvaa modernin ihmisen elämän ikuista levottomuutta. Tuntematon maailma, jonka yksityiskohdat eivät ole vielä kokemuksen, tiedon tai tehtävänannon perusteella saaneet merkitystä ja rakentuneet loogiseksi kokonaisuudeksi, on esimerkki välitilasta. Konkreettisesti se voi tarkoittaa vaikkapa kaupunkia, joka on täynnä mahdollisuuksia sellaiselle, joka niitä osaa etsiä, mutta joka on tuhoavan julma sellaiselle, joka ei osaa pelin sääntöjä. (Karkama 1994: 222, 225, 229.)

Tutkimusaineistossa tällaista välitilan aiheilmaa ei sellaisenaan löydy. Tyytymättömyyden ja epätoivon motiivit tunteiden teemassa voisivat sivuta sitä. Alistumisen motiivi elämäkokemusten teemassa kuvaa samantapaista tilannetta: ongelmaa ei pystytä ratkaisemaan, vaikka ratkaisun välineet olisivat käsilläkin, joten siihen alistutaan sillä seurauksella, että elämässä ei päästä eteenpäin.

Koska novelli ei romaanin tavoin voi kertoa pitkää kehitystarinaa tai monimutkaista prosessia, se keskittyy usein tietyn elämänvaiheen kuvaamiseen. Rajatussa näkökulmassa lapsuus tai vanhuus eivät ole yksinään kokonaiselämäntarinoita, vaan ne kuvataan omanlaisikseen rajatilakokemuksiksi, kysymyskausiksi ihmisen elämässä. Myös nuoruuden monimutkaiset muutokset ovat osa yhtä kysymyskautta, joka liittyy pitkälti erilaisiin moraalisen vastuun kysymyksiin. (Jos kaikkia elämänvaiheita pidetään tällä tavoin omina rajatilakokemuksinaan, ollaan pian tilanteessa, jossa koko elämä tulkitaan yhdeksi ainoaksi rajatilaksi. Tämän vuoksi tulkitsen Shawn

tarkoittavan lähinnä sitä, että rajatilakokemukset tarkoittavat siirtymisiä eri elämänvaiheiden välillä – esimerkiksi lapsuudesta nuoruuteen tai vanhuudesta kuolemaan.) Elämänvaiheita voidaan kuvata joko omina aiheina tai kehityskulkuina, jolloin oikeiden hetkien valinnalla kehitykselle annetaan haluttu merkitys. Esimerkiksi vanhaa henkilöä luonnehditaan usein muistotakaumilla lapsuuteen tai aikuisuuteen. Toisistaan erillisen lapsuuden ja vanhuuden kuvaaminen samassa tarinassa antaa mahdollisuuden kuvata eri sukupolvien vaikutusta toisiinsa. Usein elämänvaiheen kuvaukseen liitetään kriisi, jonka kautta elämänvaihe alkaa tai päättyy. Tällaisia kriisejä ovat esimerkiksi erilaiset aikuistumisriitit lapsuudesta aikuisuuteen siirryttäessä. Novelli on erinomainen muoto juuri tällaisen tietyn hetken kuvaamiseen, kun menneisyys ja tulevaisuus voidaan unohtaa jopa kokonaan. (Shaw 1983: 194-198, 200.)

Tutkimusaineistossa elämänvaiheita käsitellään niin laajasti, että niistä muodostuu oma teemansa. Lapsuuden ja vanhuuden kuvauksia esiintyy sekä omina motiiveinaan että toisiinsa kietoutuen samassa tarinassa. Usein kaan lapsuuden ja vanhuuden välille ei eroteta sukupolvien välistä kuilua, joka taas hahmottuu usein lapsuuden ja aikuisuuden tai aikuisuuden ja vanhuuden välille. Nuoruuden kuvauksissa murrosikää pidetään tulevaisuuden kannalta tärkeänä siirtymä kautena, joka useimmiten on täynnä ahdistusta ja kapinaa. Aikuisuuden kuvaukset ovat aineistossa joko vanhan ihmisen luonnehdintaa takaumina tai pettymysten ja ongelmien sävyttämää yritystä toteuttaa itselle asetettuja päämääriä. Lapsuutta kuvataan toisaalta epävarmuuden ja toisaalta taas turvallisuuden täyttämäksi elämänvaiheeksi. Niissä tarinoissa, joissa lapsuutta muistellaan takaumina, se yleensä näyttyy kaivattuna lintukotona. Vanhuuden kuvaukset sävyttyvät usein pettymyksellä siitä, että elämä on niin pian ohitse. Aineistosta löytyy myös elämänvaiheiden motiivi, jota käsittelevissä novelleissa kuvataan jonkin esineen tai ihmisen koko elinkaari. Tällaisissa tapauksissa eri elämänvaiheita ei kuvata

niissä tapahtuvan kehityksen näkökulmasta vaan lähinnä aikakausina, jotka ovat johtaneet joko nykytilaan tai kuolemaan.

Kuolemaa pidetään rajatilakokemusten yhteenvetona, jonka kuvaamiseen moni kirjailija keskittyy: kuolema on yksiselitteisin ja täydellisin muutos tunnetusta tuntemattomaan. Sitä voidaan novelleissa käsitellä joko realistisesti tai fiktiivisesti ja kauhunomaisesti. Monesti kuolema saa jopa sosiologisen näkökulman, jolloin tartutaan tabuaiheisiin, kuten kuolemaan johtavaan sairauteen. Metafyysinen näkökulma on myös yleinen lyhyessä proosassa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi kuoleman kohtaamista lohduttavan toivon vallassa, kontrolloimattoman kontrolloimista. Vaikka novelli onkin kliimaksiin pyrkivän tarinankerrontansa vuoksi hyvä muoto elämän ja kuoleman huomiota herättävään rinnastamiseen, monet kirjailijat sortuvat silmiinpistäväillä tavoilla omaan nokkeluuteensa. Elämän ja kuoleman rajan häivyttämistä käytetään yhtenä keinona löytää tuoreita aiheita konventioita venyttämällä. Kuolema liittyy osaltaan usein uusiutuvaan menetettyjen mahdollisuuksien teemaan. Aihelmaa voidaan kuvata myös seesteisen hyväksyvistä näkökulmasta ainaisen vastustavan pelon näkökulman sijaan. (Shaw 1983: 201-203.)

Tutkimusaineistossa kuolema on itsenäinen motiivi kriisikokemusten teemassa. Tavalla tai toisella se liittyy myös moniin toisiin motiiveihin kuten menetykseen, sairauteen, vanhuuteen, epätoivoon ja tuhoutumiseen. Suurimmassa osassa aineiston tarinoita kuolema on kielteisellä tavalla kuvattu realistinen kriisi, jonka kautta kerrotaan joko kuolevan omasta taistelusta elämänsä puolesta tai vastaan tai hänen läheistensä vaikeuksista hyväksyä tapahtumaa. Aineistosta löytyy kyllä myös kuoleman hyväksyviä tarinoita. Tällaisissa tapauksissa kuolema koetaan vapautuksena ja helpotuksena pitkän hyvän elämän tai kauan jatkuneiden vaikeuksien jälkeen. Tosiasiassa tämäntyyppisetkin tarinat eivät tunnu todella hyväksyvän kuolemaa: se koetaan pakona tai pakkona, jonka välttäminen olisi kuitenkin se parempi vaihtoehto.

Fiktiivistä ja kauhunomaista kuoleman kuvaamista tulee aineistossa vastaan lähinnä mielen järkkymisen motiivissa, josta löytyy useita esimerkkejä siitä, miten elävän kuolleen ilmestyminen saa ihmisten psyykkisen tasapainon horjumaan. Usein tällaisiin tarinoihin liittyy muitakin yliluonnollisia efektejä kuten selittämättömiä voimia. Shawn mukaan yliluonnollisia elementtejä esiintyy novelleissa usein lapsuuden tai vanhuuden kuvausten yhteydessä, kun liikutaan fantasian ja fiktion rajamailla (1983: 204). Tutkimusaineistossa kummitukset liittyvät kyllä lapsuuteen ja vanhuuteen, mutta elävät kuolleet ja selittämättömät voimat enemmänkin aikuisuuteen.

Novellin tarinassa voidaan etäännyä miten kauas tahansa normaalista, mutta siihen palataan yleensä lopussa takaisin. Novelleissa erityisen hyvin toimiva aihe onkin erilaisten ennakkoluulojen ja merkitysten paljastaminen sieltä, missä niitä vähiten odottaisi eli ns. normaalista. (Shaw 1983: 206.) Ennakkoluuloisuus liittyy vahvasti poikkeavuuden käsitteeseen, joka suoritusyhteiskunnassa merkitsee mielen sairautta: hyötytavoitteiden mukaisesti ”hullun paikka ei ole muiden näkyvillä” (Karkama 1994: 131).

Tämä aihe näkyy tutkimusaineistossa erityisesti mielen järkkymisen ja sairauden motiiveissa. Tavalla tai toisella sairastuneeseen ihmiseen ei osata suhtautua – sairaus hämmentää ja saa aikaan yllättäviäkin reaktioita. Mielen järkkymisen voidaan kokea sairastuneen ympäristössä pelottavaksi ja niin epämiellyttäväksi, että sairastunut jätetään oman onnensa nojaan. Aineistosta löytyy myös monta novellia, joissa ennakkoluuloja tai yllättäviä merkityksiä paljastetaan yhteiskunnan arvovaltaisilta tahoilta. Kyseiset merkitykset ym. liittyvät usein rasismiin, petollisuuteen tai jonkinlaisiin perversioihin.

Novelleissa esiintyy aiheena myös tavallisen ihmisen jokapäiväinen elämä, vaikka usein tällaista aihelmaa on kritisoitu jonkin kompleksisen prosessin liiallisesta yksinkertaistamisesta. Monissa novelleissa hahmoilta puuttuu vapaus tehdä valintoja. Näin heistä on tehty passiivisia, tarinan johdateltavissa olevia hahmoja aiheisiin, joissa tapahtumia ilmennetään tois-

tuvina tekoina ja rutiineina. (Shaw 1983: 207-208.) Nykykirjailijoiden tehtäväksi onkin sanottu suuren ikävyyden ja mitättömyyden julkistaminen. Tavanomaisuus ja toistuvuus nähdään arkielämän tunnusmerkkeinä. Arkielämää voidaan alkaa pitää epäaitona, jolloin tavoitteena on saavuttaa jossain muualla oleva rikkaampi ja täyteläisempi elämä. Vierauden, sisällyksettömyyden ja köyhyyden lisäksi arjen ahtaus tarkoittaa usein myös alistumista hegemonisen vallan alaisuuteen. (Karkama 1994: 124, 126.)

Tutkimusaineistossa arkipäivän kuvaus on omana motiivinaan. Kuvaus ei ole aivan niin kielteistä kuin edellisissä määritelmässä ehdotetaan. Hyvin harvassa novellissa arkipäivää kuvataan sisällyksettömäksi, joskin tällaisia-kin novelleja löytyy. Hyvin usein motiivin kuvaukseen liittyy jokin erityispiirre, jonka vuoksi arkea kannattaa kuvata. Piirre voi olla esimerkiksi sodan uhan aiheuttamat vaikeudet tai tasapainoisen arjen onnellisuus. Yleensä arkeen liitettävät piirteet ovat ahdistavia ja rutiininomaisia, mutta harvemmin osataan kuitenkin kaivata toisenlaistakaan elämää.

Kosto sopii novellien aiheeksi siksi, että se sisältää usein selvästi hahmotellun konfliktin sekä mahdollisuuden elävään tunteeseen ja kiireellisyteen. Kostossa henkilö itse, eikä kohtalo, vaikuttaa ”oikeuden” saavuttamiseen. Aihelman kevyempänä alalajina esiintyvät käytännön pilat, joiden suunnitteluun lukija otetaan mukaan tarkoituksena tehdä kohde naurunalaiseksi. Näitä piloja voidaan käyttää tarinoissa myös vakavampien päämäärien tavoitteluun kuten epärehellisyyden tai moraalittomuuden paljastamiseen. (Shaw 1983: 211.)

Tutkimusaineistossa kosto esiintyy kaikissa kolmessa muodossaan. Yleisimmin kriisikokemusten teemaan kuuluva koston motiivi ilmenee tarinoissa, joissa jokin vahinkoa aiheuttanut teko maksetaan samalla mitalla takaisin tekijälleen. Pilojen tekemisellä on tarinoissa yleensä humoristiset tarkoitukset, mutta niiden seuraukset ovat usein yllättävänkin epämiellyttäviä. Hauskaksi tarkoitettun pilan kohde kohtaa aineistossa sekä mielen järk-

kymisen että kuoleman, jolloin motiivi kääntyykin itse asiassa pilan tekijöiden lähes moraalittoman käytöksen paljastamiseen.

Novelleissa käytetään aiheena yleisesti myös rakkautta, avioliittoa ja seurustelua. Usein tällaisten aiheiden käsittely on sosiaalisesti tiedostavaa. Aihe perustuu usein tietynlaisten sosiaalisten suhteiden, esimerkiksi kolmiodraaman, kuvaukseen. Tarinoiden päämääränä on ravistella sekä käsitystä oikeanlaisista ratkaisuista että ajatusta onnen saavuttamisesta vain moraalisen käytöksen avulla. Jos rakkaustarinassa on onnellinen loppu, sen on sisällettävä jokin muu epätavallisuus. Useimmiten novellit antavat seurustelulle melankolisen sävyn – väärästä syystä naimisiin meneminen on yksi tämäntyyppinen yleinen aihe. Epäonnistuneiden avioliittojen kuvauksella pyritään pohtimaan sitä, miten avioelämä eroaa persoonallisesta ja sosiaalisesta avioliiton ideasta. Seksuaalisuus kuvataan usein sen moraalisuutta määrittelevästä näkökulmasta: onko seksi moraalista vain avioliitossa vai myös sen ulkopuolella? (Shaw 1983: 218-223.)

Esimodernien yhteisöllisten suhteiden hajoamisesta seuraa uusien ryhmä- ja yhteisörakenteiden aikaansaamia haasteita, jotka ilmenevät ihmisuhdeongelmina. Kirjallisuuteenkin syntyy uudenlaisia suhdeverkostoja, jotka ovat usein sattumanvaraisia perhesuhteita lukuun ottamatta. Yksilöiden vieraus on modernin yhteiskunnan sekä modernin elämän perustavaa laatua oleva ominaisuus, mistä aiheutuu vahva psykologinen tarve löytää toinen ihminen, joka on luottamuksen arvoinen. Tarinoissa odotetaan, että ystävydessä ja rakkaudessa saavutettaisiin toiseen yksilöön nähden luonenaamion ja roolit ylittävä suhde. Naisten kohdalla sosiaalisen identiteetin mahdollistuminen on johtanut aistilliseen, eroottiseen ja seksuaaliseen suhteeseen. Tästä on joissakin tapauksissa mahdollisuus seurata myös identiteetin selkiytyminen. Naisen kohdalla ruumiillinen ja seksuaalinen tietoisuus ovat ratkaisevassa osassa. Romanttinen rakkaus ei ole enää selviö. Itserakkauden aiheuma esiintyy rakkauden alalajina. Rakkauteen liittyvää mutasukkaisuutta kuvataan identiteetin kriisinä, josta seuraa itsetunnon ka-

toaminen, itseyden tuhoutuminen tai jopa itsemurha. Vaihtelun ja muutoksen etsintä on uhka rakkaudelle. Sitoutumisen ja rakkauden institutionaalisenä muotona pidetään edelleen kihlautumista ja avioliittoa, minkä vuoksi rakkaussuhteet ovat usein vain syrjähyppyjä, jotka antavat elämälle väliaikaista sisältöä. (Karkama 1994: 121-122, 137-139.)

Tutkimusaineistossa rakkaus on omana motiivinaan tunteiden teemassa. Tämän lisäksi parisuhteen kuvaus liittyy läheisesti muista tunteista kaipuuseen, pettymykseen, suruun ja välinpitämättömyyteen. Kriisien teemassa avioliitto tai seurustelu nousevat esiin mm. kuoleman, aviorikoksen, väkivallan, petoksen ja moraalittomuuden motiiveissa. Elämäkokemusten menetyksen, vieraantumisen sekä alistumisen motiivit liittyvät parisuhteeseen. Muutoksen teemaan kuuluva yhteyden motiivi käsittelee yleensä ystävyydeksi luokiteltavaa rakkautta. Aineiston novelleista löytyy monia epäonnistuneen avioliiton kuvauksia, joihin liittyy perheväkivaltaa, välinpitämättömyyttä ja toisen alistamista. Novelleista löytyy myös sellaisia, joissa avioliitto on mahdollista korjata jonkin ymmärryksen hetken kautta. Romanttista rakkautta, jolla olisi onnellinen loppu, kuvataan suhteellisen harvoin. Yleisintä tällainen näkökulma on silloin, kun samaan tarinaan liittyy jokin menetys tai muu kriisi. Rakkauden etsintä ja kaipuu lienevät yleisin rakkauden näkökulma. Seksuaalisuutta käsitellään joko moraalittoman elämän eräänä elementtinä tai sitten edellä mainitun kaltaisena naisen identiteetin etsintäprosessina.

Novelleissa kuvataan myös yksinäisyyttä, joka voi olla luonteeltaan hyvänlaatuista tai murheellista. Samoin novelleille tyypillinen aihe on taiteilijan paikan etsiminen yhteisössä. (Shaw 1983: 65, 221.) Eräänä modernin kirjallisuuden aiheina pidetään myös yhteiskuntaa koossapitävää psykistä voimaa eli yksilöllisen häpeän tunnetta, joka on seurausta poikkeavasta teosta tai tekemättä jättämisestä. Tämä perustuu ajatukseen siitä, että kaikenlainen eroavuus on uhkaavaa. Tätä kollektiivista identiteettiä pidetään yllä myös sodan aiheuman kuvauksella: sota toimii modernisaation pro-

sessissa kansallisen kollektiivisubjektin elämän peripetiana, josta selvittää aina voittajana kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta. (Karkama 1994: 80, 84.)

Tutkimusaineistossa yksinäisyys ei esiinny niin eriytyneenä, että se olisi yksittäinen motiivi. Yksinäisyys liittyy tavallisimmin mielen järkkymisen, etääntymisen ja menetyksen motiiveihin. Aineistosta ei löydy yksinäisyydelle lainkaan hyvänlaatuista näkökulmaa, vaan se liittyy aina yksin jäämiseen, unohdetuksi tulemiseen ja kumppanin kaipuuseen. Taiteilijuus ei myöskään ole aineistossa kovin yleinen aihe. Se esiintyy vain muutamissa etsimisen, epäonnen ja suuren oivalluksen motiiveja käsittelevissä novelleissa. Aihekaa käsitellään vain kahdella tapaa: joko onnistuneen tai epäonnistuneen taiteilijuuden saavuttamisen näkökulmasta. Häpeän tunne on saavuttanut aineistossa motiivin aseman. Kuten edellä, aineistonkin tarinoissa se liittyy itsensä nolaamiseen yhteisön silmissä. Toisin kuin edellä, sotaa ei aineistossa käsitellä kollektiivista itsetuntoa kohottavana vaan pikemminkin inhimilliselle elämälle vastenmielisenä ilmiönä.

Sukupuolten tematisointi uudenaikaisesta näkökulmasta on postmodernin tuotosta kirjallisuudessamme. Perhe on nähty kirjallisuudessa yhteiskunnan perussoluna ja emotionaalisen elämän keskuksena, mistä johtuen sitä on usein pidetty sekä sisällöltään että muodoltaan alistamisen alueena. Totunnaisten sukupuoliroolien kyseenalaistaminen sekä biologisen ja sosiokulttuurisen sukupuolen välisen suhteen problematisoiminen vaikuttavat myös perheen uudelleenmäärittelyyn. Todellisuuteen liittyvät sukupuolinen jäsentäminen ja alistaminen kiteytyvät kirjallisuudessa usein isätematiikkaan, varsinkin isän ja tyttären ristiriitaisiin suhteisiin. (Karkama 1994: 280-285.)

Tutkimusaineistossa sukupuolten tematisointi ei juurikaan nouse esiin edes 1980- ja 1990-luvuilla. Perheen kuvaukseen liittyy aineistossa kyllä alistamisen elementtejä, mutta myös turvallisuuden ja onnellisuuden elementtejä. Aineistosta ei löydy lainkaan uudentyyppisiä perheitä – tarinoiden

perheet ovat hyvin perinteisiä ydinperheitä. Isään liittyvät ongelmat sen sijaan nousevat aineistossa selvästi esille. Isän etsintä on yksi etsinnän motiivin yleisimmistä näkökulmista. Tähän näkökulmaan liittyy yleensä isän konkreettinen puuttuminen, joko kuoleman kautta tai niin, että isää ei ole koskaan ollutkaan. Isän etsiminen on tarinoissa yleensä osa oman identiteetin kokoamisprosessia.

6.2. Suomalaisen kirjallisuuden tendenssit aineistossa

Suomalaisessa kirjallisuudessa, kuten maailmankirjallisuudessa yleisemminkin, modernisaatioon liittyy kysymys yksilöitymisestä. Sen lisäksi nykyaikaistumiselle on ominaista myös ennustamattomuus, jossa murrokset katkaisevat elämän prosessin ja ohjaavat sen uuteen suuntaan. Suomalainen kirjallisuus etsii vastauksia niihin kysymyksiin, jotka syntyvät siirryttäessä esimodernista agraarisesta yhteiskunnasta moderniin teolliseen yhteiskuntaan. Erilaiset kirjallisuuden tendenssit vaikuttavat nykyaikaisessa kulttuurisessa tilanteessa sekä rinnakkain että leikaten toisiaan. Teemat ja tendenssit ovat aina sekä historiallisesti että yhteiskunnallisesti suhteellisia. Tällä tarkoitetaan sitä, että kirjallisuuden oman tradition ja nykyaikaistumisen haasteet näkyvät kirjallisissa teoksissa samalla, kun nämä ottavat osaa samalla hetkellä käytävään kulttuuriseen dialogiin. (Karkama 1994: 7-10, 318.) Luon seuraavassa vielä katsauksen siihen, millaisiksi eri vuosikymmenten (1950-1990) suomalaisen kirjallisuuden tendenssit on kuvattu ja siihen, näkyvätkö nämä tendenssit erityisen selvästi omilla vuosikymmillään. Pyrkimykseni on selvittää, mitkä tendensseistä ovat niin vahvoja, että ne näkyvät eri vuosikymmenten varsinaisten kirjailijoiden teosten li-

säksi myös yleensä hiukan jälkijunassa seuraavien harrastajakirjoittajien teksteissä.

1950-luvun kirjallisuuden on sanottu käsittelevän välitilavaihetta: pakoa liian kovasta ja monimutkaisesta maailmasta. Tämän vuosikymmenen kirjallisuutta on leimannut ajan ja tilan välisen suhteen ongelma. (Karkama 1994: 209, 212, 220.) Proosan viisikymmenlukulaisiksi piirteiksi on mainittu mm. psykologisen kerronnan väistyminen, oivallus elämän epädraamaattisuudesta, pienuudesta ja epäselvyydestä sekä arvojen ristiriitaisuus. Kirjallisuuden taustalla vaikuttivat sekä sodan kokemus että kokemus nopeasti muuttuvasta yhteiskunnasta. (Laitinen 1970: 173, 174, 175, 176.) 1950-luvulla kirjallisuudessa alkoi vaikuttaa modernismi, mikä ei kuitenkaan aiheuttanut yhtä suuria muutoksia proosassa kuin lyriikassa. Makkosen mukaan Annamari Sarajas kuvasi kyseisellä vuosikymmenellä sen lyriikkaa seuraavasti: ”Ei tulkintoja ja selityksiä vaan täsmällisiä näkökuvia, tilanteita, dialogeja joissa ihmisten väliset suhteet ja niiden kehitys käyvät ilmi.” Tämä sopii yhteen myös proosan kuvauksen kanssa (niukkaa, asiallista ja objektiivista). Vuosikymmenelle tyypillisiä ajanomaisuuksia olivat mm. yksineläjä, vankeus monissa muodoissa, ahdistus ja syyllisyys sekä sivullisen hahmo. Kirjallisuudelle tyypillisiä piirteitä olivat koomiset aiheet ja valoisat näkymät. (Makkonen 1992: 93-94, 115-116.)

Tutkimusaineistossa tämä vuosikymmen osoittautuu kaikkein monipuolisimmaksi erilaisten teemojen käsittelijäksi. Tähän tulokseen vaikuttaa varmasti osaltaan se, että vuosikymmenen aineistoon kuuluu yhteensä seitsemän vuoden novellit, minkä takia niitä on enemmän kuin muilla vuosikymmenillä. Vuosikymmenellä suosituimmat teemat ovat olleet tunteet, elämäkokemukset ja kriisikokemukset aivan kuten lähes kaikilla muillakin vuosikymmenillä. Omaleimaista 1950-luvulle on muiden teemojen tasapäisyys: elämäntarkoitus ja muutos ovat koonneet teemoihinsa kutakuinkin yhtä paljon novelleja, ja samoin on käynyt elämänvaiheiden ja vapauden sekä ympäristön ja menneen ja tulevan teemoille. Jokaisesta teemasta kiin-

nostavimmiksi erottuvat yksittäiset motiivit ja niiden käsittelyn näkökulmat ovat ne tekijät, joiden avulla vuosikymmenet voi erottaa toisistaan.

Sodan kokemus näkyy 1950-luvun aineistossa selvästi. Sitä kuvataan sekä oman motiivinsa että joidenkin toisten motiivien näkökulmien kautta. Tällaisia varsinaisesti sotaa kuvaamattomia motiiveja, joihin sodan kokemus ja läheisyys ovat kuitenkin vaikuttaneet, löytyy useita. Esimerkiksi kuoleman ja rakkauden vastakkaisten motiivien suosio selittynee osaltaan sodanaikaisten kohtaloiden ja ihmissuhteiden purkamistarpeella. Välitilan kokemus tulee esiin parhaiten esimerkiksi pelastumisen, etsimisen ja odottamisen motiiveissa. Ensimmäisen näistä voidaan ajatella kuvaavan välitilakokemuksen päättymistä ja jälkimmäisten välitilakokemuksesta ulospääsyn tavoittelua tai odottamista.

Arvomaailmassa vallitseva ristiriita heijastuu lähinnä identiteetin horjumista ja sen uudelleen rakentamista kuvaavaan motiiviin. Sivullisuuden tunne rinnastuu hyvin selvästi etääntymisen motiiviin samoin kuin valoisampien näkymien ajatus toivon ja rauhan motiiveihin. Yhteiskunnallisen muutoksen prosessi ilmenee myös monissa eri motiiveissa. Selvimmin tällaisia motiiveja ovat kaipuu vanhaan, tuhoutuminen uudenlaisen järjestyksen myötä sekä kaupunkikuvaus. Mielenkiintoinen piirre tämän vuosikymmenen aineistossa oli se, että tarinat kuvasivat erilaisia perhehelvettejä ja niiden seurauksia enemmän kuin millään muulla vuosikymmenellä

1960-luvun suomalaista kirjallisuutta on sanottu hallinneen avautuvan yhteiskunnan idealismi – toivo vapaammasta ja moniarvoisemmasta yhteiskunnasta. Kirjallisuudessa rikottiin erilaisia tabuja, kuten uskonto ja sukupuolielämä. Proosaa luonnehtii dokumentinomainen romaani, jossa omaa aikaa kuvataan preesensissä. (Sihvo 1988: 237.) Tämä vuosikymmen käynnisti Suomessa todella modernin individuaation prosessin, joka johtaa nykyhetkelle ominaisiin ongelmiin. Esiin nostetaan yhteiskunnallisen ja sosiaalisen vastuun periaate. Sitoutumattomuus yksilöiden sosiaalisissa suhteissa nähdään vastuuttomuutena. Tämän vuosikymmenen kirjallisuudessa

globaalitkin ongelmat kuvataan henkilöiden identiteetikriiseinä. (Karkama 1994: 241-242.)

Tutkimusaineistossa omaleimaista vuosikymmenelle on ensinnäkin se, että muista vuosikymmenistä eroten kriisikokemusten teema on vasta viidenneksi suosituin. Sen edelle ovat nousseet tunteiden ja elämäkokemusten lisäksi myös elämän tarkoituksen ja muutoksen teemat. Tunteet ovat kiinnostaneet tällä vuosikymmenellä kaksi kertaa enemmän (32,6% kaikista vuosikymmenen novelleista) kuin seuraavaksi eniten käsitelty teema, mistä seuraa vielä 1950-lukuakin näkyvämpi teemojen tasapäisyys: kaikkia muita teemoja tunteita, vapautta ja uskontoa lukuun ottamatta on käsitelty viidestä viiteentoista novellissa. Prosentuaaliset erot jäävät hyvin pieniksi, mikä osaltaan kertonee vuosikymmenelle ominaisesta moniarvoisuudesta.

Uskonnon teemaa ei ole käsitelty tällä vuosikymmenellä lainkaan. Vapauden teema on kiinnostanut yllättävän vähän, vaikka se vuosikymmenen ominaispiirteisiin kuuluukin. Avautuvan yhteiskunnan idealismi näkyy erityisen hyvin identiteetin ja oivalluksen motiiveissa. Identiteetin etsinnän tuloksena tarinoissa löydetään usein hyvin myönteinen ja rohkea minä, joka on valmis toimimaan oman yhteisönsä eduksi. Suuret oivallukset taas keskittyvät tilanteisiin, joissa tarinat tarjoavat henkilöilleen erityyppisiä mahdollisuuksia kehittää elämäänsä haluamaansa suuntaan.

Tabujen rikkominen näkyy aineistossa lähinnä mielen järkkymisen motiivia kuvaavien novellien runsautena. Psykykinen sairaus nähdään hävettävänä ja piiloteltavana ilmiönä, mutta tarinoissa sairastuneille aletaan vaatia ihmisarvoa ja olemassaolon tunnustamista. Proosalle ominainen dokumentinomaisuus tulee novelleissa ilmi arkielämän kuvausten pikkutarkkuudessa ja realistisuudessa. Yhteiskunnallisen ja sosiaalisen vastuun tematiikkaa voidaan löytää useammankin motiivin piiristä. Parhaat esimerkit tästä ovat yhteyden motiivissa kuvattu ystävyuden merkityksen korostaminen sekä lapsuuden motiivissa kuvattu yhteisöllisen lastenkasvatuksen ajatus. Sitoutumisen vaatimus ja toisaalta sen problematiikka sijoittuvat tarinoihin, jois-

sa käsitellään rakkauden, pelon ja menetyksen motiiveja. Kaikille näille on yhteistä parisuhteisiin liittyvien toiveiden, ongelmien ja pelkojen kuvaus.

1970-luvun suomalaista kirjallisuutta on kuvattu yhteiskunnalliseksi päätökseksi, jossa vieraantumisen tunne ei enää ole vain eksistentiaalista (Karkama 1994: 246-247). Tällä vuosikymmenellä kirjallisuus kääntyi kansallisille juurille, oman maan historiaan sekä kansanperinteeseen (Varpio 1991: 12). Vuosikymmenen kirjallisuudelle ominaisia piirteitä olivat lähi-
menneisyyden kuvaus – mm. itsenäisyysajan kriisikohdat ja sota-ajat –, perinteisen realismin ja kokeilevan kertojatekniikan limittyminen sekä moraalisen historian tarkastelu ja oikeuden etsiminen. Tällä vuosikymmenellä syntyi nk. maaseuturomaani, jossa kuvattiin maaseudun rakennemuutosta, maaltamuuttoa ja kaupungistumista. Eräs kirjallisuuden ominaispiirre oli myös sosiaalisen realismin ja sosialistisen realismi-käsityksen välinen dialogi. Kirjallisuudessa pyrittiin jäsentämään eksistentiaalisen ahdistuksen sävyttämää historiaa ja siitä nousevaa ihmiskuvaa. (Sihvo 1988: 237.)

Tämän vuosikymmenen omaleimaisin piirre aineistossa on kolmen suosituimman teeman tasapäisyys tunteiden jäädessä näistä vähimmälle huomiolle. Muiden teemojen käsittelyn määrä vaihtelee suuresti, mutta huomionarvoista on sekä ympäristön että uskonnon teemoihin kuuluvien novellien puuttuminen aineistosta. Yhteiskunnallista paatosta novellien joukosta ei löydy, mikä saattaa osaltaan johtua aineiston suppeudesta. Kansallisiin aiheisiin paneutuminen sen sijaan nousee esiin monissa motiiveissa. Erilaisia kriisejä ja koettuja sotia käsitellään lähinnä muistojen, pelon ja menetyksen motiiveissa. Muistojen ja menetyksen kuvauksissa pääosassa on useimmiten kriiseistä selviytyminen. Muistojen kohdalla aika on jo tehnyt tehtävänsä ja lähihistoriasta tehdään myös myönteisiä havaintoja nostalgian tunnelmissa. Menetyksen motiivia käsittelevissä tarinoissa on usein katkerampi ja sotien ym. kriisien turhuutta korostava ilmapiiri.

Oikeuden etsinnän tematiikkaa löytyy tämän vuosikymmenen aineistossa ainoastaan tasa-arvoisen ihmisyyden tai naisen ja miehen tasa-arvon puo-

lesta puhuvista tarinoista. Maaltamuutto on puolestaan näkyvä osa aineiston uuden alun motiivia. Useimmiten maaseudun rakennemuutoksen aiheuttamien vaikeuksien pako kaupunkiin nähdään tarinoissa myönteisenä asiana. Tällainen elämän uusi alku kuvataan täynnä mahdollisuuksia, joita varjostaa ainoastaan kaipuu takaisin omille juurille. Historian ahdistuksesta nousevaa ihmiskuvaa käsitellään aineistossa lähinnä pohtimalla sukupolvien välisten erojen syitä ja kuvaamalla niiden vaikutusta esimerkiksi oman henkilökohtaisen menneisyyden ja juurien käsittelyyn.

1980-luvun kirjallisuudessa säilyi edelleen Suomi-keskeisyys, vaikka muutos olikin jo selvästi tulollaan. Kirjallisuuden ”uusi aalto” painotti elämystä, kokemusta, ajatuksen ja tunteen vaellusta tuntemattomilla teillä. Kirjallisuuden taustalla vaikutti jälleen uudenlainen yhteiskuntakokemus jälkiteolliseen tietoyhteiskuntaan siirryttäessä. Tämä näkyi mm. nuorison vapaa-ajan ja rahankäytön lisääntymisenä, työttömyytenä, voimattomuudentunteena sekä tulevaisuudenpelkona. Uhat pyrittiin torjumaan kirjallisuudessa asettamalla koko yhteiskunta kyseenalaiseksi ironian ja parodian kautta. Näiden avulla voitiin näennäisesti kääntää selkä vanhemman polven keski vertotodellisuudelle. (Varpio 1991: 13, 15-16.)

Uudenlaisia aiheita vuosikymmenellä ovat väkivallan ja pahan maailma, ekokatastrofi sekä terrorismi. Myös loukatun lapsuuden ja tuhotun ydinperheen teema nousee esiin nuorisokulttuurin aggressiivisuuden, mm. nuorten tappajien, kuvauksissa. Uusi henkilöahmotyyppi on hyvin menestyvä ja kunnialliselta näyttävä huijari. Kirjallisuudessa näkyy myös humanismin etsintä, jolle ominaista on humaani ihmiskuva, joka myöntää pahuuden perusolevaiseksi hyväksymättä sitä kuitenkaan. (Sihvo 1988: 238, 240-243, 249, 251, 254.) Postmodernille elämälle tärkeinä piirteinä kirjallisuudessa esitetään uudenlainen esineellistynyt tavarakulttuuri, yhteiskuntaluokkien häviäminen tietoisuudesta sekä täydellisen elämäntyylin tavoittelu (Karkama 1994: 306, 308, 310).

Tämän vuosikymmenen omaleimaisuudeksi nousee tutkimusaineistoa tarkasteltaessa neljän suosituimman teeman (tunteiden, kriisien ja elämänkokemusten lisäksi muutoksen teema) niin suuri osuus kaikista novelleista, että jäljelle jäävien osuudet jäävät reilusti alle kymmenen prosentin. Kotimaakeskeisyys näkyy tälläkin vuosikymmenellä ainoastaan muistojen motiivissa, jonka avulla tarinoissa palataan lähihistorian tapahtumiin. Uutta yhteiskuntajärjestystä kuvataan novelleissa lähinnä työttömyyden ja tulevaisuudenpelon näkökulmista. Näitä käsitellään esimerkiksi työttömyyden, menetyksen, katkeruuden ja epävarmuuden motiiveissa. Työttömyyden ja menetyksen motiiveja käsittelevissä tarinoissa kerrotaan useimmiten siitä, miten työttömyyden aiheuttama syrjäytyminen johtaa hyvin helposti muidenkin tärkeiden mahdollisuuksien menettämiseen elämässä. Katkeruuden ja epävarmuuden motiivit voivat yhdessä kuvata sitä, miten vaikeaa on enää uskoa tulevaisuuden mahdollisuuksiin, kun nykyisessä yhteiskuntajärjestyksessäkin on niin helppoa ja tavallista epäonnistua. Toisin kuin tämän vuosikymmenen kirjallisuuden tendenssit antavat ymmärtää, aineistossa vallitsee edelleen jonkinlainen yhteiskunnallinen luokkajako, joka ilmenee myös edellä mainittujen menetettyjen mahdollisuuksien yhteydessä – menetyksen mahdollisena syynä.

Keskivertotodellisuuden pilkkana pitäminen on tavallista myös tämän vuosikymmenen tutkimusaineistossa. Se liittyy useimmiten aikuisuuden motiivin tarjoamiin kuvauksiin aikuisista, jotka huomaavat epäonnistuneensa pyrkiessään nuorina itselleen asettamiinsa päämääriin. Pahan olemus tulee tällä vuosikymmenellä esiin erilaisissa syyllisyyttä käsittelevissä tarinoissa. Syyllisyys voi liittyä yhtä hyvin väkivaltaan kuin muunkinlaiseen rikolliseen toimintaan. Varsinainen pahuus ilmenee tosin sellaisissa tarinoissa, joissa syyllisyyden tunteelle ei anneta parantavaa mahdollisuutta. Täydellisen elämäntyylin tavoittelu on monilla tavoilla näkyvissä myös aineistossa. Ilmeisin tapa on liittää tarinaan tyytymättömyys vallitsevaan elämäntapaan. Tarinoissa esiintyy tähän liittyen myös sellaisia henkilöitä, jot-

ka eivät koskaan tunnu saavuttavan täydellisyyttä, koska eivät milloinkaan ole tyytyväisiä mihinkään. Humaani ihmiskuva on helppo löytää niistä tarinoista, joiden motiiveina ovat rakkaus tai auttaminen. Rakkauden kohdalla humanius ilmenee vain tietyissä näkökulmissa, mutta auttaminen nähdään itsessään humanina toimintana, jonka avulla pahuutta vastaan voi tavallinenkin ihminen taistella.

1990-luvun kirjallisuus heijasteli yhteiskunnan kriisitilaa ja arvomaailman muutosta. Vuosikymmenen alkupuoliskon päällimmäiseksi nousseita tunteita olivat epävarmuus, neuvottomuus, huoli, pelko, turhautuneisuus, ahdistus sekä arvottomuuden tunne. Tällä vuosikymmenellä käynnistyi myös edellisten vuosikymmenien historian perusteellinen uudelleenarviointi. Edelliseltä vuosikymmeneltä jatkui suuntaus, jossa arvomaailma suhteellistui ja elämää ajateltiin voitavan elää täydellisesti muista välittämättä. Eräänlainen arjen terrori ja sen synnyttämä näköalattomuus kuvastuivat arkielämäkuvauksista. Edelliseltä vuosikymmeneltä perua oleva vahvojen naisten ja heikkojen miesten välinen ristiriita ylittää tällä vuosikymmenellä perhesuhteisiin ja erilaisiin pervesioihin asti. Kirjallisuus ei juurikaan käsittele yhteiskunnallisia ongelmia, vaikka esimerkiksi työttömyys, Neuvostoliiton ja siihen liittyneen arvojärjestelmän romahtaminen, Euroopan yhdentymisen, sotapesäkkeet Euroopassa, yhteiskunnalliset kriisit ja ympäristökysymykset, tulivat tällä vuosikymmenellä ajankohtaisiksi. (Ruohonen 1999: 269, 274, 277-289.)

Tälle vuosikymmenelle omaleimaiseksi teemojen suhteen nousee huomio siitä, että kaikki kolme suosituinta teemaa ylittävät ainoastaan tällä vuosikymmenellä 20 prosentin osuuden novelleista. Tämän lisäksi kaikkien muiden teemojen osuus jää alle kymmeneen prosenttiin – elämäkokemuksia ja muutosta lukuun ottamatta jopa viiteen prosenttiin ja sen alle. Yhteiskunnallisen kriisin ja sen aiheuttamien ongelmien sekä arvomaailman ristiriitaisuuden aiheumat nousevat aineistossa tämän vuosikymmenen osalta esiin etääntymisen ja etsimisen motiiveissa. Vieraantuminen (vaikkakin

aineistossa yleensä jostakin henkilöstä) osoittaa joko ihmisen tai yhteiskunnan jättävän kehittymättä tai kehittyvän sellaiseen suuntaan, että toinen toisensa ymmärtäminen ei ole enää selviö. Etsimisen motiivi voi joissakin tapauksissa sisältää sellaista pohdintaa, joka viittaa haluun löytää ratkaisuja vallitseviin ongelmiin edes yksilön elämän parantamiseksi ellei jopa koko yhteiskunnan paremmaksi muuttamiseksi.

Yhteiskunnallisen tilanteen herättämiä kielteisiä tunteita kuvataan erilaisten tunteiden motiivien lisäksi sairauden ja epäonnen motiiveissa. Ne voivat tällä vuosikymmenellä yhdistyä siten, että tarinat kuvaavat epäonnistumisten murtaman ihmisen elämänilon kadottamista jopa niin totaalisesti, että seurauksena on terveyden menettäminen ja sitä kautta uusia ongelmia. Historian uudelleen arviointia aineiston novelleista ei löydy. Arjen terrorin tematiikka sen sijaan on hyvinkin yleistä. Oman edun tavoittelu toisista välittämättä on osana montaakin eri motiivia, mutta mielenkiintoisinta on sen ilmeneminen vihan motiivissa. Tämän tyyppisen käytöksen aiheuttamat sekä fyysiset, psyykkiset että taloudelliset vahingot saavat tarinoissa uhrin sammumattoman vihan valtaan. Viha ei ole mikään ratkaisu, mutta miltei ainoa vaihtoehto, koska ilmiölle ei näy loppua.

Vahvan naisen ja heikon miehen aihelema johtaa aineistossa yleensä väkivaltaan, kun mies tahtoo osoittaa paremmuutensa ja ylemmyytensä edes jollakin keinolla. Vahva nainen yleensä alistuu miehen käytökseen, mihin saattaa olla syynä hänen tuntemansa syyllisyys. Perinteiset sukupuoliroolit vaikuttavat edelleen siten, että tarinoiden naiset paheksuvat miehen heikouutta ja pyrkivät vähättelemään omaa vahvuuttaan. Aineistossa suosituiksi on noussut myös sellaisia motiiveja, joita suomalaisen kirjallisuuden tendenssit eivät vuosikymmenelle ominaisiksi nimeä. Tällaisia ovat esimerkiksi monissa tarinoissa korostuvat pelastumisen, uuden alun ja unelmien motiivit. Nämä saattavat tietysti olla yhteiskunnallisen kriisin käänköpuoli, sillä kriisistä selviäminen vaatii toki myönteisiä näköaloja tulevaisuuteen.

7. LOPUKSI

Kokonaisuudessaan tutkimusaineiston analyysi osoittautui hyvin mielenkiintoiseksi, vaikkakin työlääksi projektiksi. Novellien taso ja laatu vaihtelivat hyvin paljon. Joukosta löytyi joitakin erinomaisesti novellin määritelmiä vastaavia tekstejä, vaikka kilpailussa palkitut tekstit joukosta puuttuivatkin. Toisaalta osa teksteistä oli sellaisia, joista näkyi selvästi kirjoittajan harjaantumattomuus joko tarinankerronnassa, kirjoittamisessa tai pahimmissa tapauksissa kummassakin. Noin neljäsosa novelleista oli käsin kirjoitettuja, mikä vaikeutti toisinaan niiden lukemista.

Toinen lukemista hankaloittanut tekijä oli tekstien arkistoinnissa ilmenneet epäkohdat: Osa lyijykynällä kirjoitetusta tekstistä saattoi olla kulunut miltei kokonaan pois. Musteella ohuelle paperille kirjoitetut tekstit saattoivat olla pahoin levinneitä ja tuhraantuneita. Kirjoituskoneella kirjoitetuissa ja taitettuina säilytetyissä novelleissa muste oli saattanut tarttua kiinni vastakkaiseen sivuun, jolloin teksti oli joko hävinnyt tai sotkeentunut toisen tekstin alle. Arkistoinnissa ei ollut kiinnitetty huomiota myöskään siihen, että kahden ensimmäisen vuosikymmenen tekstit pysyisivät erillään toisistaan. 1950-luvun tekstien joukkoon oli säilötty sekaisin myös seuraavan vuosikymmenen tekstejä ilman, että niitä oli mitenkään merkitty. Tämä vaikeutti analyysia siinä mielessä, että joissakin tapauksissa piti vain joidenkin tarinan elementtien perusteella päätellä kummalle vuosikymmenelle novelli kuului. Myös vuoden 1978 novellien arkistoinnissa olisi ollut parantamisen varaa, sillä tältä vuodelta tekstejä oli kadoksissa. Puuttuvien tekstien lukumäärää on vaikea edes arvioida, sillä ainoa mitä niistä on jäljellä, ovat puuttuvat kohdat novellien juoksevassa numeroinnissa (numeroitu saapumisjärjestyksessä).

Tutkimusaineistosta löytämieni teemojen moninaisuus johtune osaltaan siitä, etten halunnut tyytyä mihinkään klassiseen teeman kaksi- tai kolmija-

koon: rakkaus, kuolema, petos. Todennäköisesti lavealla luennalla suurimman osan novelleista pystyisi näihin kolmeen teemaan sijoittamaan, mutta katsoin hedelmällisemmäksi yrittää tulkita kustakin tekstistä juuri sille ominaiset motiivit ja sopeuttaa ne sitten suuremmiksi kokonaisuuksiksi, teemoiksi. Tutkielman teemat ja motiivit ovat oman subjektiivisen luentani tuloksia.

Mielenkiintoiseksi teemojen tarkastelun osalta osoittautui ensinnäkin se, miten eri teemat jakautuivat hyvinkin samantapaisesti eri vuosikymmenillä. Jokaisella vuosikymmenellä on toki omat ominaispiirteensä ja suosituimpien teemojen järjestys saattaa vaihdella, mutta yleisesti ottaen voidaan sanoa tiettyjen teemojen kohdalla erojen olevan huomattavan pieniä. Tällaisia tasaisesti kiinnostaneita teemoja ovat elämäkokemukset, vapaus, mennyt ja tuleva sekä muutos. Suurempaa vaihtelua eri vuosikymmenten välillä löytyy kriisien, tunteiden, ympäristön ja uskonnon teemoista. Yllättävin huomio aineistoa analysoitaessa oli se, että kolme suosituinta teemaa (tunteet, kriisikokemukset ja elämäkokemukset) todella kattavat yli 50 prosenttia jokaisen vuosikymmenen novelleista. Tämä ilmiö tekee hyvin selväksi sen, millaiset aiheet ja teemat kiinnostavat 1900-luvun jälkipuoliskon harrastajakirjoittajia. Mielenkiintoista olisi selvittää sitä, ovatko samat aiheet ja teema yleisimpiä myös tämän ajan kaunokirjallisuudessa yleensä.

1960- ja 1970-luvut osoittautuvat aineiston perusteella niiksi vuosikymmeniksi, jotka eroavat eniten toisista: kummallakaan vuosikymmenellä ei ole esimerkiksi kirjoitettu lainkaan uskonnon teemasta ja 1970-luvulta puuttuvat myös ympäristön teemaa käsittelevät novellit. 1960-luvulla yllättää kriisikokemusten huomattavan pieni osuus teemoista. 1970-lukua erottaa muista selvimmin sekä tunteiden teeman vähäinen että elämän tarkoituksen teeman suuri suosio. Teemojen esiintymisen prosenttiosuuksia verrattaessa nämä erot eivät nouse kovinkaan suuriksi, mutta aineiston tasapäisyydestä johtuen katson ne kuitenkin merkittäviksi. 1950-, 1980, ja 1990-luvut osoittautuivat kaikkien muiden teemojen paitsi kriisien ja tunteiden

osalta hyvin läheisesti toisiaan muistuttaviksi. Kriisien teemassa eroava vuosikymmen on 1950-luku, jolla teeman käsittely jää vähäiseksi kahteen muuhun vuosikymmeneen verrattuna. Tunteiden teeman kohdalla erilainen vuosikymmen taas on 1990-luku, joka häviää tämän teeman suosiossa kahdelle muulle.

Mielenkiintoisia edellä mainitut yhtäläisyyden ja eroavuudet ovat siinä mielessä, että suomalaisen kirjallisuuden tendenssejä tarkastellessa voisi kuvitella juuri tiettyjen teemojen kiinnostaneen tiettyjä vuosikymmeniä. Esimerkiksi 1950-luvulla sodan kokemuksen ja yhteiskunnan nopean muutoksen voisi olettaa näkyvän kriisikokemusten suosiossa, mutta näin ei ole. Tämä voi johtua esimerkiksi halusta paeta kriisejä. Samoin 1990-luvun tendensseihin esimerkiksi kuuluvat humanismi, yhteiskunnallisen tilanteen aiheuttamat ahdistuksen ym. tunteet ja uudenlainen pahuuden käsitys voisivat näkyä tunteiden teeman erityisenä kiinnostavuutena, mikä ei myöskään pidä paikkaansa. Toisaalta tämä tendenssien ja tiettyjen teemojen vastaimattomuus johtunee osaltaan siitä, että tendenssit voivat jakautua hyvinkin monen eri teeman sisällä sijaitsevien yksittäisten motiivien käsittelemiksi. Toinen syy tiettyjen vuosikymmenten (1960- ja 1970-luvut) teemojen ja tendenssien väliseen eroavuuteen on todennäköisesti suhteellisen pieni aineisto.

Yksittäisten motiivien tarkastelu osoittaa, miten monipuolisesti teemoja on käsitelty. Motiivien määrät teemaa kohti ovat miltei suorassa suhteessa teemojen suosioon: mitä suositumpi teema, sitä enemmän motiiveja. Tämä johtunee siitä yksinkertaisesta syystä, että mielenkiintoisesta tematiikasta harrastajakirjoittajan on helppo keksiä yhä uusia, itselle tärkeitä näkökulmia ja aiheilmia, joista motiivit syntyvät. Motiivien analyysissä yksi piirre nousee erityisen hyvin esiin: jokaisella vuosikymmenellä teemojen suosituimmista motiiveista on kirjoitettu usein ylivoimaisesti eniten. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi 1950-luvulla useimmin esiintyvä kriisi, kuolema, esiintyy yli kaksi kertaa useammassa novellissa kuin seuraavaksi eniten

kiinnostanut petoksen motiivi. Sama näkyy 1990-luvulla esimerkiksi elämäkokemusten teemassa: menetyksen motiivi esiintyy yli 30 novellissa, kun seuraavaksi kiinnostavin pelastuminen esiintyy vain 15 novellissa. Parhaiten ilmiö näkyy tietysti niillä vuosikymmenillä, joiden aineisto on riittävän suuri tämänkaltaisten erojen syntyyn ja niissä teemoissa, joissa on enemmän kuin kaksi tai kolme motiivia.

Yksittäisten motiivien vaihtelevat ja moninaiset näkökulmat vahvistivat epäilyni siitä, että kahta täysin samanlaista motiivia ei ole. Rakkaus yhdessä tarinassa ei milloinkaan ole sama kuin toisessa tarinassa. Tähän vaikuttavat näkökulman lisäksi myös muut tarinassa esiintyvät teemat ja motiivit, joiden kautta tarinasta muotoutuu omanlaisensa kokonaisuus. Tällainen eri motiivien yhteen kietoutuminen samassa tarinassa teemojen rajat ylittäen on hyvin tavallinen piirre aineiston tarinoissa. Näin ollen yhdestäkään aiheesta ei ole kahta samanlaista tarinaa, vaikka sitä useammassakin novellissa käsiteltäisiin. Maailmankirjallisuuden novelleille tyypillisten aiheiden esiintyminen tarinoissa on aineistossa tavallista. On huomattava, että Valerie Shawn esittelemät novelleille tyypilliset aiheet vastaavat hyvin pitkälle niitä teemoja ja motiiveja, joita olen tutkimusaineiston pohjalta määritellyt. Se, mitä Shaw kutsuu novellin aiheeksi, vastaa minun käsitystäni novellin teemasta tai jonkin teeman motiivista. Toki osa Shawn aiheista esiintyy aineistossa nimenomaan tarinoiden aiheina, esimerkiksi avioliitto ja seurustelu, joita voidaan kuvata useamman eri teeman tai motiivin keinoin.

Olen mielestäni onnistunut tutkielmassani määrittelemään tutkimusaineistosta nousevat teemat ja motiivit niin kattavasti, että niiden avulla voi luoda jonkinlaisen profiilin siitä, millainen tematiikka on ollut lähellä kunkin vuosikymmenen harrastajakirjoittajia. Yksittäisten motiivien analyysin avulla olen pystynyt hahmottamaan myös niitä aiheita, joita eri teemojen yhteydessä on käsitelty. Yksittäisten vuosien käyttäminen tutkimusaineistona vaikeuttaa tosin tulosten yleistämistä koko vuosikymmeniä koskevaksi, sillä tutustumatta koko vuosikymmenen aineistoon, on mahdotonta olla

varma siitä, että valittu vuosi todella edustaa kattavasti vuosikymmentään. Tämä ongelma olisi voitu välttää valitsemalla tutkimusaineisto eri tavalla, esimerkiksi ottamalla aineistoksi tietty otos joka viidenneltä vuodelta. Yleistettävyys on parhaimmillaan 1950-luvun aineistossa, sillä se todella kattaa koko vuosikymmenen vuosia 1951 ja 1959 lukuun ottamatta. Vuosien 1968 ja 1978 kohdalla yleistettävyys on huonoin, koska näiden on aineisto hyvin suppea.

LÄHTEET

TUTKIMUSKOHDE:

Pirkanmaan kirjoituskilpailun novellit vuosilta 1952-1958, 1968, 1978, 1988 ja 1998.

PAINETUT:

ABRAMS, M. H. 1981 *A Glossary of Literary Terms*. New York etc. : Holt, Rinehart and Winston.

ARISTOTELES *Runousoppi*. Suomentanut Pentti Saarikoski. 1998 [1967]. Helsinki: Otava.

CUDDON, J. A. 1991 (1977) *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Oxford – Cambridge: Basil Blackwell Ltd/Inc.

EAGLETON, TERRY 1997 (1983) *Kirjallisuusteoria. Johdatus*. Suomentanut Yrjö Hosiainluoma et al. Tampere: Vastapaino.

ESKOLA, KATARINA 1991 Romaanin vastaanotto Suomessa. — *Hevosen sulkia. 1980-luvun suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*. Toimittanut Yrjö Hosiainluoma. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

- HAAVIKKO, RITVA 1984 Luova kirjailija. — *Luovuuden ulottuvuudet*. Toimittaneet Ritva Haavikko ja Jan-Erik Ruth. Espoo: Weilin+Göös.
- HOSIAISLUOMA, YRJÖ 1973 *Nuoret sanankäyttäjät. Tutkimus harrastajakirjoittajista*. Nuoren Voiman liiton julkaisusarja. Helsinki.
- HOSIAISLUOMA, YRJÖ 1991 Nykyproosan monet maailmankuvat. — *Hevo-
sen sulkia. 1980-luvun suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*. Toimittanut Yrjö Hosiailuoma. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- HÄMÄLÄINEN, TARJA 1994 Harrastaja kirjoittaa. Huomioita Pohjois-Karjalan kirjailijayhdistys Ukri ry:n jäsenistä. — *Tekstin takaa. Tutkimuksia suomalaisesta kirjallisuussjärjestelmästä*. Toimittaneet Pertti Kuittinen, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia n:o 7. Joensuun yliopisto.
- KARKAMA, PERTTI 1994 *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUITTINEN, PERTTI 1994 Esikoiskirjailijan kummit. J. H. Erkon palkinto 1982-1991. — *Tekstin takaa. Tutkimuksia suomalaisesta kirjallisuussjärjestelmästä*. Toimittaneet Pertti Kuittinen, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia n:o 7. Joensuun yliopisto.
- KOSKIMIES, RAFAEL 1958 *Novellin teoria ja muita tutkielmia*. Helsinki: Otava.

- LAITINEN, KAI 1970 *Suomen kirjallisuus 1917-1967. Ääriviivoja, päälinjoja, saavutuksia*. Helsinki: Otava.
- LILJA, PEKKA 1985 *Novellin teoriasta ja tulkinnasta*. Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitos. Monisteita 25.
- LOVIO, MAISA 1987 *Kirjoittajan yliopistot. Tutkimus kirjoittajakoulutuksesta Suomessa*. Valtion taidehallinnon julkaisuja no. 32. Helsinki.
- MAKKONEN, ANNA 1992 *Kokeilijoita ja sivullisia. Näkökulmia 1950-luvun proosaan. — Avoin ja suljettu. Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Toimittanut Anna Makkonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MARTIKAINEN, TUULA 1992 *Pirkanmaan kirjoituskilpailu on järjestetty jo yli 40 vuonna. — Paperin avaruuteen. Pirkanmaan kirjoituskilpailussa menestyneitä kirjailijoita ja heidän tekstejään*. Toimittaneet Maija Kanerva, Kari Aronpuro, Kullervo Järvinen ja Tuula Kallioniemi. Tampere: Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto.
- NIEMI, JUHANI 1991 *Kirjallisuus instituutiona. Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Tietolipas 122. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NUPPONEN, TERTTU 1974 *Kirjoittaminen harrastuksena — Kirjallisuus Suomessa*. Toimittaneet Antti Eskola ja Katarina Eskola. Helsinki: Tammi.

PALMGREN, MARJA-LEENA 1986 *Johdatus kirjallisuustieteeseen*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

RANTALA, VEIKKO 1991 Tulkinnan kognitiiviset rajoitukset — *Kirjallisuuden tulkinta ja ymmärtäminen*. Toimittanut Arto Haapala. Suomen estetiikan seuran vuosikirja 6. Helsinki: VAPK-Kustannus.

REID, IAN 1977 *The short story*. The critical idiom 37. London: Methuen.

RODWAY VICTOR 1987 (1973) *Form — A Dictionary of Modern Critical Terms*. Edited Roger Fowler. London – New York: Roudledge and Kegan Paul.

RUOHONEN, VOITTO 1999 Kirjallisuus ja arvokriisi. *Suomen kirjallisuus-historia 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toimittanut Pertti Lassila. Helsinki Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SAGE VICTOR 1987 (1973) *Theme Form — A Dictionary of Modern Critical Terms*. Edited Roger Fowler. London – New York: Roudledge and Kegan Paul.

SHAW, VALERIE 1983 *The short story. A critical introduction*. London – New York: Longman.

SIHVO, HANNES 1988 Ahdistuksen aika – piirteitä 1980-luvun suomalaisesta proosasta. — *Kirjallisuus yhteiskunnassa, yhteiskunta kirjallisuudessa. Tutkimuksia kirjallisuuden sosiologiasta ja sosiaalihistoriasta*. Toimittaneet Erkki Sevänen ja Raisa Simola. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia no:3. Joensuun yliopisto.

SAARINEN, PIRKKO 1976 Miksi kirjailijat kirjoittavat? Suomalaisten kirjailijoiden motivaatiosta. — *Rivien takaa. Nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastattelujen pohjalta*. Toimittanut Ritva Haavikko. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SUOMELA, SUSANNA 2001 Teemasta ja sen tutkimuksesta. — *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toimittaneet Outi Alanko ja Tiina Käkelä-Puumala. Tietolipas 174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

TUOMINEN, TAIJA 1998 ”Heillähän on jo kasvotkin”. *Esikoiskirjailijatutkimus*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Julkaisu nro 21.

USKS = NURMI, TIMO (toim.) 1998 *Uusi suomen kielen sanakirja*. Jyväskylä – Helsinki: Gummerus.

USSK = AIKIO, ANNUKKA (toim.) 1997 [1980] *Uusi sivistyssanakirja*. Helsinki: Otava.

VARPIO, YRJÖ 1991 Vanhan polven perintö. 1980-luvun kirjallisuus – muutosten aika. — *Hevosen sulkia. 1980-luvun suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*. Toimittanut Yrjö Hosiaislouma. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy

VARPIO, YRJÖ 1994 Kirjallisuusinstituutio valtainstituutiona. Mäkelän piiri Suomen kirjallisessa kentässä. — *Vallan verkot ja hengen nerokkuus*. Toimittaneet Markku Ihonen ja Jaan Undusk. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

VARTO, JUHA 1991 Mitä hermeneutiikka on? — *Kirjallisuuden tulkinta ja ymmärtäminen*. Toimittanut Arto Haapala. Suomen estetiikan seuran vuosikirja 6. Helsinki: VAPK-Kustannus.

PAINAMATTOMAT:

JUNTTILA-CSONKA, PÄIVI 2000 *Novellien teemoja Pirkanmaan kirjoituskilpailussa 1999*. Suomen kirjallisuuden laudatur-tutkielma Tampereen yliopistossa.

KIRJAILIJALIITTO 2003

URL: www.suomenkirjailijaliitto/tarkoitus.html

Suomen kirjailijaliiton kotisivu. Tieto katsottu 13.3.2003.

LEINONEN, ANNAMAIIJA 1990 *Kirjoittaminen harrastajan elämässä. Tapaustutkimus Topelius-akatemian kesäkurssille osallistuneista harrastajakirjoittajista*. Suomen kirjallisuuden Pro gradu – tutkielma Tampereen yliopistossa.

LUKUKESKUS 2003

URL: www.lukukeskus.fi/palkinnot.html

Lukukeskuksen kotisivut. Tieto katsottu 13.3.2003. Sivut päivitetty 13.3.2003.

LIITTEET

LIITE I

1950-luvun novellit:

1/50	Poika: Matkalla pois
2/50	Spectator: Heikkouksien heijastuksia
3/50	Putte: Olli on eläinrakas
4/50	Tyttö: Neidon-rakkaus
5/50	Vox Populi, vox Dei: Rippi
6/50	Emma Sysiparta: Orjantappurakukka
7/50	Fajanssi: Iltapäivä
8/50	Dix: ”Ja rakastaa häntä myötä ja vastoinkäymisissä”
9/50	B.M.E.: Täti
10/50	Anna-Liisa: Alusta jälleen
11/50	Nimetön: Kusti Juhanpoika Korpelainen
12/50	Mokko: Vaarallinen ilta
13/50	Jorma Nieminen: Hiihtomäellä
14/50	Mari Hiljainen: Kaksi Vappua
15/50	Lahja Sylvia: Erkin elämän muutos
16/50	Ontrei: Ennen päivännousua
17/50	Antero: Kaupungin valot
18/50	16.3.: Maahispolku
19/50	Anja Vartija: Johannes
20/50	Sivustakatsoja: Eräs heistä
21/50	Tiina: Kaarinan kohtalo
22/50	Parkki: Virhe
23/50	Rationalisti: Baabelin virtain varsilla eli Hermotulehdus
24/50	Rukouspäivä: Rukouspäivä
25/50	Toivo Allan: Pontikka-Aapeli
26/50	Toivo Allan: Korpineuvokset
27/50	Tie: Tie
28/50	Teräs: Kesäillan unelma
29/50	Tapo: Hetki
30/50	Tape: Taistelu
31/50	Sala: Vanhan isännän uusi aamu
32/50	Tuntematon 21: Sotamuisto
33/50	Unohtumaton Tampere: Unohtumaton Tampere
34/50	Ikkuna: Ikkuna
35/50	Idealisti: Illuusio
36/50	Harmaa: Tiistai
37/50	Sulka: Elämän tienhaarassa
38/50	AEP: Suutarin kosto
39/50	Vihne: Väsymys
40/50	Markus: Verikosto

LIITE II**Vuoden 1968 novellit:**

1/68	Veli Jukka: Viimeinen
2/68	Säilä: Minä nuori
3/68	Sotka: Liian myöhään
4/68	Reiska: Housutehdas
5/68	P V Sakari: Punainen lyhty
6/68	Pio: Rikottu rauha
7/68	Omar Ohrasilmä: Silmät
8/68	NM: Tuntomerkkejä
9/68	NM: Pikku tekijöitä
10/68	Minerva: Ihmisen jäännös
11/68	Milenka: Yhden päivän leikki
12/68	Loppu: Piiput
13/68	kentauri: Herääminen aamuun
14/68	Josef K.: Olemassaolosta ja epätoivosta
15/68	H.N.: Ruuvi
16/68	Esikko: Tapaaminen
17/68	Bianco: Hiuksiin tuomittu
18/68	Elämän aamu: Uuden elämän aamu
19/68	minton: Rakastaja
20/68	Patrika: Kun aika loppui
21/68	Maria: Toinen pöytä oikealta
22/68	Mr.Nobody: Happening
23/68	Muscovitus: Aamu, avoin lajiltaan
24/68	O.O. Koho: Silmäysten jälkeen
25/68	O.O. Koho: Minä, Matti ja kotisatama
26/68	Pave: Kesän muisto
27/68	Pippurin niellyt: Hauska automatka (Tammen kultaiset kirjat 11)
28/68	Pippuri: Aamuinen kouluunlähtö
29/68	Siitä on aikaa: (ei nimeä)
30/68	Ritva-Anneli: Poika
31/68	Sal: Torikauhu
32/68	Reisi C: Sade pitää siitä joka pitää sadetta
33/68	Rape: Näyttelijä
34/68	Ajan lapsi: Puisto
35/68	Pro sua verba: Tasatahtia

LIITE III**Vuoden 1978 novellit:**

1/78	Pääpuutarhuri: Maahan varissut lehti
2/78	Luuta-Hilta: Tie, totuus, elämä?
3/78	Lumirimppa: Rutajärven sissi
4/78	Lumirimppa: Sauna kirvoittaa muistelemaan
5/78	Leijona vm. -63: Murha opettajainhuoneessa
6/78	Lavatanssit: Lavatanssit
7/78	Laitilan Matti: Saara
8/78	Korppu: Vuokralaiset
9/78	Konttinenttaali: Arvoton kohtuus
10/78	Kokko 1346: Vanha pihlaja
11/78	Kesävieras: Ihantola
12/78	Kesäheinä: Minä ja Sebastian
13/78	Kataja: Lähtö
14/78	Karjalan lapsi: Muistelma
15/78	Karjalan lapsi: Pappagaai
16/78	Kaija: Pitkä-Kalle, kulkumies
17/78	Kaarne: Taksikuski Ronkainen
18/78	Kaaleppi: Kolme koputusta
19/78	Kaakao: Kaakao
20/78	Juhannusstory: Oton juhannus
21/78	Juha Sarolahti: Kaksi hyvää kaverusta

LIITE IV**Vuoden 1988 novellit:**

1/88	Soolo n:o 1: Televisio
2/88	Ymmi: Kassakaappi
3/88	Virtahepo: Ensimmäinen luokka
4/88	Vanha Vasili: Näkemiin poika
5/88	Urut: Nimetön
6/88	Tyttö ilman kenkiä: Toisin kuin ennen
7/88	Toivoton tapaus: Syytön
8/88	Taisto: Täti ja minä
9/88	Stupido: I-deals
10/88	Sini-vuokko: Tilinteko
11/88	Zakari Salo: Irtisanominen
12/88	Älkää unohtako minua: (ei nimeä)
13/88	Salomo: Hannu, järkevä mies
14/88	Kale Vihtametsä: Keijon suo
15/88	K: Päävartiossa
16/88	Aitowirma: Kesäaamu
17/88	Aitowirma: Kotka ja jalopeura
18/88	Amacord: Jääjuhliissa
19/88	Arcturus: Avaruusasema 5
20/88	Attendant: Jano
21/88	Corn Flakes: Ensilumi
22/88	Eksentria: Elämä edessä
23/88	Helinä: Kukaan ei tullut
24/88	Jyska: Työttömän aamu
25/88	Kauris: Puoli vuotta jouluun
26/88	Köpö: Ylikunto
27/88	A. Kulo: Jouluna
28/88	Mökäkarhu: Kyllä minä vielä näytän
29/88	Piikki: Kaktukset
30/88	Riekko: Rampa feeniks
31/88	Pekko Poppeli: Rakkaudesta
32/88	Mallu: Kevät
33/88	Mallu: Pubi
34/88	Loukonlahti: Tolppa
35/88	Liisa Kajander: Vihreä auto
36/88	Laiska tiikeri: Tuolla on Jugoslavia
37/88	LAI-KA: (ei nimeä)
38/88	Liuhunen: Mikael Matsinpoika Hopeen kädet ja selkä
39/88	Muori: Keinutuoli
40/88	Noora: Johanna

LIITE V**Vuoden 1998 novellit:**

1/98	Uimamaisteri: Uimarityttö
2/98	Milja: (ei nimeä)
3/98	Zimpula: Unohtumaton veli
4/98	Veljeä ei jätetä: Veljeä ei jätetä
5/98	Luomutuote: Maailman toisella puolella
6/98	Mahtumisennätys: Nainen, joka päätti mahtua
7/98	Ässä: Hertta-ässä ja patakuningas
8/98	Sakarias: Maria, Maria...
9/98	Outo: Patapatalintu ja vuorisolavuohi
10/98	rk n:o 220448: Luutnantti
11/98	Aurinko: Ikkunan takana
12/98	Iskuri: Pepi
13/98	Matias: Korpifilosofi
14/98	MaMa: Raja-asema
15/98	Sulkakynä: Peräkylän Eevertti
16/98	Elämän opissa: Ripari
17/98	Härkäpoika: Luokkakuva -77
18/98	Etelämäki: Öljymiehet
19/98	Otto Tilman: Kyllä hätä keinot keksii
20/98	Tämä on tosi: Eläinlääkärillä
21/98	Neptunus horisontissa: Luomisen tuska ja ihanuus
22/98	Tuloksenteijät: Tuloksenteijät
23/98	Justiina: Maa ja elämä
24/98	Väinö: Kummituksen outo käytös
25/98	Sari: Erään nuoren tytön tarina
26/98	Cash: Viisas kynsien alta
27/98	Donna Klaara: Voiko ihanammin päivä enää alkaa?
28/98	Väärällä raiteella: Väärällä raiteella
29/98	Äitini tytär: Muistatko?
30/98	Rosalinda: Amabile
31/98	Uteliaisuus on hyveeni: Neitseellinen nalli
32/98	Laiha: (ei nimeä)
33/98	Tähdenlento: Romeo ja Julia
34/98	Alias: Oikea käsi
35/98	Lehti: Talo
36/98	Palanut: Paluu
37/98	T.O. Talo: Tukka
38/98	Ilopiessa: Kylähullututkija
39/98	Anneli: Liisa
40/98	Polkija: Euroopan Unionin paras polkija

LIITE VI Yksittäisten motiivien esiintyminen eri vuosikymmenillä

teema/motiivi	1950-luku	1968	1978	1988	1998
TUNTEET					
rakkaus	62	4	2	33	15
kaipuu	40	3	1	16	14
pelko	26	4	3	7	14
pettymys	23	2	0	11	9
epävarmuus	24	3	0	10	5
tyytymättömyys	26	0	2	11	3
katkeruus	22	1	1	10	6
syllisyys	19	3	0	10	4
viha	8	0	0	8	12
suru	19	0	0	3	3
epätoivo	8	1	0	8	6
välinpitämättömyys	10	0	0	5	9
ylpeys	11	3	0	3	3
ahneus	13	0	0	3	3
itsekkyyys	12	1	0	3	3
häpeä	3	1	0	7	5
jännitys	3	2	0	4	3
rohkeus	7	1	0	2	2
tunne-elämä	6	0	0	1	2
onni	5	0	0	0	1
uteliaisuus	0	0	1	2	1
kateus	0	1	0	0	0
	347=31,7%	30=32,6%	10=18,5%	157=32,6%	123=23,7%
ELÄMÄNKOKE- MUKSET					
menetys	31	5	5	17	34
auttaminen	21	1	2	17	13
pelastuminen	29	1	1	7	15
epäonni	25	1	0	9	14
epäoikeudenmu- kaisuus	25	1	0	12	4
tuhoutuminen	22	1	2	5	5
väärinkäsitys	12	0	1	4	5
ilkeys	14	2	0	4	1
etääntyminen	11	1	0	0	6
anteeksianto	10	0	0	1	5
alistuminen	9	0	0	5	1
villätys	5	0	0	3	2
uskollisuus	4	0	0	2	2
tunnustus	5	1	0	0	0
kärsimys	5	0	0	0	0
oppiminen	5	0	0	0	0
	233=21,3%	14=15,2%	11=20,4%	86=17,8%	107=20,6%
KRIISIT					
kuolema	43	1	3	21	15
sairaus	14	0	0	12	16
petos	18	2	0	11	11
väkivalta	11	0	1	8	19

sota	16	1	1	7	6
rikos	10	0	0	8	8
aviorikos	12	0	1	7	6
kosto	12	0	0	5	9
mielen järkkyminen	7	3	2	5	8
moraalittomuus	10	1	0	1	4
työttömyys	5	0	2	5	3
hyväksikäyttö	9	0	0	3	3
kaksinaismoraali	4	0	0	0	5
	171=15,6%	8=8,7%	12=22,2%	93=19,3%	113=21,7%
ELÄMÄN TARKOITUS					
etsiminen	34	3	2	13	17
oivallus	33	4	2	10	14
identiteetti	18	4	3	8	13
elämän ohjeet	9	0	0	0	4
	94=8,6%	11=12%	7=13%	31=6,4%	48=9,2%
MUUTOS					
yhteys	39	5	1	21	21
uusi alku	30	3	2	19	18
odottaminen	22	2	1	9	9
oman käden oikeus	3	0	1	3	2
	94=8,6%	10=10,9%	5=9,3%	52=10,8%	50=9,6%
ELÄMÄNVAIHEET					
lapsuus	18	4	0	8	11
vanhuus	17	1	2	4	10
elämävaiheet	10	1	1	5	6
aikuisuus	5	0	0	2	0
sukupolvien ero	3	0	2	0	1
	53=4,8%	6=6,5%	5=9,3%	19=3,9%	28=5,4%
MENNYT JA TULEVA					
muistot	12	3	3	10	8
unelmat	18	3	0	3	11
	30=2,7%	6=6,5%	3=5,6%	13=2,7%	19=3,7%
VAPAUS					
rauha	17	0	0	4	4
toivo	14	1	0	2	5
oikeudenmukaisuus	10	0	0	5	5
riippumattomuus	7	1	0	3	6
tasa-arvo	0	0	1	1	1
	48=4,4%	2=2,2%	1=1,9%	15=3,1%	21=4%
YMPÄRISTÖ					
arkielämä	8	4	0	6	6
yhteiskuntakuva	8	1	0	6	3
kaupunkikuva	3	0	0	0	0
	19=1,7%	5=5,4%	0	12=2,5%	9=1,7%
USKONTO					
kokemus	7	0	0	3	1
olemus	1	0	0	1	1
	8=0,7%	0	0	4=0,8%	2=0,4%
	338 novellia	35 novellia	21 novellia	263 novellia	284 novellia

TEEMOJEN ESIINTYMINEN ERI VUOSIKYMMENILLÄ

